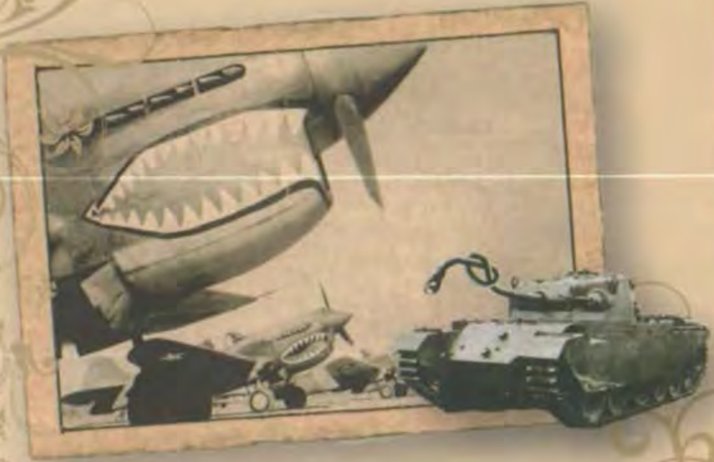
5

Kronik

Refik Halid Karay

Tanrı'ya Şikâyet

İNKILÂP

Refik Halid Karay

Tanrı'ya Şikâyet

Tanrı'ya Şikâyet / Refik Halid Karay

Sertifika No: 10614

Dizgi Meline Pamukçuoğlu
Sayfa tasarım Derya Balcı
Kapak tasarım Okan Koç
Redaksiyon Levent Çeviker
Yayına hazırlayan Aslıhan Karay Özdaş

ISBN: 978-975-10-3062-7

10 11 12 13 9 8 7 6 5 4 3 2 1

Baskı
İNKILÂP KİTABEVİ BASKI TESİSLERİ

Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna - İstanbul
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)
Faks : (0212) 496 11 12
posta@inkilap.com
www.inkilap.com

Refik Halid Karay

Tanrı'ya Şikâyet

kronik

İNKILÂP

Refik Halid Karay

1888 yılında Beylerbeyi'nde Serveznedar Mehmed Halid'in oğlu olarak doğan Refik Halid'in anne tarafı Kırım Giraylarına dayanmaktadır; baba tarafı ise 18. yüzyıl sonlarında bir kolu Mudurnu'dan İstanbul'a göçen Karakayış ailesindendir. "Galatasaray Sultanisi" ve "Mekteb-i Hukuk"ta okuyan yazar, Meşrutiyet sıralarında gazeteciliğe başlamıştır. Kısa sürede hiciv yazılarıyla üne kavuşmuş, "Fecri Âti" edebiyat topluluğunun kurucularından olmuştur. "Kirpi" adıyla yazdığı taşlamaları ve siyasal yazıları sonucu İttihat Terakki hükümetince Anadolu'nun çeşitli illerinde beş yıl sürgüne gönderilmiş, ancak I. Dünya Savaşı'nın son yılı İstanbul'a dönebilmiştir. Dönüşünde Robert Kolej'de öğretmenlik, Sabah gazetesi başyazarlığı, iki kez Posta-Telgraf Genel Müdürlüğü yapan Refik Halid, bu süreçte "Aydede" mizah dergisini çıkarmıştır.
Siyasal yazıları ve görüşleri nedeniyle memleketten ayrılmak zorunda kalan yazar, Halep'e yerleşerek yayımladığı "Vahdet" gazetesindeki yazıları ve çalışmalarıyla Hatay'ın Türkiye'ye bağlanmasına katkıda bulunmuştur. 1938'de yurda dönen Refik Halid, dergi ve gazetelerde günlük yazılar yazmış ve 20 kadar roman kaleme almıştır.

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan zaman dilimini, güçlü gözlem yeteneği ve dilinin zenginliğiyle farklı türlerdeki eserlerine taşıyan Refik Halid, Memleket Hikâyeleri'nde Anadolu gerçeğini; Gurbet Hikâyeleri ve Sürgün gibi eserlerinde, derin memleket hasretini edebiyatla buluşturmuştur. Yazarın, Ago Paşa'nın Hatıratı, Kirpinin Dedikleri gibi mizah eserlerinde; Bir Avuç Saçma, Makyajlı Kadın gibi kroniklerinde; Minelbab İlelmihrab ve Bir Ömür Boyunca adlı hatıratlarında, çok yönlü ve renkli anlatımı, sosyal-siyasal ortamın resimlendirilmesini sağlar. Anahtar, Nilgün, İki Cisimli Kadın, 2000 Yılın Sevgilisi, Bugünün Saraylısı gibi romanlarında ise sürükleyici kurgular içinde tasvir yeteneğiyle yaratıcılığını birleştirerek, genel olarak bireysel ilişkileri ve özel olarak da kadın-erkek ilişkilerini mekân-zaman boyutlarında derinlemesine ele alır, romanların geçtiği dönem ve mekânlara ait ince detaylara yer vererek anlatımını zenginleştirir.

18.7.1965 tarihinde İstanbul'da ölen yazar Refik Halid, muhalif kaleminin keskinliği, temiz İstanbul Türkçesi, renkli anlatımı, tasvir gücü ve yaratıcılığıyla, Türk edebiyatının en güçlü isimlerinden biridir.

Kitap yayına hazırlanırken yapıtın edebi niteliği göz önünde tutularak yazarın özgün anlatımı korunmuş, gençlerin de yararlanması amacıyla bazı sözcükler dipnotlarla açıklanmıştır.

Tanrı'ya Şikâyet

Ulu Tanrı;

Yüksek varlığınla muhabere için ne posta puluyla kutusuna, ne telgraf ve telsiz makinesine, ne tatarağasıyla hanlara ve kervansaraylara, ne havaya bırakılmış güvercin sürüsü ile denize atılmış şişelere, ne ateş kulelerine ve davul dümbelek seslerine, hulasa yeni ve eski usul hiçbir alete, yaver, mabeyinci, başkâtip veya hususi kalem müdürü gibi vasıtalara, külfet ve şarta lüzum var. Şüphesiz ki, en kolay, en ucuz, en zahmetsiz, hususiyle her türlü sansür ve zabıta kayıtlarından korkusuz mektuplaşma ancak seninle mümkündür. Sana odamdan ve yatağımdan, herkesin yanında veya tek başıma, yürürken ve koşarken, karada ve denizde, havada veya su altında, diri iken veya öldükten sonra düşündüklerimi pervasız, bellisiz, yazısız ve lakırdısız anlatabilirim.

Bu cihetten şüphe caiz değil. Lakin dinletip derdime derman bulabilir miyim, işte şüphe götüren nokta burasıdır!

Bilirim, bazı kulların seni fazla rahatsız ederler; fazla rahatsız etmek için de camiler, kiliseler, havralar, "savma'a"lar,[1] tekkeler, türbeler kurmuşlar; akıllarınca isteklerini kulağına

1 savma'a: mabet, ibadethane

duyurmak için minareler ve çan kuleleri, kürsüler ve minberler dikmişlerdir; hoşuna gitsin diye de rükûlara, sücutlara varmışlar, haç çıkarmışlar, kurban kesmişler, adaklar adayıp oruca, perhize girmişlerdir. Bütün bunlar seni biteviye durup dinlenmeden taciz için tek başlarına o yerlere kapanmalar, ayağa kalkmalar, ilahi okuyup çalgı çalmalar acayip kıyafetlere bürünmeler, yabancı dilden anlaşılmaz sözlerle mırıldanmalar, bin türlü şekiller, sesler, hepsi bir kapıya çıkar: Gözüne girip dünyayı yalancı cennette geçirmek, şayet ahrette de varsa ona ulaşmak; kısacası iki cihanda da aziz olmak...

"Yağma yok!" diyeceksin. Halbuki –ahrettekini bilmem– benim gördüğüm dünya yüzünde yağma var; ama galiba, seninkinden başka kapıya çatmak şartıyla...

Velev faydalı, velev değil, ben seni şimdiye kadar hiç taciz etmemiş ender kullarındanım. Düşünülürse rahmetini dilemeye, yarı boş duran keşkülümü göstermeye, "bir şuna bak, bir de bana!" demeye çoktan hak kazanmıştım. Zira pek de ihsan ve iltifatına uğramış, sırtı okşanmış, kamburu sıvazlanmış, "tuttuğun altın olsun!" tevcihini almış şansı açık ümmetinden değildim. Bana da "yürü ya kulum!" demedin değil; ama ikbal ve servet semtini değil, idbar[1] ve gurbet yolunu işaret buyurdun; sivrileceğime düzlüğe gittim; uçacağıma taban teptim; baş sedire kurulacağıma kapı dibine çömeldim; hayat sedirine uzanamadım, ancak bağdaş kurabildim. Ziyanı yok... Altıma otomobil, motor, kızak çekmedin; fakat şükür ki, ayağımda nasır çıkarmadın. Başıma taç

---

1 idbar: talihsizlik

giydirmedin, hamdolsun ki, boynuma da münasebetsiz bir şey, bir halka veya ilmik geçirmedin. Üstüme samur kürk giydirmedin, ama deli gömleğine de lüzum görmedin. Sürdün, fakat süründürmedin; attın, fakat unutturmadın; yaşlandırdın, fakat bunatmadın.

Hamdolsun yine sana!

Ve bütün bunlar içindir ki, üzerimde büyük bir ihsan yükünü taşımıyorum; "ne verseler ana şakir, ne kılsalar ana şad!" fehvasınca memnun, sana kendim için müracaatta bulunmamış, bunu beğenmeyip, onu kıskanıp ikide bir kapında sızlanmamıştım. Yani secdeye kapanmamış, rükûya varmamış, tesbihe sarılmamış, oruca yanaşmamış, Hacca yollanmamış, hülasa sana ve seninkilere hoş görünmek, çıkarını bulmak için namaz ve tavaf, perhiz ve riyazet hiçbir zahmete katlanmamış bir onurlu günahkârım. Af senden! Ahrette de, amme hizmetinde bulunmamak şartıyla bile affına razıyım...

Böyle olduğum için de kendi kendime diyorum ki: "Bilirim, çok dinlemiştir, bezmiştir; fakat elli senede tek bir defacık sesini ulaştırmak sevdasına düşen taciz sevmez bir kuluna elbette kulak verir."

İnşallah zehabımda[1] aldanmamışımdır.

Ulu Tanrı!

Kendim için yine bir şey istemeye niyetim yok; maksadım dünya ahvalinden düpedüz şikâyet! Bana öyle geliyor ki, arz esasından iyi kurulamamıştır: Ancak dörtte biri kara; bu karanın da dörtte biri, sanırım, çöldür. Evet, anlıyo-

1 zehap: sanma, sanı

rum, balıkların da yaşayacak... Fakat balıklardan önce, eşrefi mahlukatın olan insanların yaşayacağı yeri düşünmen lazım gelmez miydi? Bak, şimdi, başımıza bir "hayat sahası" meselesi çıktı; adına bakma; bu bir memat sahası, meselesi olacak. Bazı milletlere bir yandan tenasül[1] hareketi ve cenk istidadı verdin, bir yandan toprak kıtlığı... Bazısını ise kısırlaştırdıkça kısırlaştırıyor, fakat toprağını genişlettikçe genişletiyorsun... Bazen kullanmayı bilmeyenlerin diyarında petrol fışkırtıyorsun, lüzumu olanlardan ise bir dirhemini esirgiyorsun. Kauçuk yetişecek yerlerde aksi gibi lahanalar kemale eriyor, kömüre ihtiyacı olan, yerlerde buz tabakaları asumana erişiyor. Hülasa ortada asrımıza uymayan bir darlık ve bir düzensizlik mevcut; başımızı nare yakan da odur.

Hem, zannediyorum ki, insanlara ihsan ettiğin zekânın bu derece ileriye gidip nice icatlara, marifetlere yol açacağını, sonunun nereye varacağını sen de tahmin etmemiştin. Beşerin aklı bu dünyaya artık dar geliyor. Galiba sanıyordun ki, hep, kervanla, kağnı ile nihayet deve ve at sırtında kalacağız, yağ mumu yakıp silah olarak çene kemiği kullanacağız. Seddi Çin en büyük istihkâmımız, kırk ambarlı Mahmudiye en büyük harp gemimiz olarak duracak. Maalesef hayır!

Yeni Çin Sedleri yerin dibindedir; insanı topraktan yarattığından aslımıza rücu için bu usulü daha muvafık bulduk; mezarlarımızı bütün konforu ile, Firavunların ehramlarıyla[2] kıyas kabul etmeyecek mehabetli,[3] fakat bellisiz şekilde, önceden kazıp, kurup, hazırladık. Ateşten yarattığın için

1 tenasül: üreme
2 ehram: piramit
3 mehabet: büyüklük, ululuk, yücelik

en ferasetli[1] olduğu zannedilen şeytanın bile bu ölüm için oyulmuş debdebeli ve esrarlı modern mezarlıkların yerini, izini, kapısını, merdivenini bulup meydana çıkaramaz; onu bile üzerinden geçip gideyim derken hâki helâke sereriz;[2] farkında olmak nerede, kılı duyamaz.

Esefle gördüğüm şudur: İnsanlar artık halika[3] meydan okumaktadırlar. "Balık mı dediler, biz sana bir balık yapalım da gör. Senin yunus balığın nihayet bir zayıf peygamberini güç bela taşıyabilmişti; bizimki yüz tanesini götürür!" ve denizaltı gemisini icat ettiler; balinaların hayretten karaya vurdu.

"Kuş mu dediler, biz sana bir kuş yapalım da gör. Senin Zümrüdüankan nihayet bir çocuğu, gak dedikçe su, gık dedikçe ekmek, sırtında zor götürebilmişti; bizimki Davut peygamberin bütün kadınlarını ve çocuklarını alıp uçurur!" ve tayyareyi icat ettiler; kartalların marifetimize parmak ısırdı.

"Yıldırım mı dediler, biz sana bir yıldırım yapalım da gör. Seninki nihayet bir küçücük Sodom şehrini bin müşkülatla altüst edebilmişti; bizimki bir Londra veya Berlin'i yerin dibine geçirir!" ve dinamiti, bombayı, zehirli gazı, ölüm şuaını icat ettiler, kasırgaların ve zelzelelerin; dehşetten süt dökmüş kediye döndüler.

İnsanlara kanat vermemiştin; daha iyisini buldular, motor taktılar. Su altında gidemesinler demiştin; hem gittiler, hem de kaplumbağalar gibi evlerini de beraber götürdüler. Yer altında yaşayamazlar sanılıyordu; yer yüzündekinden

1 feraset: seziş, sezgi, anlayış
2 hâki helâke sermek: öldürmek
3 halika: tabiat

büyük ve marifetli saraylar kurdular. Daha ileriye de vardılar: Yıldızlarına göz koydular; gökleri aşacak ve yeni kürelere varacak, kıçlarından fişekli çelik arabalar hazırlamaya koyuldular. Korkarım ki, bu gidişle yanına kadar ulaşacaklar! Hâşâ maksadım ikaz değil, sırası geldiği için söyleyiveriyorum: Yarın, şayet öyle bir şey olur da, "fon"lardan bir "fon", alıştıkları usulde hususi ve gizli bir memuriyetle veya propaganda maksadıyla huzuruna gelirse bir defa da bir "lord" dinlemeden hiçbir yana meyletme. Bilirsin, İngiliz kulların ağır, temkinli, teşrifatlı hareket ederler; bıçak kemiğe dayanmadan, yumurta kapıya gelmeden işe girişmeyi sevmezler; sinirlerine bekleme idmanı da yaptıran sporcu bir millettir; Rus müzakerelerinde bizim kanımızı kuruttular ama sonunda anamızdan emdiğimiz sütü burnumuzdan getirmeyeceklerine eminim.

Ben, tabiidir ki, ucu bucağı bulunmaz "kainat"ının hangi tarzda, merkeziyetle mi, muhtariyetle mi, yarı istiklal ile mi, ne şekilde idare edildiğini bilemiyorum. Fakat ahvalimize bakınca öyle sanıyorum ki, arz payitahtından uzağa düşmüş, eski Yemen'imiz gibi mütesellim[1] elinde kalmış bir ücra eyalet... Biraz unutmuşa benziyor. Yoksa "manzume"lerde bizimkinden belalı ve zor işler türedi, onlara intizam verilmekle uğraşılıyor da güneş manzumesi ihmale mi uğradı? Muhakkak olan cihet şudur: Küremiz misli görülmemiş bir bela içinde, bir felaket arifesindedir; ağustostan evvel imdadımıza yetişmez, halli çaresini göstermezsen halimiz düdüktür.

---

1 mütesellim: tanzimattan önce beylerbeyi ve sancakbeylerinin, bölgelerindeki sancak ve ilçeleri kendi adlarına yönetmekle görevlendirdikleri kimse

Milyonlarca insan iki taraf olup birbirinin boğazına sarılacak. Mihver[1] devletleri arzın mihverine doğru bir bomba sokuyorlar, fitilini ateşlemek üzeredirler. Demokrat devletler de tul[2] ve arz daireleri boyunca ateşten çemberler gerdiler, alevden tekerlekler etrafa yürümeye hazır. Öyle bildiğin Atilla, Cengiz, Hülagû, Şarlman, Şarlken, Napolyon ve umumi harp muharebeleri bu yenisinin yanında şenlik gecesi gibi kalacak.

Ulu Tanrı, aman, halimize nazar kıl! Şimdi, bizi bir gün kabul edeceğin "Cennet" ile "Cehennem"in işleriyle meşgul olacak sıra değil. Temmuzun ortasındayız; bu, zaten bir netameli[3] aydır. Yeni tabirle –sen âlimsin, elbette manasını bilirsin– radikal bir düzene muhtacız.

Ya birdenbire zekâmızı al; ne bugüne kadar icat ettiklerimizi kullanabilelim, ne de yeni icatlar çıkarabilelim. Ya suların bir kısmını kara yap; dünyaya rahatça sığışabilelim.

Ya bütün petrolleri kes, tüket; maden kömürlerini kül et, savur; lastik ağaçlarını yık, kurut; harp aletlerini kullanamayalım.

Ya Almanların duasını kabul et; gökten zembil zembil ekmek, tereyağı, kahve, tütün, ne lazımsa, ne eksikse gönder; bet sesinden kurtulalım.

Ya İtalya'nın tek çizmesinin yanına bir tekini daha ihsan buyur, el malına göz atıp el uzatmaktan vazgeçsin; şamatasından halas[4] olalım.

---

1 mihver: eksen
2 tul: boylam
3 netameli: tekinsiz
4 halas: bir yerden, bir şeyden kurtulma, kurtuluş

Yahut da bunların hiçbirini yapmak istemezsen, dünyamıza doğru yaklaştığını gazetelerde memnuniyetle, ümitle okuduğum kuyruklu yıldızına fazla bir sürat ver ve şu emri tebliğ eyle:

"İstikamet, doğru arz!"

Ağustostan evvel bize yetişsin, bir anda hepimiz tuz buz olalım; tam düzenini bir türlü veremediğin belalı dünyadan sen de, biz de kurtulalım.

Sen bunu yapmazsan, sanıyorum ki, harbe hazırlana hazırlana, yere, göğe, denize dinamit, gaz, bomba yığa yığa, pek yakında bizler, bizim küremizi kuyrukluyıldız haline sokup senin yıldızlarına, belki de dosdoğru sana saldırtacağız. İşi o derece azıttık, haberin ola!

Hâşâ, elbette bilirsin!

İsrafil'den Cevap

Geçenlerde kopardığın şikâyet avazı –Berlin, Roma ve Moskova radyolarının gürültüsüne karışıp havada bir müddet bocaladıktan sonra– "gecikmiş ve bazı ibareleri okunamamıştır" şerhiyle nihayet yüksek kata erişti ve "müştekiye aklını başına devşirtecek şekilde cevap itası" derkenarıyla Münakalat[1] ve Muhaberat[2] dairesine havale edildi. İşbu vazifenin benim ile diğer şube şefleri Cebrail ve Azrail arasından hangisi tarafından icrası aramızda konuşulup şu sırada gökyüzünde uzun, orta ve kısa dalgalar, arzdan gelen telsiz harbi şamatasından kullanılmaz hale geldiği için benim her sesi bastıracağına şüphe olmayan meşhur "sûr"uma müracaat lüzumu anlaşıldı. Hem, Azrail kardeş, yakında umumi bir harp zuhuru ihtimalini ve yorulacağını düşünerek istirahati tercih etmektedir.

İşte hoparlörümü kulağına doğru çevirdim. Zarını patlatır diye korkma, bu, manevi bir borudur, kuru gürültü yapmaz. Göbels nutuk vermiyor, Hatip konuşuyor.

Dinle!

İlamın görüldü, kahkaha ile gülündü. Meali hezeyan, hükmü hilafı izan… Bana kalsaydı hiddetimden derhal kıya-

---

1 münakalat: ulaştırma
2 muhaberat: haberleşmeler, yazışmalar

met borusunu çalar, defter ve kitaba bakmadan, mizana vurmadan hepinizi cehennemin esfeline atardım; fakat burası dünya değildir; kurunun yanında yaşın da yanmasına cevaz verilmez. Günü gelince görüşmek ve haddinizi bildirmek üzere şimdilik cezanızın tecili ve bir nebze izahat verilmesi faydalı görüldü.

Kabahati size ihsan olunan arzın darlığında, su kısmının bolluğunda buluyorsunuz. Halbuki arz, "Arzullahı vâsıa"dır;[1] İtalyan ve Alman milletleri, değil böyle; ancak dokuz ayda bir çocuk doğurmak, her üç ayda ve her batında sekiz çocuk peydahlasalar küre hem onlara, hem sizlere yine geniş gelebilir.

Şikâyetin üzerine, geçen gün hatırladım da, şöyle yüksekten arza bir göz attım; hayretler içinde kaldım. Afrika'da ve Amerika'da henüz balta girmemiş ne geniş ormanlar, daha insan ayağı basmamış ne bomboş ovalar, ecinnilerin top oynadığı ne ucu bucağı bulunmaz alanlar var. Bunları ne yapacaksınız? Küpe atılıp turşusu kurulmaz; güneşe serilip pastırması ve tenekelere konup konservesi hazırlanmaz. Biraz dağılınız, ferahlayınız. Sırt sırta, kıç kıça, gölgeye toplanmış koyun sürüsü gibi şehirlere birikmişsiniz, kötü kötü soluyarak nedir o dar hayat? Bütün felaketiniz ticaret ve zanaat diye bir araya toplanmaktan, zaten mercimek oda, bakla sofa, bir ufak toprak parçası olan Avrupa'da dikiş tutturmaya çalışmaktan ileri geliyor. İyi ki, arzın muvazenesi[2] bozuk değil, iyi ki safrası hesaplı konmuş; yoksa Hacı Davut vapurları gibi alabora olmanız işten bile değildi!

1 vâsıa: geniş
2 muvazene: denge

Dünyanın bir kısmında kuş uçmuyor, kervan göçmüyor, yılan barsağını sürümüyor; öte kısmında iğne atsan yere düşmüyor. Hem asıl acayibi mahsulce en kıt, en az vergili ve havaca, iklimce oldukça münasebetsiz yerlere, gökten kudret helvası yağacakmış gibi birikmişsiniz; bıçağınız hakkına bir karış yer almak için yapmadığınız kalmıyor. Dişinize kadar silahlı, gözünüzü kan bürümüş ne rahatsız, ne tehlikeli bir hayat sürüyorsunuz! Açılın, genişleyin, boş yerlere yerleşin, yiyin; üremeyin! Hayır, bilakis sıkışıyor, komşu komşuya, kardeş kardeşe, "Zırnık bile vermeyiz!", "Nah sana guguk!", "Ağzını yala!" gibi amiyane sözler atıp bir mahalle mektebi manzarası arzediyorsunuz ve ikide bir dalaşıyorsunuz.

Buna sabır taşından yaratılsa, yine yürek dayanmaz; çatlar.

Dünyaya nazar kıldığım sırada daha tuhafını da gördüm: İki vapur dolusu Yahudi, üç aydır denizlerde bocalayıp duruyor. Gören de sanır ki, arzda birkaç bin yurtsuza verilecek birkaç yüz kilometre murabba[1] yer kalmamış.

Dünyayı hudutlarla, pasaportlarla, istihkâmlar, tel örgüler ve gümrük kordonlarıyla sizler daralttınız, millet, mezhep, cemaat, rejim adlarıyla sizler ayırıp kardeşi kardeşe düşman ettiniz. Hakkın ihsanı olan akıl ve şuuru iyilikte değil, fenalıkta kullandınız. Siz aklınızı hayra değil, şerre hasretmişsiniz.

Dünya yüzünde, yüz binlerce faydalısına bedel, birkaç cins, devede kulak kabilinden numunelik uyutucu ve uyuşturucu nebat vardı. Bunu nasıl arayıp, nereden bulup da esrardı, afyondu, morfindi, kokaindi, "sedol" idi, "pantapon"

---

1 murabba: kare, dört köşeli

idi, seksen sekiz çeşit zehir çıkardınız? Kimini kabaktan nargilelere koyup içtiniz, kimini toz haline getirip burnunuza çektiniz, kimini iğneli şişelerle kanınıza işlettiniz. Bütün bu marifetler boş yere adı fenaya çıkmış olan bizim şeytanın bile aklına gelmezdi. Ya canım üzümü kaynatıp, damla damla süzüp, zararlı bir içki yapmak hangi iblisin hatırından geçerdi? Hele şu tütün hırsına bakınız! Bir otu kurutarak ince ince zarlara sarıp dumanını yutmak ve burnunuzdan çıkarmak, insanı bacaya çevirmek ne hokkabazlık, ne münasebetsizlik, ne kafasızlıktır!

Hangi birini sayayım, muzırsınız vesselam.

Allah insana "Bak!" dedi; evvela başkasının elindekine, avucundakine, eşine ve malına göz koydu.

"Ye!" dedi; ilk önce komşusunun tavuğunu çalıp yuttu.

"Bul!" dedi; zehir buldu, barut buldu, bela buldu.

"Yap!" dedi; kargı yaptı, tüfek yaptı, top, tank, bomba yaptı, hepsinden fenası para yaptı.

Arada faydalısını da buldu ve yaptı, ama ne yapalım ki, zararlısından bir tanesini kullandı mı faydalısından bin tanesi yıkılıp gidiyor; işlediğiniz hayır, ürküttüğünüz kurbağaya değmiyor!

Dünya daha milyonlarca insanı ferih fahur[1] yaşatacak, herkesi besleyip refah içinde ömür sürdürtecek bir genişlikte ve berekettedir. Ama sizler, yoktan yere övündüğünüz, netameli aklınıza güvenerek, birtakım iktisat nazariyelerine,[2] hilekârlığa ve çılgınlığa kapıldınız. Brezilya'da kahve mahsulünü lokomotiflerde yakıyor, kimine kahve yerine at kesta-

1 ferih fahur: sıkıntısız, bolluk içinde
2 nazariye: teori, kuram

nesi suyu içirtiyorsunuz; Kanada'da buğdayı denize döküyor, Çin'de ahaliye toprak yediriyorsunuz. Herkesin cebindeki ve hatta dişindeki altını topluyor; bankada yerin dibine gömüyor; sonra kâğıt parçalarını doğrayıp doğrayıp para yerine sürüyorsunuz. Bunlar akıllı işi midir? Tımarhanedekileri salıverip dünya idaresini ellerine bıraksanız başka türlü mü, daha fena mı yaparlar sanıyorsunuz? Bunda arzın kabahati nedir? Biçare, Varna tavuğu gibi ne mümkünse veriyor.

İş o dereceye gelmiş ki, İstanbul'da tifolu lağım suyu ile zerzevat yetiştiren kötü bahçıvan bile ekonomist kesilmiş; ucuz satmamak için patlıcanları çukura doldurup gelecek seneye gübre hazırlıyor: O patlıcanları kendisine yutturmak suretiyle "Elcezau min cinsil amel!"[1] düsturunu tatbik etsenize... Mali buhran dediğiniz maraz, dünya darlığından, kıtlığından, kısırlığından değil, sizin hırsınızdan, hasisliğinizden, mal bulmuş mağribi gibi elinize geçeni bağrınıza bastırmanızdan, başkasına yedirmemek için yakıp savurmanızdan doğmuştur. Zamanında oturup hep bir arada, kardeşçe geçinmeye karar verseydiniz bir kısım halk talaştan uydurma tereyağını meşe kabuğundan özenti ekmeğe sürerek yalancı toklukla sırtına üniforma geçirip elde silah kuru caka satmaya belki de kalkışmaz; tok ölüm cezasına çarpılmazdı.

Kara gömlekliler ise beyaz gömlekli donsuz Habez halkının avucundaki beş leblebiye göz dikip kırk beş derece sıcakta kervan vurmaya olabilir ki, yollanmazdı.

Bak, şüphe ile konuşuyorum; zira insan oğlu bir versen bin ister; ayrıca başı tellisini ister; bunu da bulunca komşu-

1 Elcezau min cinsil amel: ceza amelin cinsindendir.

sunun kızını, kısrağını ister; vermeye gelmez. Yakın günlerde görmedin mi, Ruhr verildi, Ren istendi; o bitti. Nemse'ye göz dikildi, o uçtu. Çekya'ya nişan kondu; bu da yutuldu, sıra Memel'e geldi; o da haklandı, şimdi Danzig filan derken kürreyi arzın adını hayat sahası koyarak bir baştan bir başa dünyayı dercep etmek hulyasına geçildi.

Biz insanları "el ele, kol kola, çiftede sandık, kırmızı fındık!" gibi tatlı, eğlenceli, dost ve masum oyunlarla sarmaş dolaş vakit geçirirken görmek isteriz: Alt alta, üst üste boğuşurlar ve dalaşırlarken değil... Harp zaten, Nasrettin Hoca'nın at üstünde, kavut denilen şekerli unu yemesi gibi bir şeydir, ağzına atmadan çoğunu yel kapıp götürür. Hocayı bu halde görenler sormuşlar: "Ne yiyorsun?", "Bu gidişle hiç!" demiş. Bir şairiniz de en büyük cihangire karşı; filozofa "zafer veya hiç" dedirtmemiş miydi? Hangi Fatih'in elinde istila ettiği ülkeler tapulu kaldı? Hangi cihangirin imparatorluğu ayak üstünde durabildi? Hangi zafer tam ve ebedi oldu? Buna rağmen, hâlâ içinizde bütün eski ve yeni tarihin hatalarını tekrarlamak isteyenler, kan dökmeye can atanlar var.

Bunlardan birine demelisiniz ki:

"Eski Roma İmparatorluğu'nu kurmak istiyormuşsun; haritası hazırmış; alâ, fakat evvela kurulmuş olanlardan elinde arta kalan biçimsiz parçanın haritasına bak. Yolunmuş koçandan farkı yok... Bunu ibret gözüyle gör de aynı akıbete uğrayacak olan yenisini kurmak zahmetine bari katlanma!"

Ötekine de söylemelisiniz ki:

"Daha yirmi sene geçmedi; bıyıkça değil ama, idealce sana benzeyen, hem Allah için, senden daha su katılmamış, soyu sopu sicilli bir Cermen, yıldırım harbine ve dünya dik-

tatörlüğüne inanmıştı. Bugün el aynası kadar bir ormana gizlenmiş, ağaçlara yıldırım düştükçe kendi hatasını hatırlayıp içini çekiyor ve senin hatanı düşünüp gülümsüyor. Sözünü kılıçla dinletememişti; şimdi belki dinletirim diye sakal bıraktı ama nafile... Onun bu günahkâr derviş çehresi sana bir ibret dersi değil midir?"

Hülasa:

Dünya denilen insan tımarhanesinin ıslahından ümit kesilmiştir; ne yaparsanız yapınız; ister her adam başına bir top yapıp ve mermi diye içine koyup birbirinizin başına atınız; ister toprağı oyup eşeleyip yer dibinde mekân tutunuz ve gel zaman, git zaman köstebeklere dönünüz; ister yeryüzünden elinizi, ayağınızı çekip kartal sürüleri gibi göklerde dolaşınız ve dağ tepelerinde yuva kurunuz; ister kendinizi çelik derili balıklara benzetip köpek balıklarıyla haşır neşir olunuz; zararlı, lüzumsuz, saçma, çılgın ne varsa yapınız. Yalancı dünya cennetini sahici ahret cehennemine hasret çektirecek vaziyete sokmak için elinizden geleni arkanıza koymayınız.

Biz karışmayacağız.

Zaten son emir de verildi.

Artık yapacak işi kalmayan ve sizin yaptıklarınıza bakıp aklı zıvanasından çıkan şeytanı geri çektik; tedavi altına aldık. Gök hastanesinde insanlardan yaka silkiyor ve rüyasında dünyayı gördükçe silkinip kendisini yerden yere atıyor; hastabakıcı meleklerin içleri hun oluyor.

Baki, ne haliniz varsa görünüz, behey akıllı izansızlar!

Machiavel'e Birinci Mektup

Fena şöhretli yaman üstat;

Misilsiz bir sanat ve irfan beldesi olan Floransa'da doğmuş; birçok ikballer, idbarlar[1] görmüş, düşe kalka, benim gibi ömrünü bir ateşli hastalık halinde geçirdikten sonra yine bu şehirde ebedi ve sabit uykuna varmıştın. O taraflara uğradığım zaman mezarını ziyaret etmediğime şimdi pek üzülüyorum. Fakat ne yapayım ki, seyahatim senesinde yine ismin geçmekle beraber tavsiye ettiğin yalana müstenit[2] hükümet idareciliği henüz bu derece revaç bulmamıştı.

Yani, o senelerde müstakbel talebelerin henüz orduda sarı çizmeli Mehmet Ağa, sen de kitabıyla amel edilmez bir iltifattan düşmüş hocaydınız. İşitirdik: Machiavel adında biri gelmiş, birkaç eser yazmış, devlet adamlarına öğüt vermiş, "yalansız memleket idare edilmez!" demiş, göçüp gitmiş. Bu, türbe ziyareti için bir sebep teşkil edemezdi. Onun içindir ki, esasta bir Etrüsk, yani Anadolulu şehri olan Floransa'da müzeleri gezmiş, mermer ve mozaik tezyinatı[3] seyretmiş; bir zamanlar tezgâhlarında dünyanın en iyi çuhasını, en nazenin kadifesini ve en ince ipeklisini işlemiş olan bu şehrin

1 idbar: talihsizlik
2 müstenit: dayanan, yaslanan
3 tezyinat: bezekler, süsler

Michel-Ange, Leonardo da Vinci, Dante ve Boccacio gibi dâhiler yetiştirdiğini de düşünerek kendimi sanata ve güzelliğe vakfetmiştim. Politikayı ve seni düşünememiştim.

Bahsettiğim devirde hükümet başında bulunanların bir yalanını, bir fitnefücurluğunu yakaladık mı, hep birden bağırırdık:

"Machiavel'den ders almış, Machiavelism yapıyor; Machiavellik bir siyaset takip ediyor, vurun kahpeye!"

Kıyamet koparırdık; yer yerinden oynardı; senin adına ve kitabına uygun iş gören politikacının eler tutar yerini bırakmazdık. Zira yalanı, dolanı daha kanıksamamıştık; yalan söyleyen kızarır, yalan dinleyen kızardı. İtalya'da ve Almanya'da yalancılık için birer propaganda nezareti kurulmamış olduğundan beşerin ar ve haya damarları henüz çatlamamıştı.

Hükümet işlerine, şurada burada yine bir nebze yalan karışıyordu, ama bu, devede kulak, filde göz, üzümde çekirdek, tereyağında kıl kabilinden hiç mesabesinde idi; yer tutmaz, ağır basmazdı. Dünyanın bu kadarcık yalana tahammülü vardı.

En meşhur yalancı devlet adamları bütün ömürlerinde nihayet birer ikişer yalan söylemeye muvaffak olabilirlerdi. Bismarck'ın telgrafı, Wilhelm'in mektubu gibi... Hemen hemen istisnasız umum İtalyan başvekilleri de yalan sever adamlardı; lakin her birinin hissesine ancak bir tek büyük yalan düşebilirdi; arkasından kendileri düşerdi. Hülasa yalan mayası dünya gölünü tutmamıştı.

"Ey, şimdi ne oldu, göl yalan yoğurdu mu kesildi?" diyeceksin. Kalk, kalkamazsam hiç olmazsa başını kaldır, onu da

yapacak halde değilsen kulağını ver, dinle. Memleketinde duyduğun şu uğultu, şu sağır edici şamata, şu laf çağlayanı yok mu, işte o, baştan başa yalandır. İstediklerin fazlasıyla oldu, dünya yalan içinde yüzüyor, İtalya ise yalana boğuldu; her gün makarnadan fazla yalan yutuyor!

"Dört yüz şu kadar senedir toprağın altındayım, dirilerin halinden haberim yok," deme, inanmam. Nasıl inanabilirim ki, sen hayatında yalana en yüksek meziyeti vermiştin. "Hükümet yalanla kurulur, yalanla yürür ve yalansız kalınca ölür," demiştin. Yalana bu derece gönül bağlayan bir adamın öbür dünyadan bile gelse sözünden, yine şüpheye düşülmez mi?

Benden hazzetmeyeceğini biliyorum, perilerimiz uymuyor, zira yalan ile başım hiç de hoş değildir. Filvaki yaş ve tecrübe artık kadıya kör kadı dedirtecek kadar bende lüzumsuz ve zararlı bir doğruluk bırakmadı; fakat senin istediğin bu değildir; kör kadıya badem gözlü demekliğimdir ki, o derecesini fakirden umma! Ona evvela kısaca kadı derim, kızdırırsa şaşı derim; susarım. En iyisi miyoptan öteye geçmemektir. Ölümlü dünyada ancak çaresi bulunacak özür ve kusurları söylemeye mesağ[1] vardır. Bilhassa hükümet işlerinde körün:

"Vay, bana mı miyop diyorsun?" diye kusurunun bu derece küçültülüşüne bile razı olmayıp kabadayılığa kalkışması ihtimali çoktur. O zaman, "Halisane bir fikirle söylemiştim, gözlük takmanızı tavsiye edecektim," der, bir uyuşma çaresi bulursun.

---

1 mesağ: izin

Ne ise, maksadım, sana akıl öğretmek değildir; senin öğretip gittiğin akıldan şikâyettir. Dört asır evvel insanların fikrine diktiğin zehirli fidan asıl bugün dalbudak saldı. (Hoş, o toprak buna pek de müsaitti ya…) Mezarında böbürlen dur: Vatandaşın Markoni bir makine icat etti, adına radyo diyorlar; bunun kadar yalancılığa elverişli bir alet bulunamaz. Zira söyleyen ile dinleyen karşı karşıya gelmedikleri için yüz kızarması korkusu yok.

Doğrusunu istersen (kendi hesabına herhalde istersin) dünyanın son icatları hep yalana revaç vermeye ve yalancılığı korumaya elverişli şeylerdir. Mesela telefon nedir? Bir kıtır atma aleti… Hatta, esasta doğruyu bildirmek için kurulmuş olan gazetecilik de şimdi bir yalan yayımı vasıtası oldu ve öyle olalıberi sürümü arttı. Fotoğraf ki, hakikati aynen çekmeye yarardı, bugün, bin türlü orostopoğlulukla, "dekupaj" ve "rötuş" ile yalancı vesikalar haline sokuldu. Mesela benim kafamı alıp vücudu vücuduma uygun bir Meksikalı hayduta ekliyorlar, bakıyorum ki elimde, ağzımda duman fışkıran bir piştov, çoluk çocuk sekiz, on kişiyi kan revan içinde yerlere serip dağ yolunu tutturmuş, gidiyorum! Sen ol da, gel bu münasebetsizliğe kızma!

Zaten sinema metre, hatta kilometre ile satılan bir uzun kuyruklu yalan şeridinden ibarettir; boşanmak bilmeyen yalan makarasıdır. Saray gösterirler, mukavvadan yapılmıştır; avize asarlar, uçurtma kâğıdından… Afrika Çölü, Sen Nehri kenarında bir dönümlük tarladır; Himalaya Dağı sandığın iki arşın boyunda çakıl taşı yığını… Okyanusta batan gemi bir kâse su içinde yüzen oyuncak; tufan zannettiğim terkos

musluğunun açılması! Yalan tekniğini öyle kemale erdirdik ki, artık yiyip içilen de yalana inhisar etti.

Bunu mecaz manasına söylediğimi sanma! Keşke, imkân olsa da yeryüzüne bir daha gelseydin; koluna girip seninle bir Almanya'yı dolaşsaydık; bir yemek yedirseydim; yalancılığın terakkisine parmak ısırır, yuttuğun et, balık ve ekmeğin talaştan yapıldığını öğrenince çatal bıçağı da yutardın... Öyle şaşardın! Yut, korkma, onlar da mukavvadan mamuldür, hazmı mümkündür.

Ya avucuna, senin bildiğin çil çil altınlar yerine bir deste kâğıt sıkıştırsaydım? Gözlerin faltaşı gibi açılırdı:

"Bravo," derdin. "Devletçilik benim tavsiye ettiğim yalanı demek bu mertebeye ulaştırdı, halka sarı liralara bedel şu soluk kâğıtları, şıkırtı yerine hışıltıyı yutturdu... Tekrar ölsem de gözüm açık gitmez!"

Evet, keşke yeniden dirilip koluma girseydin, sana daha nelerden haber verir, neler gösterirdim. Evvela, yalancıktan harp seyrettirirdim.

"Her şeyin yalanı olur, ama harbin olmaz, bu benim aklımdan geçmemişti!" diyeceğini biliyorum. Hakkın var, bu sade senin değil, iblisin de aklından geçmemişti. Öyle olmakla beraber yetiştirdiğin talebeler, bunu buldular ve yaptılar; sinir harbi, radyo harbi, propaganda harbi, yıldırım harbi, avurt zavurt harbi, masaldaki "Çıkayım mı?" harbi... Ya renklisine ne buyrulur: Beyaz harp.

"Bunlar da nedir, ne biçim harplerdir? Bizim bildiğimiz harbe böyle isimler konmaz, muharebe yapılmazdı, her millet kendi itikadınca bir Allah'a sığınır, kalkanına, kılıcına,

bazusuna güvenir, ortaya atılır, ölen ölür, kaçan kaçar, bir taraf kazanır, öteki yenilir, cerime, cizye, haraç her ne ise, iş paraya bağlanır, sulh olurdu; yani harp bir müddet olsun biterdi."

Hayır, şimdi kazın ayağı öyle değil. Orduları mükemmelen hazırlıyorsun, askeri hudutlara tıka basa yığıyorsun, keenne[1] sahici harbe girecekmişsin gibi her şey tamamdır, fakat ondan sonra oturuyorsun koltuğa, açıyorsun radyoyu, veriyorsun santurluyu, atıyorsun kıtırı... Ha babam ha! Ha babam ha! Bir yaylım ateş yalandır gidiyor; batarya ile yalan atışı... Göbels topa tutuyor; Gayda duman attırıyor; Ribentrop zehirli gaz fışkırtıyor, Ciano bombardıman emri veriyor; bir sarsıntı bir yaygara, bir hücum ki, mahaşarallah!

Fakat bu isimlerini saydıklarımı belli başlı ordu kumandanları, şöhretli generaller, şanlı zabitler sanma. Sadece politika çığırtkanlarıdır; masabaşı fedaileri, maroken koltuk silahşörleridir. Sulh isteriz derlerse yalandır; harp yapacağız derlerse kuyruklu yalandır; ne derlerse hulasası fili yuttu bir yılandır; dünyayı yutacak bu yılan İtalyandır, Almandır.

"Peki," diyeceksin, "yalanlarla ülkeler fethediliyor mu?"

Evet, Sinyor Machiavelli, sen de şaş, ben de şaşayım; komşu memleketler sapır sapır dökülüyor. En önce Avusturya bir içim su gibi yutuldu; sonra Çekoslovakya hapı yuttu; Arnavutluk ise kunduralarını ararken tankı alan İşkodra'yı geçti. Macaristan'ın da eli kulağında gibi görünüyor. İşte, sana sinir ve radyo harbinin zafer bilançosu! Bak, kuru gürültü ve yüksekten atılan palavra ile ne ülkeler yutulurmuş...

1 keenne: sanki

Korkarım sen de hayretinden, başka bir şey bulamayıp küçük dilini yutacaksın! Haklısın! Hakiki harp bu kadar yer kazandıramazdı; yalancısı gerçeğinden vergili çıktı.

Ama muzafferiyet senindir, zafer kocası sensin.

Bu şansız, şerefsiz, haysiyetsiz gürültüye pabuç bıraktırma harbi senin prensibinin azman bir şeklidir.

O marifetleri yapanlar, tuhafı Yahudi düşmanlarıdır. Halbuki asıl Yahudi dalaveresi bu işlerde, işi gürültüye getirmeye derler. Çocukluğumdan bilirim, sünnet olurken hokkabazların avaz avaz haykırıp tepinmesinden, başıma geleni anlamaya mecal bulamamıştım. Cismim canımdan ayrılmış, lakin feryadım yaygaraya karışmıştı. Tıpkı hayati sahaya isabet eden devletlerinki gibi... Meğerse radyo sinir harbinin iptidai şekilde âlâsını Çiçekçi ve Karanfil oğulları, deniz böceği kabuğundan borularla muhallebici İstanbul çocuklarına yaparlarmış!

"Peki," diyebilirsin. "Bu yalanlar neden bu kadar tuttu?"

Sualin naziktir. Hele bir düşüneyim de kısmetse haftaya cevabını veririm; hem bir miktar daha konuşmuş oluruz.

Yalancıktan ellerini öperim, siyasi yalancılık üstadı ve piri, efendim.

Machiavel'e İkinci Mektup

Niyetim seninle bugün politika konuşmaktı; dünya ahvalini biraz daha deşecek, dert yanacaktım; fakat vazgeçtim. İnsan şaşkınlıkla bir gaf yapar, zaten sinirler gergin. "Hah," derler. "İşte kabahatliyi bulduk; dostluk münasebetlerine nifak sokan, siyasi havayı bozan oymuş!" Arada kaynar, gidersin.

Sular bulandı mı matbuat denizinde balık gibi uluorta yüzmekten çekinmelidir.

Filvaki sana göre hava hoş; ununu elemiş, eleğini duvara asmış, daha doğrusu şu yalan dünyadan elini, eteğini çekmiş; en sağlam sığınağa çoktan kapağı atmışsın; canavar düdüğüne aldırmazsın; bizim, henüz kulağımız kirişte ve yüreğimiz endişede… Harp çıkarsa, dinamit, levizit, iperit, hatta lekeli bit, böyle it kafiyeli veya başka kafiyeden bin türlü vesait, ne felaketlere maruzuz! İnsanlar eski harplerde sadece silah yarası alırlardı, ölseler de temiz bir hava içinde son nefeslerini verirlerdi; şimdi, ayrıca, ciğerlerine zehirli gaz da dolduruyorlar ve ciltlerine kemirici yağ da döküyorlar. Geçen gün Tan bu gazların ve yağların cinslerini ve isimlerini sayıyordu: Patlıcan yemekleri kadar çeşitli!

Hey gidi günler hey! Eskiden maskeyi karnaval mevsiminde "konfeti" yağmurları ve "serpantin" çardakları altında eğlenmek için takardık; takınca keyfimizden dans ederdik; havamız biraz ter, çokça pudra ve bol lavanta kokardı; maskara olduk derdik, gülerdik. Şimdi burunlarının ucu karınlarına yapışmış, dev gözlü nargile gurultulu bir beşeriyet, sıçan deliği bin akçeye, borumdan sarnıca, siperden hendeğe, yıkıcı bomba sağanakları ve boğucu gaz sisleri arasından telaşla koşuşup kaçışırlarken yine bir karnaval manzarası… Fakat tüyleri diken diken eden korkunç, müthiş trajik karnaval! Bir cins gaz atıyorsun, halk kahkaha içinde kıvranıyor; bir gaz daha serpiştiriyorsun, bir ağlamadır tutturuyor; sonra, yerlere seriliyor, depreşe depreşe can veriyor.

Hayal hassası[1] en kuvvetli, geniş ve zalim olan bir muharrir[2] bile bu kadar ürkütücü bir sahne tasavvur edememiş, böyle toptan bir işkenceyi aklından geçirememiştir.

İşte, ancak ok ve kargı ile harp etmiş olan biçare dedelerimizi hâlâ "barbar" adıyla anan yirminci asır medeni insanlarının savaş sistemi! Dünya tarihini sonradan gelenler değil de çoktan gelip geçmişler, cedlerimiz yazsalardı, herhalde barbarlar devrinin yerini değiştirirler; 1900'den ötesine yerleştirirlerdi. On dokuzuncu asır sonunda "dumdum" kurşunu kullanmak zulüm sayılmıştı; bugün o kurşun, gökten yağan kudret helvası kadar bize hafif ve lezzetli görünüyor!

Dinamiti icat eden, zebaninin bıraktığı servetle sulh mükâfatı tesis eden bir insanlıktan ne beklenir? Çekiver kuyruğundan!

---

1 hassa: özellik
2 muharrir: yazar

Sen politikacılara yalan nasihat ve vasiyet ettiğin zamanlarda bu yalan yüzünden çıkacak harp şimdikine kıyasen nihayet bir mahalle kavgasından, zabıta vakasından ibaretti; öylesini asrımızda Şikago haydutları saat başı yapıyor. Koca Napolyon'un Moskova üzerine sevkettiği ordudan büyüğünü bugün bir sinema "metöransen"i[1] daha maharetle idareye muktedir... Masrafı da çok fazla! Senin devrinde yalan, dolan tavsiyeleriyle yürüteceğini sandığın Floransa Dükalığı topyekûn, bu devirde Berlin'in bir kenar mahallesi kadar nüfusa malik değildi. Şarlman ve Şarlken diye azametleri tarihe yer etmiş imparatorlar yok mu, şimdi Londra belediye reisinin nüfuzuna bile sahip olmamışlardı; bilhassa iktisaden... Artık sayılı modern diktatörlerin kudretlerini düşün.

Bu itibarladır ki, politikada yalanın zararı o nispette arttı; zaten ismi de değişti; yeni soyadı adı: Blöf! Yazık ki, sen yalana yine yalan dedin, böyle bir yaraşıklı tâbir bularak onu kibarlaştıramadın; utanmadan söylenilir ve yakalanınca işin içinden arlanmayarak çıkılır hale sokamadın. Şimdi:

"Yalan söyledim, yutmadı!" demiyoruz. "Blöf yaptım, tutmadı!" şeklinde hayasızlığımızı kızarmadan bir şifre ve "remiz"le uluorta anlatabiliyoruz; hatta buna bir zarif tebessüm ekliyoruz; karşımızdakiler de tatlı tatlı gülümsüyorlar.

Maamafih, düşünüyorum ki, sen kendini müdafaaya kalkışmak istersen bana, pekâlâ bir cevap verebilirsin, şöyle diyebilirsin:

"A faziletli veya fazilet satıcı evladım! Yalan, cinsimizin en esaslı hassasıdır; insan yalancılığı nispetinde sair hayvanlardan ayrılır, yalnız natıka ve ağlayıp gülme cihetinden değil...

---

1 metteur en scène: film yönetmeni (fr.)

Hem bunu sade ben iddia etmiyorum. La Bruyère: 'Adem oğlu, fıtraten yalancı doğar,' dememiş miydi? 'İnsan, hem kendisine, hem başkalarına karşı iki yüzlülükten, hüviyet tebdilinden ve yalandan ibarettir,' diyen meşhur Pascal'a ne buyurursun? Benim gibi bir şöhretli diplomat ve muharrir, Chateaubriand: 'Çok tekrarlanan yalan sahici olur!' hükmünü vermemiş miydi? Hatta Georges Sand bu illetimizi tevil maksadıyla: 'İnsanlar felakete düşmüş bir unsur olduklarından dolayı kendilerini aldatmak, oyalamak için yalan söylemek ihtiyacını duymuşlardır,' diye yazmamış mıydı? Bütün bunları unutup ne sebeple yalnız benimkileri diline doluyorsun?

Şu sebeple:

Onlar gördüklerini söylemekle kaldılar; sen yalanı devletçilik düsturunun ilk maddesi yapıp kanun şekline soktun ve fetvasını verdin.

Yalan lehinde bir söz, aleyhinde bin söz söylenmiştir. Mübah görenlere de rast geliyoruz; lakin "'farzıayn"[1] diye yalnız senin yakılası "ilmihal"inde[2] yazılmış, bu müfsitlik[3] senin kaleminden çıkmıştır. Ha, yakılası dedim de hatırıma geldi, son bir emirle memleketinde kitaplarının satılması ve okunması yasak edildi. Sağ olsaydın başına geleceği görürdün; ecelinle dört yüz sene evvel rahat döşeğinde gözlerini yumduğuna bir yat, bin şükret. Orada gözden düşenlerin sadece pabucu dama atılmıyor, dam da başına göçertiliyor. Senin devrinde bu papucu yalnız eline vermişlerdi.

Ölülerin öldüklerine pişman olmayacakları bir netameli senedeyiz. Bana sığınaklarından: "Nasıl, dünyaya ka-

1 farzıayn: her kulun yapması gereken ödev
2 ilmihal: dini kuralları öğreten kitap
3 müfsit: arabozan

zık kakmak istiyordunuz, şimdi fitili aldınız mı?" diyorlar ve halimize sırıtıyorlar gibi geliyor. Karacaahmet servilerinin altındaki radyo erişemez ve gazete girmez, bilhassa tehdide metelik verilmez sakin ülkeye bir sene muteber, dönüş vizeli pasaport verilebilseydi, Üsküdar iskelesine şirket vapuru değil, transatlantik işlerdi!

Kitaplarının yasak edilmesi sebebi henüz belli değil. Fakat, zannederim, zamaneye tatbik edilip çok noksan ve pek kusurlu olduğu görüldüğünden ya daha selahiyetli bir kalemle yenisi yazılacak veyahut birer kere de Berlin ve Moskova akademilerine arz edilip ilaveli nüshalar basılacak. Senin bahsettiğin yalanlar yalın katlıydı; bugün siyaset aşçıbaşıları katmerlisini açıyorlar; pakt böreği diplomat ziyafetlerinin baş yemeği. Önce onu yutturuyorlar; puf böreğinin daha hafifi, o kadar hafifi ki, püf böreği deseler yeri var!

Türkçemizde "Yalancının mumu yatsıya kadar yanar," diye bir atalar sözü geçer. Bu, eski zamanlar için söylenmiş, şimdi doğrunun mumu bile olacağından şüphem çok. Darbımesellerimizden[1] asrımıza en fazla uyanı "Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar," sözüdür. Buna şöyle bir ilave bile ister: "... Onuncusunda da kafasını, gözünü yararlar!"

Bence insanın doğuşunda mevcut olduğu söylenen yalan daha ziyade kendi kendisini aldatmak hususunda kullanılırdı; ancak dejenere olarak başkasını da aldatmak istidadını göstermiştir. İnsan esasta yalancı değildir, kendisini aldatıcıdır. Kendi uydurmuş, kendi inanmış ve o yüzden bir nevi rahatlığa kavuşmuştur. Optimist, yani tesellisini bulan

1 darbımesel: atasözü

adam, kendisini büyük bir maharetle aldatmaya muvaffak olan bir bahtiyar kimse demektir.

Böylelerine her yerde rast gelinir. Ben şu günlerde o hilkatteki ahbapların meclisine can atıyorum ve kendisini aldatıştaki cerbezesinden[1] zevk alıyorum. Ah, görsen, gazeteyi açtı mı en korkunç haberlere bakıp bakıp gülümsüyor ve "Hepsi blöf, hepsi laf, her taraf süt liman!" diyor. Oh, yavaş yavaş bana da bir ferahlık geliyor. Bu adamın maksadı karşısındakini aldatmak değildir; kendi kendisini aldatmak için yeni takviye kuvveti aramaktır.

"Peki ama," diyorum. "Bütün ihtimallere rağmen harp patlayıverse?"

Onun da kolayını buluyor, parmağını haritanın bir ucundan öte ucuna, yukarısından aşağısına götürüyor; azıcık burada duruyor, azıcık şurada; sonra birkaç daire, birkaç müselles[2] de çiziyor: "Bam! Bum!" Bir de bakıyoruz ki, savaş şıppadak sona ermiş. Gelsin mütareke ve sulh şartları:

Başkasına bir dakika olsun rahat nefes aldıran bu zat, takdire layıktır; binaenaleyh fıtrat insanlara kendilerini aldatış kabiliyetini bir lütuf olarak ihsan etmiştir; biz bu lütfu bir başkasını zarara sokmak şeklinde yalancılığa dökerek suistimal etmişiz.

Sen de tutup o kötü huyu devlet idaresinde düstur mertebesine çıkartmışsın!

İstediğin fazlasıyla yapıldı. Artık yalan tecrübesi yetişir, biraz da doğruyu sınayalım.

---

1 cerbeze: kurnazlık, hilekarlık

2 müselles: üçgen

Zira yıllardan beri diplomatlar iki kısım olup bir taraf "aldattım, aldattın, aldattı, aldattık, aldattınız, aldattılar"; öbür taraf "aldandım, aldandın, aldandı, aldandık, aldandınız, aldandılar…" şeklinde aldatmak ve aldanmak fiillerinin bütün sigalarını sayıp döküyorlar. İşte asıl vaziyetin hulasası!

Hep bir ağızdan söylenen bu münasebetsiz politika temrinine son verelim.

Dönün Kuşlar, Dönün Geldiğiniz Yere

Geçen gün, yeşermiş Çamlıca tepelerine uzaktan bakarken gözüme iliştiniz; büyük bir kafileydiniz, güneşle karşılaştıkça ak bir şimşek gibi çakıyor, sonra beyaz kıvılcımlar döküyor; loşluğa girince dağ başı dumanı gibi eriyor, buğuya dönüyor, görünmez oluyordunuz. Bazen geniş, yumuşak kollar gibi açılıyor, uzuyor, yaylaşıyordunuz; bazen dertop olup havada çiçek açmış bir tombul elma ağacına benziyordunuz.

Bazı kere de düz çöllere dalmış bir deve katarı gibi arka arkaya diziliyor, göklerin bellisiz ince kumlarında sessiz adımlarla yürüyüp, durur gibi göründüğünüz halde biteviye ilerliyordunuz.

Size bu yıl "Safa geldiniz, safalar getirdiniz leylekler!" diyemeyeceğim. Diyebileceğim şudur: "Dönün kuşlar, dönün, geldiğiniz yere!"

Evet, dönünüz kuşlarım, dönünüz, bedeviler diyarına!

Zira Avrupa'da yine harp çıktı; ne gökte rahat, ne yerde huzur, ne su üstünde emniyet, ne deniz altında selamet… Sulh arılarının doldurduğu petekleri cenk ayıları yutuyor;

mamure[1] parklarında harp filleri karınlarını doyuruyor. Tarlalarda yine orak yerine mitralyöz çalışıp başak diye baş biçiyor, sapan yerine tank işleyip demet diye ceset yığıyor!

Nereye gideceksiniz? Aşina ovalarınızı görseniz tanıyamayacaksınız; Vistül kenarındaki tünediğiniz bacaların yerinde yeller, dibinde kıvılcımlı küller esiyor; içlerinde salına salına gezip dolaştığınız Fin göllerinde cesetler yüzüyor, suların tüyleri ürperip kamışların dizleri titriyor, nereye?

Dönün kuşlar dönün, burda vefa yok;
Eski temiz sular, öyle hava yok;
Feryadıma karşı aksisada yok;
Bu yangın yerinde soğuk kül vardır.

Yine şairin dediği gibi:

Yüce dağ başında siyah tül vardır.

İşte, Avrupa tablosu budur!

Siz geriye dönünüz ve ters yüzü, bizi bırakıp giderken akbaba sürülerine haber salınız, baykuşlara müjdeci yollayınız. Deyiniz ki: "Avrupa'da beklediğiniz ziyafet sofraları ve felaket kürsüleri yine kuruldu; didiklemekle bitmeyecek kadar ceset boldur, konmakla tükenmeyecek kadar harabe çoktur. Tıka basa yiyiniz ve tıkanıncaya kadar örtünüz!"

Evet, nereye gidiyorsunuz, ey deryadil kuşlar? Dere kenarları; artık tulua[2] bakarak, gagalarınızla nargile höpürdetecek kadar keyifli ve ocak tepeleri; gurubu seyrederek yine

1 mamure: bayındır yer
2 tulu: güneşin doğması

ağızlarınızla tespih çekecek kadar huzurlu değildir. Aldanmayınız. Boş sandığınız yeşil ekin tarlaları altında tepeden tırnağa kadar silahlı adamlar kaynaşıyor; göremezsiniz: Çiçek açmış bahar ağaçları arasında havan toplarının vahşi derileri gibi renk renk dövmeli bedenleri saklanıyor.

Toprağın içi, eskiden, henüz işlenilmemiş demir cevheriyle doluydu; şimdi bu madenler fabrikalara girip çıktıktan, silah şeklini aldıktan sonra tekrar yere gömüldü, yeraltları madenlikten çıkıp hazır silah depoları oldu. Şayet bu harp aletleri, tabiatın feyzine uğrayıp filiz verebilseler, Avrupa'nın üstünü –her dalı mermi fırlatan ve her yaprağı kurşun sıkan– polat kabuklu bir balta girmez baobab ormanı kaplardı. Gök ise, artık yumuşak tüylerinizin haz ile süründüğü ferah bir boşluk değildir. Azrail civcivlerinin kanatlanıp dolaştığı ölüm sahasıdır. Şayet cenk birkaç yıl daha sürerse geceleyin yıldızlarla, gündüzleri güneşle aranıza, yanardağı uğultusu koparan çelik bir bulut gerilecek... Bir bulut ki, her zerresine bir tayyare gizlidir, rahmet yerine iperitle doludur ve düşen her damlası, yakıcı, yıkıcı veya zehirleyici bombadan başka bir şey değildir.

Dönün kuşlar, dönün, geldiğiniz yere!

Biliyorum, içi henüz ayrıldığınız Nil ve Fırat kenarlarının, Afrika göllerinin rahat ettirici sükûnuyla dolu gözlerinizi yüzüme dikip beni hayretle dinliyorsunuz ve insanların hayvan aklına bir türlü sığmayan hudutsuz, izansızlığına şaşıyorsunuz. Siz dünya görmüş, tarih ülkelerinde dolaşmış ve eski medeniyet eserleri üzerinde, bütün kış düşüncelere varmış filozof ve tecrübeli kuşlarsınız. Mehtaba bakıp dalışlarınızdan şairliğine, akşam ezanı yuvalarınızda kamet getirip,

iki diz üstü çökerek rükûa hazırlanışınızdan müminliğinize inanmaktayım. Avrupa artık size yurt ve yazlık olamaz.

Sizin asırlardan beri, bir arada haşır neşir olup derelerinde kurbağa, tarlalarında böcek avladığınız, bacalarında mesken kurup nesil yetiştirdiğiniz ve çalışkan hayatlarına yüksek yuvalarınızın kenarından ve yüksek bacalarınızın üstünden bakıp muhabbet duyduğunuz Avrupalı insanlar, o bildiğiniz insanlar değildir. Suratları da, sîretleri[1] de değişti. En çirkin kuşlardan daha korkunç olan maskeli yüzlerini görseniz iliklerinize kadar titreyip bir fersah uzağa kaçarsınız. Yeraltı koridorlarından suni hava teneffüs edip, uydurma gıda alarak, eşinden ve yavrusundan uzak, acıklı yaşamalarına baksanız hayvan kaldığınız ve bu münasebetle istila gören insanlardan çok fazla hürriyete malik olduğunuz için hep bir arada, başlarınızı göğe kaldırıp gaga çarparak Tanrı'ya şükran marşı çalarsınız.

Artık, sakin gecelerin koynunda, ışık içinde cıvıldayan hangi şehir ve hangi şen ve emniyetli köşe bulup da yavru çıkaracaksınız? İnsanlar bile kendi yavrularını yuvalarından alıp elleriyle ücra dağ başlarına taşıdılar; ana kucağından koparıp gurbet yetimhanelerine kapadılar. Şimdi, insan yuvalarına da hışıldayarak tepeden inen bir nevi fen yılanları musallat! Avrupa, sizin Afrika ve Asya ormanlarınızdan daha karanlık, korkunç ve muhataralıdır.[2] Kaplanlarla, engereklerden daha insafsız canavarlarla çevrilidir.

Dönün kuşlar, dönün, geldiğiniz yere!

---

1 siret: karakter, gidiş, hal
2 muhataralı: tehlikeli

Bahar, asıl oralardadır, asıl oraların:

Şimdi dağlarında mor sümbül vardır;
Ormanlar koynunda bir serin dere,
Dikenler içinde sarı gül vardır.

Burada, başımıza sümbül yerine miğfer takıyoruz, ormanlar koynunda siper kazıyoruz, serin derelerden lav akıtıyoruz ve dikenler içinde gül değil, yaralı ve ölü arıyoruz... Vahşiler diyarında top uğultusu duyulmuyor, radyo narası işitilmiyor; gökten bomba yağmıyor ve yerde lağım patlamıyor. Orada henüz bir Varşova, bir Vilpuri, bir Helsinki yoktur. Henüz denizleriniz mıknatıslı mayınlarla bezenmemiş, karada Maginaux hatları ve bulutlar arasında hava barajları kurulmamıştır. Sularınızda, topraklarınızda ve göklerinizde henüz sulh hüküm sürüyor. Marsın borusu ötmüyor. Elektrik türbinleri çevirmeyen hür nehirler ve bentsiz çağlayanlar kenarına diziliniz; altına top gizlenmemiş korku vermez ağaçlara tüneyiniz, zehirli gaz ve barut yayılmamış bir hoş kokulu vahşi tabiatın gönül rahatlığı veren iliğini eminiz! Çökmüş medeniyetlerin rahat ettirici harabeleri dururken çökmeye yüz tutmuş bir aksak medeniyetin volkanlı toprağında işiniz ne?

Dönün kuşlar, dönün, geldiğiniz yere!

Biliyorum, siz asa yerine sivri gagalarınızı vura vura giden görgülü dervişler, gün görmüş tecrübeli seyyahlarsınız, sufiyyundan[1] ve felasifedensiniz,[2] sizinle ilim ve irfana dayanan sohbetlerde de bulunabilirim. İnsanlığın arkasında

1 sufiyyun: sufiler, tasavvuf ve tarikat ehli
2 felasife: filozoflar

kırk asırlık bir mazi var; her alete, her vasıtaya, her kudrete malik olduğumuz, bilhassa kıskanç ve meraklı yaratıldığınız için yerleri eştik, granit lahitleri deldik, devirleri geçmiş yazıları söktük; öğrendik ki, bizden önce kaç medeniyet böyle çürüyerek çökmüş, yerin dibine göçmüştür. Sizler, leylekler, geçtiğiniz tarihi yollarda gözlerinizle görmüş, ayaklarınızla çiğnemişsinizdir. Eski zamanların Paris, Londra, Berlin ve Romaları üzerinde şimdi dağ keçileri otluyor ve Semiramis'in asma bahçelerinin yerinde deve dikenleri bitiyor. İskender'in mezarı bile belli değildir; Cengiz'in kabrini bilen yok; Attila hangi isimsiz dere yatağında çürüdü. Kubilay hangi Çin Seddinin altında kurudu? Bizim medeniyetimizin ve tarihimizin artık bir ayağı çukurdadır. Napolyon, unutulmak için nöbetini bekliyor ve Yavuz'un kapalı türbesinde şimdiden hayaletler top oynuyor.

Sizi görmeden evvel okuduğum önümdeki kitapta Paul Valery, beni şöyle tasdik ediyor:

"Biliyoruz ki, tarihin uçurumu bütün dünyayı içine alabilecek kadar büyüktür ve hissediyoruz ki, bir medeniyet, bir ömür kadar dayanıksızdır. Karşımızda Avrupa kültürünün sönmüş, yerin dibine göçmüştür. Sizler leylekler, geçtiğiniz tarihi müşahadesi duruyor. Fen, morale hizmet etmek gayesinde iflasa varmış ve zulme alet olarak kullanılmasından dolayı da şerefini kaybetmiştir. Geminin sarsıntısı o derece kuvvetli olmuştur ki, en sağlam asılmış lambalar bile, sonunda yerlerinden kopup devrilmiştir."

Dönün kuşlar, dönün, geldiğiniz yere!

Bu yıl geldiğiniz Avrupa, o devrilen ışıklar ülkesidir. Öyle sanıyorum ki, "sevki tabii" dediğimiz hayvan izanı, bizim

taşkın ve sivri zekâmızdan daha pratik ve faydalıdır. Sizler, leylekler, sulhpervercesine koca seferler yaparak, bakınız küçük idrakinizle “hayat sahası” muadelesini bizden, insanlardan daha iyi ve belasız hallediyorsunuz. Dünyaya hâkim olmak hırsı çıkmaz bir yoldur, bu yolu tutan medeniyetler ve cihangirlikler tarihin hiçbir devrinde muradına ermiş değildir. Biz bu hülya peşinde, derin vukufumuza,[1] terakki ve icatlarımıza rağmen çöküyoruz. Biraz bekleyiniz; nasıl şimdi, kış mevsimi eski Nil ve Fırat mamurelerinin donmuş sükununda barınıp mesut yaşıyorsanız, yakında Tuna, Ren harabelerinde de yazın gaga vurup sükunetle, huzurla yavru çıkaracak, mahvolmuş Avrupa medeniyeti üstünde de nesil üreteceksiniz. Çoğu gitti, azı kaldı!

Bir dakika durunuz, beni dinleyiniz! Şeametli[2] ülkelere doğru, habersiz ve endişesiz, yolunuza koyulmadan önce size bu Avrupa’nın son yüz günlük bir bilançosunu vereyim: Dört yüz bin Finlandiyalı kar üstünde meskensiz ve iki yüz bin düşman da kar altında cansız kalmıştır. Halbuki Büyük Harp, henüz başlamamıştır; başlaması için güzel baharı bekliyoruz! Yalnız, İngiltere’nin harp masrafı günde on altı buçuk milyon İngiliz lirasıdır; saatte 687,500 , dakikada 11,458 lira...

Yine bu devlete bir tayyareci senede beş yüz bin, bir bahriyeli yüz on dokuz bin, bir piyade neferi yüz on dört bin franga mal olmaktadır! Buna başka devletlerinkini de ekleyelim, demek ki, bir medeniyeti yıkmak için günde, el birliğiyle en aşağı altı yüz milyon Türk lirası harcanıyor!

1 vukuf: anlama, bilme, bilgi
2 şeametli: uğursuz, şom

Avrupa'da kahramanlığın da her moral meziyet gibi değeri olmadığı anlaşıldı: Finlandiya'ya üç aylık harp yetmiş beş milyon İngiliz lirasına mal oldu; üstelik –küpün içine başı giren ineği kurtarmak için evvela bu başı kesen, sonra da kesik kafayı çıkarmak için küpü kırmaya mecbur kalan köylüler gibi– hem adam kaybetti, hem arazi. Gösterdiği celadet[1] de havaya gitti. Fakat Avrupa, hâlâ, muharebeyi uzatmak maksadıyla daha kuvvetli setler, daha dayanıklı bentler, daha uzun petrol yolları, daha geniş kanallar yapmakla, daha büyük zırhlılar, daha tesirli tayyareler hazırlamakla meşguldür. Yarın bütün bunlar harekete geçecek ve yerin altını üstüne çevirecek. Avrupa, eski bir şair lisanıyla size diyor ki:

Bir tutuşmuş âteşim, kurbu[2] civarımdan sakın!

Evet, sakınınız; zararsız, mümin, sulhperver, sevimli leylekler; sizin burada işiniz yok. Geldiğiniz vahşi kıtalar, bizim bu müflis[3] ve mendebur medeni dünyamızdan çok daha rahat, adaletli ve insaflıdır. Siz geri gidiniz ve yerinize layıkımız olan akbabalarla baykuşları vekil gönderiniz.

Dönün kuşlar, dönün, geldiğiniz yere!

1 celadet: yiğitlik, kahramanlık
2 kurb: yakınlık
3 müflis: iflas etmiş, yoksun

Harp İlahı ile Sulh Perisi

Sahne: Mehtaplı, rüzgârlı ve yarı bulutlu bir gece altında Varşova harabesi... Havada yangın, barut, kan ve lâşe[1] kokusu var; henüz yer yer alevler parlıyor ve dumanlar savruluyor; ara sıra, sakat bacaların göçtüğü, kilise kulelerinin devrildiği duyuluyor... Şehirde çökmemiş hiçbir büyük bina kalmadığı için kılıcına dayanarak ayakta duran harp ilahının iri göğüslü, zırhlı, kalkanlı ve miğferli kocaman şekli büsbütün büyük ve heybetli görünmektedir. Faciaya zevkle dalmış, keyfini sürerken gök yüzünde bir kanat sesi işitiliyor. İlah azametle başını kaldırıyor ve soruyor:

"Kimdir bu vakitsiz beni rahatsız eden, neşemi bozan münasebetsiz? Yoksa dostum Hitler'in tayyaresi mi? O da zafer seyrine mi geliyor?"

"Hayır, gelen benim, ebedi düşmanın!"

"Nazlı sulh perisinin buralarda işi ne? Haydi kızım, haydi, git işine... Senin yerin Versailles'da, yeşil örtülü, at nalı şeklindeki masanın başındadır. Orada yaldızlı koltuklar, yumuşak sedirler, sıcak ve soğuk su, kalorifer, vantilatör ve zendost[2] diplomatlar vardır. Mor damarları şişmiş çilli elleriyle

1 lâşe: leş
2 zendost: kadınlardan hoşlanan, zampara

ak saçlarını karıştırarak ve yapma dişlerini takırdatarak boş nutuklar verirler. Ara sıra böbrek sancıları tutar, banyo almaya koşarlar; karaciğerleri işlemez; Karlsbad tuzu yutmaya giderler; safra keseleri idrarlarına karışır, birbirlerine sarılık ilacı tavsiye ederler. Hap kullanırlar ve ceplerinde sonda gezdirirler. Senin âşıkların onlardır. Bekle, belki yarın yine toplaşırlar, ipek kanatlarını okşarlar, zeytin dallı tacından öperler, narin vücudunu dizlerine oturturlar, siyatikli bacaklarını zorla kımıldatarak, yine, bir müddet seni başlarında gezdirirler. Ben ve benimkiler dinç ve hoyrat adamlarız, tuttuğumuzu koparır, kopardığımızı yutarız. Sen bir "örümcekli örce kadın, bürümcekli bürce kadın, al duvaklı gelin kadın"sın, sülün beyin kuyruğuna bile dayanamazsın!... Değil ki, bizim yumruğumuza!"

"Seninle, bu sefer doğrudan doğruya konuşmak istiyorum. Arz üzerinde en şeametli yerin, şu dakikada, şimdilik Varşova olduğunu ve muhakkak orada bulunacağını biliyordum. Ben, görüyorsun, Chamberlain'siz geldim; sen de, nasılsa Hitler ile kol kola değilsin. Anlaşmaya en müsait zaman budur anlaşalım."

"Harp ilahı anlaşmaktan anlamaz. Bilmiyor musun ki, ben anlaşamamazlıktan doğarım. Hem top sesi arasında peri fısıltısı işitilmez, hilkatimden ise uyuşmak beklenilmez. Bırak, seyrime ve zevkime engel olma!"

"Şu felaketli manzara temaşaya değer mi? Bedbaht, bu nedir?"

"Zafer!"

"...Veya hiç!"

"Efkârımı etme sen de tehyiç!"

"Senin harp ilahlığının ancak eskiden kıymeti, itibarı, yüksekliği ve şiiriyeti vardı. O zamanlardaki muharipler çıplak bedenliydiler, meydana pehlivanlar gibi adalelerini kabartarak çıkarlar, göğüs göğüse dövüşürler, göz göze bakarak silahlarını birbirlerinin bağrına sokarlardı. Sen Turova harbinde ilahtın ve o harplerde mukaddes sayılırdın; 1200 gemi dolusu genç cengâver bir güzel kadının kurtarılması için sefere çıktığı gün... Agamennon olmadıkça, Menelas ve Ajaks kardeşlerle bütün o Ülisler, bilhassa Aşil bulunmadıkça sen lüzumsuzsun. Güzellik; Hektor'u kavgada, Paris'i ok atarken, Aşil'i yaralı görmekte ve Prenses Andromak ile Kassandr'ı esir kafilesi içinde seyretmekteydi. İlyada, Odysseia ve Eneid gibi eserlere vücut veren harplerde bir ilahın rolü olabilir. Sen o devirde, o yiğitlerle ve o zamanın kıyafetinde, yani muhariplerin gibi çıplak, dinç ve atletik olduğun, Büyük İskender'e benzediğin gün güzel ve manalı duruyordun. Bugün ise sadece kaba, korkunç ve iğrençsin. Varşova'da bütün aynalar kırılmasaydı sana şimdi kendine bakmanı tavsiye ederdim: İri karınlı, göğsü teneke nişanlı, çizmeli ve üniformalı bir hantal Saksonya redif neferine dönmüşsün. Nihayet pek yükseltmek istesem, hatır için şunu söyleyebilirim: Mareşal Goering'i andırıyorsun. Bana inanmazsan dünya gazetelerini dolduran karikatürlerini seyret. Ne kadar düşmanın olsam yine istemem ki, bir ilah fanilere benzesin ve bir şişko parti şefi şekline girip sahte vakar Nazi veya Faşist selamı versin!"

"Senin de beyinleri kurumuş diplomatlar yanında bir oda hizmetçisi olduğunu unutma. Yatalaklar ve bunaklar

koğuşunda hastabakıcılık ediyorsun, öksürüp hapı yutturup tükrük hokkası döküyorsun. Bu hal bir periye yaraşıyor mu?”

“Kız, fakat dinle: Harp artık insanlar harbi değildir; çelik ejderhalar ve beton devler harbidir. Kılıç çarpışmasındaki zarif ve çevik musikiye, insani savaş nağmesine bedel topların homurtusu ve torpillerin çatırtısı işitiliyor, harp ilahının bile kulakları sağır ediliyor. İnce sanatın ve şiirin kaçtığı yerde bir yarı mabudun[1] mevkii olur mu? Irgatbaşı, motor ustası veya elektrik amelesi misin? Sana ilah payesi verildiği tarihte harbeden kuvvet insan bileği ve insan yüreğiydi; tankların çelik kolları ve benzin depoları değildi. Yeni harpleri Olimpos Dağı’nda ve Jüpiter’in yanında yeri olan büyük bir ilah himaye edemez. O dağdan anası tarafından atılmış, sakat ve topal kalmış olan Vulkan bu işi üzerine alsın; çirkin ve tek gözlü Sikloplarla ancak; bu ateş ve maden ecinnisi çalışabilir. Sen mert ve levent bir mabuttun, yerine dön, ey gaz maskesiyle maskaraya dönmüş ilah!”

“Beni bu kıyafetimle tanımazlar, kapı dışarı ederler.”

“Koluna gireyim, şu harabeden uzaklaşalım, seni sarayıma götürürüm; sulh nedimelerim koşuşurlar, çizmelerini çekerler, üniformanı çıkarırlar, kan ve ter kokan çamaşırlarından, bütün o modern harp kılığından, bel kemerlerinden, palaskalardan, dürbün ve tabanca kayışlarından, maskeden vücudunu azat ederler. İmbikten taze çekilmiş ılık gül ve çiçek sularıyla billur banyo dolmuştur; içine girersin; sinirlerin yatışır, gevşersin. Sonra hurma ve badem yağlı, yumuşatıcı sabunları köpürtürler, ipek liflerle cildini ovar-

1 mabut: kendisine tapılan varlık

lar, uğuştururlar; sedire yatırırlar, uzun ve kirli tırnaklarını, tarak ve makas yüzü görmemiş saçlarını keserler; duşun altına sokarlar, bir sıcak daha geçirirler. Kulağına top, tüfek sesi gelmediği, burnuna barut kokusu dolmadığı bu sakin, rahat, temiz havalı yerde, bir müddet uzanır, uyuklar, dinlenirsin. Kalkıp pencereden baktın mı göreceğin manzara Olemp yamacından Polomosmes ovasının görünüşü kadar yeşil, mamur, ferahlatıcı ve huzur vericidir; koyun sürüleri dolaşıyor, çobanlar kaval çalıyor, köylü kızlar mahsul topluyor ve havada taze başak ve yağmur yemiş toprak kokusu seziliyor. Yan odada, Aşil'in cenk elbisesi de hazırdır: Bir miğfer, bir kılıç ve bir kısa zırh... Tereddiye[1] uğramış faniler arasından seni uzaklaştıracak kıyafet budur."

"Sen ne yapmak niyetindesin?"

"Muahedelerin[2] kıymetten düştüğü, imzaların kolayca silinip, verilen sözlerin haysiyetsizce geri alındığı bu devirde, bu yalan, riya, hile ve ahlak düşkünlüğü asrında sulh perisi için de yol görünmüştür. Yalnız şu son birkaç yıl içinde yırtılan kaç dostluk ve iyi komşuluk paktına şahit oldum! Şarka koştum, garba uçtum, cenuba uğradım, şimale kondum, didiştim, çırpındım, muahedeler, musalahalar[3] yaptırdım; en zıt fikirli devlet ricalini bir araya getirdim, yatıştırdım, uyuşturdum. Fakat bütün bu emeklerden, zahmetlerden sonra rahat bir nefes almadan yapılanın bozulduğunu, kurulanın yıkıldığını gördüm. Artık hangi adama inanabilir ve hangi imzaya güvenebilirim? Bak, kulağıma tekrar sulh sözleri

---

1 tereddi: yozlaşma
2 muahede: antlaşma
3 musalaha: barış

geliyor, etrafımda acayip birtakım sulh teklifleri dolaşıyor. Beni tekrar aldatacaklar, seni de... Moskova'ya gideceğim, Berlin'e döneceğim, Paris'e uğrayacağım, Londra'ya geçeceğim, geceyi gündüze katacağım; anamdan emdiğim süt burnumdan gelecek, kanatlarımın sızısı yüreğime işleyecek, hurdahaş olacağım. Fakat tam "Oh" çekeceğim sırada yine karşıma seni dikilmiş göreceğim. Artık bu ezaya katlanacak halim kalmadı; ruhum bezginlik ve bedbinlikle dolu... Bugünkü beşeriyet bizi, harp ilahını ve sulh perisini çocuk oyuncağına çevirdi, haysiyet ve itibarımızı bir paralık etti. Sulh, sulha benzemiyor...

"Harp de harpten başka bir şekle girdi..."

"Dünyanın bu kadar değiştiği, eski hüviyet ve karakterini kaybedip büsbütün başkalaştığı bir devirde eski kafalı ve eski görenekli bir harp ilahı ile bir sulh perisi yerlerini başkalarına bırakmalıdırlar. Bu yenileri daha tahammüllü, daha modern mizaçlı olacakları için harp ve sulh kaidesizlikleriyle uyuşabilirler; biz devrimizi ikmal ettik. İnsanlar, artık tarafımızdan himaye edilecek ve başlarına geçilecek bir unsur olmaktan çıkmışlardır."

"İlahsız harbetsinler..."

"...Ve perisiz sulh yapsınlar!"

(Yanan Varşova'nın karalı, kızıllı göğünde, birbirlerinin elinden tutmuş, yüzlerinde derin bir nefret, dünyadan uzaklaştıkları görülür.)

Eski Zaman Masalı

Azrail, dünyanın içine düştüğü felakete bakıp bir gün insafa geldi ve Rabbin huzuruna çıktı, diz çöktü:

"Ulu Tanrı," dedi. "Arz üzerinde, elindeki nüfuz ve salahiyeti etrafındakilerin zararına kullanan birçok 'zaleme'yi[1] bırakıp günahsızların canına kıymaktan bezdim. Emret de bu ölüm tevziini adaletle icra edeyim ve dünya yüzünde hayırlı bir tasfiye yapayım."

Rab gülümsedi ve buyurdu:

"Hay hay, sana müsaade veriyorum, nüfuz ve salahiyet sahibi olup da bunu kendi cinsi aleyhinde fenalığa alet eden ne kadar zalim varsa canını al, küçüğüne, büyüğüne, dişisine, erkeğine, dinine, mezhebine bakmadan hepsini tez elden ahirete sal!"

Ölüm meleği, Hakk'ın emrini yerine getirmek için hemen harekete geçti; kanatlarını açıp milyarlarca yıldızın ateş çemberleri arasından süzülüp alışkın olduğu yollardan, eliyle koymuş gibi arzı buldu ve Everest Dağı'nın tepesine kondu. Ayakları altında, yeni deşilmiş bir laşe gibi sıcak ve kokulu bir duman salıvererek yatan ıstıraplı dünyaya nefretle dolu kavrayıcı bir nazar atıp şu kısa tefekküre daldı:

---

1 zaleme: zalimler

“Rabbin buyrultusunda ne isim zikretti, ne liste verdi; yer yer dolaşır, gözümle görür, aklımla tartar, elimle seçer, orağımla biçer, tekmemle hepsini cehennemin esfeline iterim!”

Böyle düşündü ve dağdan ovaya inmeye koyuldu.

İndi; fakat başka yolcular gibi ne katıra bindi ne mağaraya sindi; ne aslan sesinden irkildi, ne sırtlan ölüsünden tiksindi, ancak meleklere has olan bir kolaylık ve emniyetle bir anda şehirler bölgesine girdi. Bir evin yanından geçiyordu, kulağına bed sesler ve çığlıklar geldi; bakıp dinledi: Bir meymenetsiz herif, elinde sopa, çoluğuna çocuğuna saldırıyor ve haykırıyor:

“Bu dam altında benim dileğime uygun hareket etmeyenlerin ekmeklerini keserim, derilerini yüzer, altıma postekilerini sererim!”

Azrail kendi kendine:

“Hah,” dedi. “İşte aile reisliği nüfuzunu zulme alet eden bir azılı... Rabbin emrini icraya başlayayım, önce şu zalimi haşlayayım.”

Ve orağını uzattı, herifin kafasını bir çırpıda uzaklara fırlattı.

Yoluna bir mektep çıktı; gördü ki, hocanın biri, bir kabahatsiz çocuğu falakaya yatırmış, indiriyor sopayı...

“Nüfuzunu sabi, subyan üzerinde zalimcesine kullanan bir insafsız... Geçer ayak şunun hakkından geleyim!”

Azrail böyle dedi, orağını salladı, hocayı ahirete yolladı.

Biraz yürümüştü, meydanlıkta, zıpzıp taşı oynayan çocuklara rastladı; içlerinden bir gürbüzü kendisinden çelimsiz arkadaşlarını sille tokat birbirine katıyordu; kaybetse bile bilyelerini alarak ceplerine atıyordu. Azrail düşündü:

"Bu çocuğun niyeti fenadır; büyüyünce vücudu, beşer için beladır. Şer haline gelmeden hayırsızı sezmeli, yılanın başını yavru iken ezmeli!"

Dediği gibi yaptı, zehirli fidanı ağaç olmadan kökünden söküp attı.

Oradan bir başka şehre uğramıştı, gözü bir pencereden içeriye kaydı; baktı ki bir aşifte, saçı dökük, bağrı açık, bir sedire uzanmış, ayaklarına kapanan bir delikanlıya:

"İnci gerdanlık, pırlanta küpe, yakut yüzük, zümrüt bilezik isterim; samur kürkten, atlas feraceden haberin olsun!" diye sayıp döküyor ve delikanlının döktüğü kanlı göz yaşlarına gülüyor. Azrail'in canı sıkıldı:

"Allahın verdiği güzellik nüfuzunu kahra vasıta yapan bir fettan hayasız da bu... Kârını itmam etsem[1] gerek!"

Orağına el attı, kötü kadın can evinden vurulup yere yattı.

Bir kasabaya daha yaklaşıyordu, bir kalabalık köylü cemaatiyle karşılaştı, hepsi de ah ve efgan ettikleri için dertlerini sordu:

"Bizim bir ağamız vardır, nasılsa emire çatmış, nüfuzuna güvenerek malımızı, mülkümüzü almış; kızımızı, kısrağımızı kurt gibi kapmıştır; ondan şikâyete gidiyoruz."

Azrail kendi kendine:

"Bu herifin eline daha büyük bir nüfuz geçerse, dünyayı yakıp yıkar; felaketin önüne ateş saçağı sarmadan geçmek vaciptir," diye düşündü ve orağını çekti, merhametsizce ağanın bedenini ikiye biçti.

---

1 kârını itmam etmek: işini bitirmek

Gide gide emirin hüküm sürdüğü şehre gelmişti. Ne görsün, bir tarafa kazıklar kakılmış, öbürüne darağaçları kurulmuş, yolda rastladığı şikâyetçileri asi diye sorgusuz sualsiz ölümle cezalandırıyor.

"Zulmün bu derecesine dayanılmaz, Rabbin emrini tam yerine getirmenin sırası…" diyerek, Azrail tekrar orağını kaptı, Firavun yürekli emirin kafasını koparıp bir yana fırlattı.

Bu minval[1] üzere az giti, uz gitti, bir büyük limana ulaştı. Ticarethaneler arı kovanı gibi vızır vızır işliyor, zahire[2] ambarları karınca yuvası gibi tıklım tıklım doluyor, bir taraftan kervanlar geliyor, bir yandan gemiler kalkıyor, toz dumana katılmış, iş güç, alışveriş, yer yerinden oynuyor… Sordu:

"Bu şeker balyaları, bu un çuvalları, bu kumaş denizleri, bu binlerce tezgâh, sıra sıra değirmen, dizi dizi altın kimlerindir?"

Cevap verdiler:

"Halkın zararına narhı[3] artırıp bütün ticareti ellerine alan dört ihtikârcı[4] insafsızındır."

Azrail kendi kendisine söylendi:

"Ulu Tanrı'nın emri asıl bunlara şamildir, çoğu fenalıkta ihtikâr âmildir."

Böyle demesiyle orağını çekmesi bir oldu; dört muhtekir[5] bir anda yok oldu.

---

1 minval: doğrultu, tarz, biçim
2 zahire: sıkıntı zamanında kullanılmak üzere ayrılan yiyecek
3 narh: fiyat
4 ihtikâr: vurgunculuk
5 muhtekir: vurguncu

Şimdi bir başka ülkeye varmıştı. Ordugâhlar kurulmuş, askerler yığılmış, tabıllar çalıyor, alemler dalgalanıyor, sipahiler at koşturuyor, zırhlı filler hortum sallıyordu.

"Ne olsa, acep bayram mı, seyran mı, yoksa bir tarafa sefer mi?" diye bakıp dururken bir adam ona anlattı:

"Komşumuz bir ufak beylik vardır, kendi halinde yaşar, sulhsever ve insanlığa hizmet eder; fakat toprağı bereketli, madenleri işlektir, nüfusu az, askeri kıttır: Kralımız karar verdi, ahalisini kılıçtan geçireceğiz ve arazisini ülkemize ekleyeceğiz!"

Azrailin kan başına çıktı:

"Hele şu zalim hükümdara bak," dedi. "Saçı bitmemiş yetimlere kadar bir zavallı millete kıyacak... Olsa olsa Rabbin 'ahirete sal!' diye buyurduğu imansız budur!"

Ve orağını tepti, kan dökücü taçlının şah damarını deşti.

Bu suretle Hint'i geçti, Çin'i dolaştı, Türkistan'dan aştı, İran, Turan, Yunan, Norman, her ülkeye uğradı, ne Avarları bıraktı, ne Barbarlar, ne Cermenler kaldı, ne Rumenler, ne Nil boyu dedi ne İslav soyu, hangi bölgeye varsa gördüğü birbirinin eşiydi, her yerde, herkes, mektep çocuğundan hocasına, köy muhtarından kabile reisine, emirden imparatora kadar eline geçen nüfuzu, karınca kaderince, etrafındakilerin zararına, şer için kullanıyordu. Hatta Azrail tetkikatını genişletti, nüfuzsuz ve salahiyetsiz sünepe ve çelimsiz insanların da gönüllerini yokluyor, zihinlerinden geçirdiklerini öğreniyor, hepsinin yüreğinde azılı bir kaplan yattığını, fırsat bulunca baş zalime taş çıkaracaklarını anlayarak, habire orağını sallıyor, aklınca tasfiye ameliyesini tamamlıyordu.

Nihayet baktı ki, güç, kuvvet yetişir iş değil, bir ülkeye taun[1] musallat etti, bir ülkeye kıtlık, bir kıtayı sele bastı, bir beldeyi ateşe yaktı. İnsan neslinin köküne kibrit suyu ekmek üzereydi. Nihayet yüksekten bir nida geldi:

"Ulu Tanrı'nın huzuruna çık!"

Azrail bu sefer Alp Dağı tepesinden tekrar kanatlarını açtı, milyarlarca yıldızın ateş çemberleri arasından bir lahzada geçip Hakk'ın huzuruna vardı, diz çöktü.

"Nasıl, adaletle ölüm tevzi edebildin, zalimi mazlumdan ayırabildin mi?"

Azrail başını hicapla[2] önüne eğdi:

"Bak, verdiğim nüfuz ve salahiyeti sen de, namlı, şanlı bir melek olduğun halde suiistimal etmekten, zarar ve haksızlık yapmaktan kurtulamadın. Aciz, miskin beşerden ne beklersin? Hem, bir daha aklının eremeyeceği işlere karışma. İnsanoğlu daha adaletli ve nezaketli muameleye layık değildir. Benim zalimler, mazlumlar, zelzeleler, volkanlar, taunlar ve tufanlar, kasırgalar ve tayfunlarla kurduğum nizam ona biçilmiş kaftandır. Var, çekil yerine ve bundan sonra yalnız vereceğim emri dinle!"

İşte bu acı tecrübe üzerinedir ki, Azrail bir daha ağzını açmadı ve dünya, yaşça, başça, irfanca, umranca ne kadar ilerlemiş bile olsa insan ruhunun cevherini teşkil eden nüfuz ve salahiyet suiistimalinden, kuvvet haktır, fırsat bu fırsattır düsturundan, kısacası diktatörlükten bir türlü kurtulamadı.

Vesselam!

1 taun: veba
2 hicap: utanma

Tehlikeli Bir Mesele

Yarabbi, ne biçim harplere kaldık!

Daha dün, devletlerce temini için fedakârlıklardan hiçbiri esirgenmeyen turizm korkulu bir iş ve canla başla beklenen turist korkunç bir tip oldu. Birinci Osman zamanı Bilecik Kalesi'ne kadın kıyafetinde silahşör ve Binbir Gece Masalları'nda saraya küp içinde haydut sokulması gibi. Yirminci asır bize en iptidai usullere müracaat edildiğini de gösteriyor. Yakında Truva muharebesindeki tahta atla da karşılaşırken hiç şaşınayalım!

Zaten, eskiden beri ben turist tipinden ve kafilesinden haz etmezdim; hatta diyebilirim ki, zeki suratlı bir turiste de rast gelmedim. Bu adamlar doğuştan mı ahmak yüzlüdürler, yoksa vapurdan trene, trenden otokara, bir şehirden öbürüne, ha bire ha koşturulup biteviye memleket, ırk, mimari, iklim, manzara değiştirdiklerinden mi serseme dönmüşlerdir, asıl sebebini tayin edememekle beraber hepsinin de bön bakışlı, aptal gülüşlü, yarı mankafa, sarsak ve sakil olduklarına kalıbımı basarım. Dikkat ediniz: Turist en bakılmayacak şeyin önünde öyle bir sebat ve metanetle mıhlanır kalır ki, rehber kolundan çekip sürüklemese heykel şekline girip orada dikili kalması ihtimali bile aklınıza gelir. Sonra

gülünmeyeceğe güler, yenmeyecekten yer. Şaşkın ve beceriksizdir; zira haftalardan beri emirle, saatle, katar halinde, kendi iradesi, ihtiyarı, arzu ve zevki haricinde yaşamaya alışmış olduğundan değnekle sürülen bir hindi veya kösemenle yürütülen bir koyun sürüsü terbiyesini almıştır. Turistler birbirlerinin kokusuna koşarlar ve başlarını öndekilerin kuyruk sokumundan ayırmazlar. Hatta, çoğu defa rast geldim. Bir arıza ile heyetten uzak düşenin acele acele arkadan koşuşu tıpkı sürüsüne yetişmeye çabalayan bir ciğeri kelebekli cılız koyunun acıklı telaşını ve korkusunu andırıyor!

Evet, turist kafilesi geçerken eksikliğini duyduğum bir ses vardır: Çobanın "Purut! Purut!" diye dudak trampetesi veya çingenenin "Gehgeh! Gehgeh!" güftesindeki tatlı davet musikisi... Ve sonra, hep bir ağızdan uzun bir meleme veya gluglu!

Siz iyi giyinmiş, temiz hissini ve yakınlaşmak arzusunu veren bir turiste rastladınız mı? Ayaklarında nalçalı kunduralar, sırtlarında lekeli muşambalar, boyunlarında kötü dürbün ve fotoğraf kılıfları, saçlar kavrulmaya yüz tutmuş mısır püskülü renginde, yaşlısı kakavan, genci dişlek, ırkları bildiğimiz ırklara benzemez, dilleri işittiklerimize uymaz, hepsi de alelacayip mahluklardır. Ne lisandan konuşurlar? Gazeteler bunları Alman, İngiliz, Amerikan ismi altında zikreder ama inanmayınız; turistçe diye ayrı bir dil vardır: Biraz Sloven, biraz İrlanda, azıcık Portekiz, bir miktar Bröton, Selt, Etrüsk, Gal, ne bileyim ben, dünyanın öbür ucuna veya tarihin geçmiş, gitmiş devirlerine ait bir lisan türlüsü... Zaten ekseriya kelime değil, nida çıkarırlar: "Ya! Ya!", "Yah!

Yah!", "Hi! Hi!", "Pih! Pih!" kabilinden hatta "Oh! Ah!"a bile benzeyen yabani savtlar...[1]

Sade dilleri değil, ceplerindeki paraları da âsarı atikadandır,[2] tedavül hassasından mahrumdur. Hoş, ellerini paraya sürmeye yeminlidirler de... Yola çıkmadan evvel yeme, içme, yatma ve gezme masrafını acentelere verdikten sonra bir serseri kadar meteliksiz kalmışlardır. Susarlar veya imrenirler ama imzaladıkları taahhütname mucibince ekstra masraf yapamazlar; dilleri damaklarına yapışsa veya ağızları sulanıp mideleri kazınsa yine otel odasındaki sürahiye veya lokantadaki masaya kavuşmak mecburiyetindedirler.

Bu minval üzere acente onları faşist polisi kadar sert, sadakatli, yeminli memurlar refakatinde bir sürgün, kürek mahkumu kafilesiymiş gibi sayarak, numaralayarak vapura doldurur; bir limana varırlar:

Hususi vagonlar, yahut otokarlar hazırdır; sanki ihtilattan[3] memnundurlar; haydi, nefes almadan içine sıralan! Akabinde hareket ettiniz mi işaretler, ıslıklar, el kol sallamalar... Yayan yola düzülürsünüz, sürt bre sürt, gezinti değil, koşu ve mukavemet idmanı... Saray, şato, müze, cami, kilise merdivenlerini, treni kaçırmaktan korkan bir adamın istasyona saldırışı gibi nefes nefese çıkarsınız; koridorları, salonları, fena bir haber götürüyor gibi farkında olmayarak acele geçersiniz; bir kapı, bir kapı daha, yine kapı ve deminki merdivenler! Bu sefer, onu yuvarlanırcasına inmeye mecbursunuz, arkanızdan miğferli kurunu vusta[4] silahşör-

1 savt: ses
2 asarı atika: eski eserler
3 ihtilat: karışım, karışma
4 kurunu vusta: ortaçağ

leri yetişiyor, kavuklu, palalı yeniçeri bostancıları saldırıyormuş gibi! Zira otelin yemek, yahut bir başka müzenin ziyaret saatini kaçırmamak lazımdır.

Bir turist otokarı hemen hemen bana bir itfaiye otomobili tesiri yapar; arabanın önünde çam, adamların başında kask eksik! Bu adamlar, günün birinde, döner, dolaşır, daha doğrusu kaçar, dere, tepe birbirlerini kovalar, harap, perişan, yorgunluktan suratları bir karış daha uzamış, gözleri belermiş, nihayet yurtlarına kavuşurlar. Ya zihinlerinin içi? İşte o hakiki bir hatırat bitpazarıdır; hatıralar karmakarışık kulpsuz, dipsiz, hep kolu kırık, ayağı çıkık, paslı, küflü; lazımlığın ortasında bardak, abdesthane ibriğinin yanında hoşaf kâsesi – münasebetsiz bir dağınıklık halindedir. Süleymaniye Camii'ni Çin'de gördük sanırlar. Etna yanardağıyla Çamlıca tepesinin yerlerini şaşırırlar ve Akropol'ü Mısır'a nakledip Ehramları Aden limanının methaline[1] taşırlar. Bu zihinlerde ayrı bir dünya haritası vücut bulmuştur ve meşhur abideler acayip bir göçe uğramış, umulmadık yerlere dağılmıştır. Seyahat acentelerinin götürü pazar dolaştırdığı turist budur, eskiden bir bildiği varsa onu da unutmuş, yarı bunamış bir bedbahttır.

Fakat işte 1940 harbinin umacısı da yine bu turisttir; kaleyi içinden fethe memur tebdili kıyafet akıncı alayı; turist şekline sokulmuştur. Öyle turistler ki, bir şehre çıkınca, bakıyorsunuz hücum borusu çalıyor, dürbünler makineli tüfek, fotoğraflar bomba, bastonlar süngü oluyor, golf pantolonların genişliğinden cephane kutuları ve şarjörler çıkıyor,

---

1 methal: giriş

başlıyorlar ateşe! Yarım saate varmıyor, ayak bastıkları belde fethedilmiştir. Hayret! Bunlar, Bilecik Tekfuru'nunki gibi ne kadar da çürük, kof, armut piş, ağzıma düş kabilinden ele geçmeye müsait, bekçisiz ve hazırlıksız kıtıpiyos memleketlermiş... Neye güvenip de öyle gözleri yumulmuş, dünyadan habersiz duruyorlar, eshabıkehf[1] uykusunda bulunuyorlarmış? Bitaraflık ilanına, iyi komşuluk itilafına ve kurdun kuzuya verdiği dostane teminata mı? Bol tereyağı ile sütün ve kayak, kızak sporunun insan aklını ve diplomasi kabiliyetini beslemediğine bundan büyük misal ve ispat olamaz.

Zaten *Şikago Haydutları* filmine benzeyen bu askeri muvaffakiyete hâlâ benim kafam yatmadı. Zannediyorum ki, öyle bir teşebbüs sulhperver şimal ülkelerinin birinde değil de, Avrupa'nın cenubuşarkisindeki[2] bir limanda vuku bulsa idi, gümrük hamallarıyla, Karadeniz uşağı kayıkçılar pek kolaylıkla onu akamete uğratabilirler, düzme turistleri en kısa yoldan Azrail acentesi marifetiyle bir de öbür dünya seyahatine gönderiverirlerdi. Aman Allahım, meğerse Avrupa'nın yukarısında ne acayip zihniyetli, ne saf diplomatlar ve ne derviş meşrep devlet ricali varmış! Zannetmişler ki, aşağı tarafta taş üstünde taş, omuz üstünde baş kalmayacak, fakat –zahir bir tılsım, efsun, büyü sayesinde– harp, maneviyat istihkâmlarını aşıp da kendi memleketlerine dalmayacak. Tuhafı Mars, o turizm ülkelerine zırhının üzerine seyyah muşambası geçirerek melodram aktörü gibi sahte bir makyajla, turist kıyafetinde girdi.

1 eshabıkehf: yediuyurlar
2 cenubuşark: güneydoğu

Belki aldanıyorum, fakat sanıyorum ki, Amerikan tarzı filmler yalnız çocuklarımıza evde çifte tabancalı oyun mevzuu değil, diktatörlere de tecavüz politikası örneği oluyor. Dünya perdesinde *Altın Arayıcılar ve Altına Hücum Yerine Tereyağ ve Domuz Arayıcıları*, *Demire hücum* filmlerinin tüyler ürpertici sahnelerini seyretmekteyiz.

Ya çocuk ve adam kaçırma gibi ortada dönen acayip lakırdılara ne diyorsunuz? İşte Amerikan filmlerini asıl hatırlatan bu henüz tahakkuk etmeyen rivayetlerdir. Bir gece, sekiz, on maskeli haydut saray duvarına ip merdiven atarak çocuk veya çocuk huylu kralın odasına giriyorlar, ağzına bir tıkaç sokuyorlar ve kaşla göz arasında, tereyağından kıl çeker gibi biçareyi alıp götürüyorlar. Sabahleyin sırmalı uşaklar bir de bakıyorlar ki, taht ve taç sahibinin yatağı bomboş; yerinde, açık kalan pencereden giren yeller esiyor. Koydunsa bul! Nerede, nerede? Şeytan aldı götürdü, satamadan getirdi diye gözler yerde, bahçeyi dolaş bakalım; yahut bakıcıya müracaat, yahut da evliyaya adak! Böyle bir vakanın yirminci asırda ve Avrupa'nın göbeğinde kolaycacık cereyan edebileceğini aklınıza sığdırabilir miydiniz? Ne günlere kaldık, ey gazi hünkâr! Böyle rivayetlerin –tahakkuk etmese bile– şüyûu[1] hem medeniyet tarihi, hem de harp haysiyeti namına yine bir lekedir.

Hatta bazen okuduklarıma, işittiklerime o kadar inanamıyorum ki, *Serseriler Kralı*, *Sevimli Haydut*, *Vatan Kurtaran Aslan*, *Kraliçenin Elmasları* gibi havsalaya, mantığa, realiteye uymaz bir sürü film hazımsızlığıyla rüya gördüğüme

1 şüyû: dağılma

ve kâbus geçirdiğime hükmettiğim bile oluyor. Ah, meğerse 1914-18 harbi, eski muharebe ve karanlık göreneklerine uygun ne şerefli bir savaş, bir destanmış... İçinde komik hiçbir sahne, mesela tek silah patlamadan, sabah ile öğle vakti arasında fethediliveren bir Danimarka yoktu! O Danimarka ki deliğe sığmamış, bir de kuyruğuna kabak bağlamış kabilinden arkasına kocaman bir İzlanda takmış.

Hollanda, Belçika, Yugoslavya vesaire gibi kapısı ve cumbası bitişik azılı komşularından korkan ülkelerin turizm tehlikesini önlemek için aldıkları mühim tedbirleri tafsilatıyla gazetelerde okuyup radyolarda dinledikten sonra zaten perimin hazzetmemeye geldiği tipinden bana büsbütün bir tiksinme arız oldu. Geçen gün yolda upuzun boylu, kına renginde saçlı, kunduraları tozlu, muşambası lekeli, dişlek ve sersem bir adamla karşılaşınca elimde olmayarak yüzüne dik dik bakmaya başladım. Biçare, tabiidir ki, bizim yurdumuza hiç de fena bir maksatla gelmişlerden değildi, gelemezdi de... Ama turiste fazlaca benziyordu ve bu benzeyiş beni sinirlendiriyordu. Artık, kıyas ediniz, mesela bir Hollandalı o şekilde bir adamla burun buruna gelince ne duyar, ne şüphelere düşer...

Kaderde turistten korkulacak bir münasebetsiz devre yetişmek de varmış. Göreceğimiz kötü yenilikler bu kadar mı kalacak? Zannetmem. Seyyahları gizlice silahlandırıp tebdili kıyafet baskınları yaptırarak ülkeler fethini düşünenlerin yarın leylek sürülerini terbiye ederek gagalarında bombalarla bacaların tepesine kondurmaları ve canlı balıkları dinamit fabrikalarından geçirip midelerinde saatli torpillerle deniz-

lere akın ettirmeleri de mümkündür. O kuşlar, bu balıklar kafile halinde seyahat itibarıyla hayvanatın turistleridir.

Almanya'dan akıp gelen tatlı su balıklarına karşı yakında Tuna'da dört devletin baş başa vererek tedbir aldıklarını ve şimalden dönen leyleklerin sonbaharda Mısır üzerinden geçerken murakabeye[1] tâbi tutulduğunu işitirsem artık şaşmayacağım!

Bu harbin, insanlara birçok şeyle beraber şaşmak hassasını da kaybettireceğine şüpheniz olmasın. Şimdiden hangi birine şaşacağımıza şaştık, kaldık!

1 murakabe: denetleme, kontrol

Kanaryam Ötüyor

Eve bir kanarya getirdiler; tahta parmaklıklı, basık, loş, dar kafesinden çıkarıp kübik üslupta telden, nikelden, camlı ve yine kübik formda porselen yemlikli ve suluklu, pırıl pırıl bir yenisine koydular. Edirnekapı'daki köhne kulübeden, tali sevkiyle, mesela Ayaspaşa'daki "Namlı Palas"a nakletmiş, sonradan görmüşe döndü; günlerce şaşkın, acemi, hareketlerini idare edemez bir halde tünekten tüneğe, sarsak sarsak indi, kondu; şaşkın şaşkın etrafında bakındı, durdu, düşündü, uzun bir yadırgama, benimseme devri geçirdi ve nihayet bir sabah, ötmeye koyuldu.

Artık kendine gelmiş, benliğini bulmuştu; şen şakraktı; yeni hayatla bağdaşmış, konfor alışkını, modern olmuştu. Sabahları herkes uyurken baş başa kalıyorduk. Ben radyoyu açıyor, Avrupa merkezlerinde geceden birikmiş dünya haberlerini dinliyordum. O ötüyor, ötüyordu; radyo söylüyor, söylüyordu:

"Yedi bin tonluk bir vapur, Şimal Denizi'nde bir mayına çarparak battı; mürettebatından yalnız dört kişi bir balıkçı gemisi tarafından kurtarıldı."

Kanaryam nağmesini kesmiyordu, neşeli türküsüne yeni ahenkler katarak, aldığım habere kayıtsız şakıyordu. Fakat şakıyan yalnız kanarya değildi ki... Batma vakasını haber ve-

ren merkezin yanında bir başkası, kanaryadan daha coşkun, daha sevinçli "Hawaii" dansına dalmış, düdükler, zilli maşalar, naralar, çığlıklarla; keyiften, şehvetten çılgın, göbek atıp kalça sallıyor, yerlere yatıp kucaklara atılıyordu.

Öte tarafta benim gözümün önünde, geceleyin, pusu kurup bekleyen çelik canavarların korkusunda ışıklarını söndürerek, azgın bir kış denizinde karanlıkta, makinelerinin sesi, yürek çarpıntısı gibi bağrında gümleyen vapur canlanıyordu; insandan ve eşyadan fazla korku dolu ve heyecan yüklü o simsiyah vapur... Aldığı her metre mesafenin kendisini mayına, infilaka, dalgalara gömülüp ölümle buluşmaya bir derece daha yaklaştırdığı koskoca, sapasağlam, insan dehasının sayılı bir hüneri olan vapur!

İçindekilerin, her saniye, müthiş bir gürültü ile yerlerinden fırlamaları ve havada taklak atarak fırtına, sis, kar tipisi altında kendilerini bıçak gibi kesen dalgalar arasında bulmaları ihtimali olan o vapurun yalnız böyle bir akıbete doğru gidişini düşünmek zihni durdurmaya ve gönlü karartmaya kifayet edebilir. Harp başlayalı beri kaç kişi, çoluk çocuk, o şekilde boğulup gitti; kaç zırhlı, tahtelbahir,[1] gemi denizin dibine inip kaldı? Bir vapurun parça parça olup batışı, etrafında kaynaşan insan habbeleri ve havaya kalkan dalga kubbeleriyle ne korkunçtur; buna kör tabiatın değil de şuurlu ve medeni denen o insan elinin sebep olması insanlığa ne aykırıdır!

Ben bunları düşünüyorum, kanaryam türkü söylüyor ve yandaki radyo merkezi Laurel ve Hardi'nin:

Honolulu Bebi!
Nerede gördüm seni?

---

1 tahtelbahir: denizaltı

Havasını andıran bir soytarılık çalıyor. İnnallahü maassâbirin!

Bir başka sabah radyosu şu haberi veriyor:

"...Bilmem hangi büyük devletin orduları, harp ilan etmeden, bu sabah motorize kıtalarıyla bilmem hangi küçük devletin hudutlarına tecavüze başlamış, deniz ve hava kuvvetleri de şehirleri ve sahilleri bombardıman etmiştir. Ekserisi çocuk ve kadın olmak üzere sivil ahaliden sayısı bellisiz ölü ve yaralı vardır."

Bunu işitince yüreğim burkuluyor, sararıyorum ve başımı avuçlarımın içine alıyorum. Manzara bütün dehşetiyle önümdedir: Gök, yer, hava, su, hepsi tutuşmuştur; her tarafta enkaz, yangın, ceset ve feryat... Eskiden ancak Vezüv volkanının kızgın lavları, ateş kesilmiş kayaları, kül yağmurları ve duman tabakaları altında kalan Pompei şehrine ait romanlarda tavsirini okuyup ürktüğümüz felaketin birer eşi ve katmerlisi, yer yer bu ülkede tekerrür etmektedir; bir medeniyet, tabiatın şuursuz zulmü ile değil, bir insanın kafasının hesaplı ihtirasıyla çöküyor, yanıyor, yok oluyor. Tam o sırada bir yan merkez "Şen dul" operetinden:

Ah kadınlar, cici mahluklar, şeker şeyler!

Korosunu, horon teperek çalıyor, söylüyor, oynuyor ve kübik kafesinde de kanaryam, tünekten tüneğe sıçrayarak, kâh dem çekip, kâh nağme gargaraları yaparak ötüyor, ötüyor. Ben de dertli dertli, şaşkın ve hiddetli fesüphanallah çekiyorum!

Başka bir gün radyomun verdiği haberler yine şeametli ve insanı canından bezdiricidir:

"...İşgal altındaki bilmem ne şehrinde tifüs ve kolera salgını korkunç bir şekil almıştır. Halk açıkta, sokaklarda yatmakta ve hastalara ilaç tedarikine ve ölenlerin gömülmesine imkân bulunamamaktadır."

Kederden gözlerim kararıyor. Vaktiyle ancak Çin ve Hindistan'ı istila eden büyük "taun" vakalarını hatırlatan bu felaket tablosu, şimdi, yirminci medeniyet asrında, Avrupa'nın en ileri gitmiş bir şehrinde cereyan etmektedir. Hani ya Kızılhaç cemiyetleri, binbir derde deva serumlar, doktor ve hastabakıcı taburları, o akla hayret veren fenni icatlar, vasıtalar, hastaneler, cankurtaran otomobilleri, çelik ciğer makineleri, kolsuz ve bacaksızlara mahsus marifetli arabalar? Hiçbiri meydanda yoktur. Meydanda görünen bir ortaçağ, bir Kızılhaçlılar zamanına ait vahşi, hain, kayıtsız manzaradır; kendi haline bırakılmış bitliler, yaralılar, hummalılar, can çekişenler ve feryat edenler...

Bu esnada, ben kendimi asırlarca evvelki barbarlar tarihine dalmış, kıyas edecek derecede zaman mefhumunu ve medeniyet farkını kaybetmiş bugünün tarihini okurken, kanaryam salıncağına geçmiş, ahenk kahkahasını cıvıldıyor ve o facialı sahneye komşu bir Hıristiyan memleketin radyosu arapça:

Ya habibi! Ya garam, ya ley!

Nakaratlı bir kaside tutturmuş, sakin çöl gecelerine methiye okuyor, maşukasının ceylan gözlerini övüyor ve aşkın zevklerini sayıp döküyor. Hay Allah layığını versin!

Yine bir gün radyo diyor ki:

"... Bitaraf memleketlerde tecavüz derin bir nefretle karşılanmıştır. *Ahten Puften* gazetesi yazdığı başmakalesinde bütün medeni memleketler efkârı umumiyesinin[1] felakete uğrayan bu millete manevi yardımlarını esirgemeyeceğini ehemmiyetle kaydetmektedir."

Manevi yardım? Bunun ne demek olduğunu, neye yarayacağını, böyle bir lütuf ve ihsanın kıymetini ve maddi tesirini düşünüyor, acı acı, dertli dertli, zehirli ve kinli gülümsüyorum. Şimdi kuru lafla komşusuna bol keseden efkârı umumiyenin manevi müzaheretini[2] sunan bu memleket için aynı korkunç akıbeti hazırlayacak kuvvet, kollarını sıvamış, palası belinde kapısı önünde beklemektedir. Bu küçük devletler, bir koyun sürüsü gibi, içlerinden kapıp götürülen arkadaşlarını, baş başa, omuz omuza, hepsi birden boynuzlarını dikerek müdafaa edeceklerine, darmadağınık, hatta hâlâ birbirlerinin önündeki bir tutam otu koparmak hırsıyla ve birbirlerine düşman, felakete seyirci olmaktadırlar. Bu tarihi sahnenin eski asırlardaki "Tavayifi Mülûk" ve "Derebeylikleri Saltanatı"ndan farkı nedir? İlim, irfan, tecrübe, tetkikler, psikoloji ve üniversite, bilhassa diplomasi tarihi neye yarıyor? Kesilmek için yakalanan tavuğun feryadı ve çırpınması nasıl öbür tavuklar için ancak geçici bir dikkatten ve sonra yem kutusuna koşmaktan başka bir hareket hasıl etmezse, nasıl o kümeste mantık harici bir "bitaraflık" hüküm sürerse, Avrupa kümesinde de aynı hal, aynı gafletle devam edip gitmiyor mu?

1 efkârı umumiye: kamuoyu
2 müzaheret: destek

Meyus ve ümitsiz ben, bu düşüncelerle kafamı yorar; üzülür, ezilirken, kanaryam cak cak, geveze, fikirsiz serenatlarını sıralıyor ve tam bu esnada, kapısına tecavüz ve istila dayanmış bir radyo merkezi çingene havasına ağız uydurmuş, zilli maşa çalıp sahan kapağı vurarak hoppaca düdükler öttürüyor. Lâhavle velâ kuvvete!

Radyo şöyle de söylüyor:

"Bu yeni istila ve tecavüz vakası Amerika kıtasının bilmem ne devleti nezdinde fena bir tesir husûle[1] getirmiş, Cumhurreisi yaban domuzu avından acele hükûmet merkezine dönerek Avrupa harbine karışmayı intaç[2] ve bitaraflığa zerre kadar halel[3] iras etmemek[4] şartıyla iki muharip devlete bir mesaj göndermek meselesini tetkike başlamıştır."

Ölme eşeğim ölme, yonca bitince... Gönderilse bile, o toz duman, o kıyamet içinde mesaj değil, ferman bile okunmaz. Mesaj? Bu, metelik verilmeyen, kaale alınmayan kaçıncı mesaj, hasıraltı edilen veya çengele takılan kaçıncı namedir? Teyit kuvvetli olmadığı ve arkasından maddi neticesi katiyen çıkmayacağı, bağırıla, haykırışa ilan edilen böyle bir mektubun ne kıymeti, ne tesiri olabilir; bu boş gösterişler, her yeni bir taarruzda, aynı basmakalıp şekliyle neden, niçin tekrar edilir? Şimdiye kadar hangisi işe yaradı ve havada tayyareyi, karada tankı, denizde tahtelbahiri hangisi durdurabildi?

Ben, böyle yorgun kafamı avuçlarımın içinde sıkar; yalan, riya, haset, adli hesap ve çocukça teşebbüslerle heba

1 husûl: meydana gelme
2 intaç: sonuçlandırmak
3 halel: bozulma, zarar
4 iras etmek: bırakmak

olan fırsatlara ve elden kaçırılan kurtuluş çarelerine yanarken kanaryam yemlikten suluğa başını uzatıp çıkarıyor, yiyor, içiyor, şevke geliyor ve odaya neşeli cıvıltılarını döküyor. Alevler içinde çöken ve eninler arasında sönen Avrupa'nın her tarafından harbeden, istila gören, yahut yarın istila görecek veya harbe girecek olan her memleketten de radyolar davul, zurna, trampet, boru, zil ve def sesleri arasında hopluyor, zıplıyor, öğürüyor, böğürüyor, dünyaya neşe saçıyor, şevkinden kabına sığmıyordu. "Ha kanaryamın aklı, ha onun aklı!" diyordum; bir kafese göz atıyor, bir radyoya, ben de şu izansız medeniyete ağzımı açıp, gözümü yummamak için, içimden "Ya sabûr!" çekiyordum.

Napolyon'a Cevap

Müeveffa haşmetlû;

Şu sırada, bilmem farkında mısınız, posta idarelerine kâr bırakmayan pulsuz ve taahhütsüz mektuplar pek çoğaldı. Henderson'un getirip götürdüklerini, tayyarelerden dökülenleri, ölüye, diriye veya ölüden diriden gazetelerde çıkanları hesaba katarsam, dünyanın sinir harbi tesiriyle bir muhabere çılgınlığı geçirdiğine hükmedeceğim geliyor. Bu sağanak arasında, bir makama hitaben Bayan Sabiha Zekeriya kaleminden çıkmış, güzel üsluplu, samimi ve hikmetâmiz olan senin mektubunu da gördüm; zaten bekliyordum. İlk düşüncem şu oldu: "Koca Napolyon, Havva cinsine karşı duyduğu yürek yufkalığından kurtulamamış olacak ki, hâlâ bu cinsin sözüne uyuyor ve peşinde yürüyor!"

Ben, kadın yüzünden yeryüzünde senin başına gelen sergüzeştlerden birine uğrasaydım, gökyüzünde meclisime "gılman"[1] taifesinden gayrisini sokmaz, cinsiyetleri olmayan meleklerin bile kadına müşabehetlerinden[2] şüphelenerek yüzlerine bakmazdım. Hele düşün, daha yaşadığın sırada bir Josephine'den ne ihanetler görmüş, ölümünden sonra

1 gılman: genç erkek, delikanlı
2 müşabehet: benzerlik

bir Marie Louise'in ne şerefsiz hareketlerine uğramış, ya o çirkin, mendebur Madame de Stäel'in en şevketli zamanında ne iğneli ve acı hücumlarına maruz kalmıştın!

Ne ise, şimdi bu gibi hususi mahiyetteki kabahat ve kusurlarını yüzüne vurmanın vakti değil; sadede gelelim: Zamane Napolyonlarını da Saint-Helena ile korkutmaya yelteniyorsun; belli ki, senin dünyadan haberin yok; fakat kıymetli bir sosyolog olan kâtiben de mi daha dünkü vakalardan malumatsız? Geçen defa Büyük Harp'i çıkaran ve milyonlarca insanın mahvına sebep olan Kaiser'in latif Hollanda ormanları içinde, peri sarayları gibi bir şatoya kurulup, ahir ömrünü, beşeriyete büyük hizmetleri dokunmuş, insanlığın minnet ve takdirini kazanmış bir allame, bir profesör, bir mütekait[1] Kızılay reisi gibi istirahat ve huzurla geçirdiğini galiba bilmiyorsunuz. Hatta anlaşılıyor ki, ikinci bir izdivaç yaptığından, ak saçlı yeni karı kocanın birbirlerine abanarak lâklar, kaskatlar kenarında döne dolaşa yaşlı ve rahat bir muhabbete daldıklarından habersizsiniz. Masaldaki Hollanda peynirinin içine girip etliye sütlüye, karışmayan mesut fare ta kendisidir.

Asıl haberiniz olmayan bir şey daha varsa muhakkak şu: Tayyare.

Sen Waterloo'dan sonra, kanadı yolunmuş kuş gibi, "Çukura düştü çıkamaz, pır pır eder uçamaz," bir halde deniz kenarına mıhlanmış kalakalmıştın; İngiliz gemisine kendi ayağınla gitmekten başka çare bulamamıştın. Eski çamlar bardak oldu, yeniler için böyle akıbetler mutasavver değildir. İstedikleri zaman, istedikleri yerden "pır!" diye uçarlar ve diledikleri yere konarlar. Tutabilirsen tut bakayım.

1 mütekait: emekli

Sonra senin elinde, yenildikten sonra hiçbir işe yaramayan askerlikten başka sanatın yoktu, şimdikilere göre vız! "Hatırat" sağ olsun... "Mücadelem" unvanlı bir eserin, bugün, "İncil"den fazla satıldığını ahret teşkilatı, zannederim, mahçup olmasın diye İsa'dan saklanmıştır. Sen de duymamışsındır. Dünyada orijinal ve azizlik sever memleketler ve milletler çok; mağlupları, sürgünleri, düşkünleri baş tacı ederler; ikametine köşkler, muhafazasına bekçiler tahsis ederler. İnsanlığa az zarar vermemiş olan Troçki'ye baksana, Meksika'da kuş sütü, bülbül beyni, vitamin hapıyla besliyorlar; etrafına kordonlar çevrilmiş, kılına hata gelecek diye titriyorlar. Masasının önünde kâtipler, kapıda tâbiler, boyuna hatırat ve makale yazıyor. Bir yazısını Amerika gazeteleri senin imparatorluk devrinde, bol keseden o hoppa, üvey kızına verdiğin ihsanın birkaç mislini ödeyerek satın alıyorlar. Görüyorsun. Haşmetlûm, mahut[1] ada, bir ecinni ve kırk harami masalı gibi, artık zamane çocuklarını bile ürkütmüyor.

Senin o aslan yüreğinin içinde ikinci bir yüreğin vardı, ortamektep talebesi yüreği... Gördüğüne âşık olurdun. Polonya'da, karşına bir Marie Valevska çıkardılar, bin can ile abayı yakıverdin. Bugünküler öylelerini kırk satırla kırk katıra verip karşısında pipolarını yakıyorlar. Ne olsa Akdenizli ve Latin değil misin? Ay ışıldadı, kitara çaldı ve kız çalkalandı mı kalbin alabora oluverir. Memleketlin olan Tino Rossi'nin okşayıcı, içkili kahve sesi. Tirenien denizinin isterik cilvelenişi, Chianti şarabının mahmur keyfi bir Cermene tesir etmez. Askeri muzika marş çalarken bir taraftan koca sucuk kangalına çatal, öbür taraftan birahane kızının iri kal-

1 mahut: bilinen, adı geçen

çasına çimdik atmak ve ara sıra da göğüslerindeki nişanları çıngırdatarak arkadaşlarının arkalarını sıvazlamak Cermenlerin daha hoşuna gider. "Ah!", "Of!" gibi sulu âşık iniltisi yerine bir koca: "Yah!..."

Diyebilirsin ki, böyle, kan gövdeyi götürdüğü bir sırada nasıl oluyor da mizahi tarzda kalem yürütebiliyorsun? Bilmediğin bir şeyi daha öğren: Yeni harplerde yarenliğe büyük mevki verilmektedir. Güle güle, oynaya oynaya ölmeyi öğrendik. Kulağını radyolara uzat, bir dinle; sanırsın ki, toplar gökte giderken gürlemiyor, zenci havası çalıyor, makineli tüfekler gramofon plağı çeviriyor ve kurşunlar kariokayı ıslıkla terennüm ediyor. Harp ilahını profesyonel dansöre çevirdik!

Nerede eski harpler, nerede şimdikiler?...

Başlarından dökülen beyanname konfetileri altında harp sahası şehirleri bir kır balosu manzarası gösteriyor; diğer taraftan radyoda verilen bazı tuhaflık nutuklarıyla; dünya, *Üç Ahbap Çavuşlar* filminde Arşak Palabıyıkyan'ı dinler gibi kahkahadan kırılıyor. Mizah, şimdi, diplomatlar ve devlet ricali lisanında yer aldı; formalı, nişanlı, çizmeli, kaputlu muhteşem şahsiyetler bile beşeriyeti tebessüm ettirmek rolünü faydalı bularak Fernandel'e taş çıkarıyorlar. Böyle giderse çoğu nazırlar, kumandanlar, feld mareşaller ve saire, hep nükteperdaz, şakacı, şaklaban olacaklar; cihan mizah rekorunu kırmaya çalışacaklar, Mark Twain'in pabucu, Nasrettin Hoca'nın kavuğu, Moliére'in perukası, Tristan Bernard'ın sakalı dama atılacak; benim ismim ise arada kaynayacak. Geçen gün iki numaralı zamane Napolyon'u suya sabuna, kılığa kıyafete, açlığa çıplaklığa, zemheride deniz mayosuyla gezip, toprak ile

teyemmüme ve necasetten taharete dair öyle nükteli sözler sarfetti ki, Chamberlain'in abus yüzünde bile –oltasına balık vurmuş gibi– belli belirsiz bir tebessüm belirdi. Yakında, iki taraftan biri elbette, tası tarağı ve pahada ağır, yükte hafif eşyayı toplamaya dair bir nutuk verecektir; tuhaflıkta yüksek numara alırsa bir suretini takdim ederim. Sen de bize uyar, biraz güler, eğlenirsin. Ah, Moskova bozgunluğu dönüşünde senin yanında böyle, yirminci asır ricali mizacında, eli gözü yummuş, elfazı[1] düzgün, hoş sohbet, nükteperdaz bir yârı vefadarın olsaydı, o söylese, sen dinlesen, sen söylesen o dinleseydi mağlubiyetin acısını, şüphesiz bu derece duymazdın.

Aslanın cana kastetmesi gülerektir, manasına şarkta bir söz vardır, zâhir müsteşrikler[2] garp serdarlarına bunu öğretmişler. "Vur ve güldür!" yeni devrin eski "vur, fakat dinle!" vecizesi makamına geçmiş.

Ama diyeceksin ki, bunun bir sonu vardır, meşhur Fransız atalar sözünü hatırla: "Son gülen iyi güler!" Ben sonunu, sana mektubumun başında söylemiştim: Pırr!

Terziye "göç" demişler, "iğnem başımda" demiş. Yeni devrin uluları arasında ihtiyatlı adamlar çoktu; çoğunun ne çocuğu, ne çoluğu, ne de taht gibi, taç gibi ağırlığı var. Sen dünyaya kazık kakacağına, veliahtlar bırakıp sülaleler kuracağına inanmıştın. Saftın, hayalperesttin, şarklı kafasıyla düşünürdük. Saraylar, haremsaraylar, üvey evlatlar, öz kardeşler, yaşlı analar, bir sürü ağabey ve hısım akraba, kart ve taze avrat, takım taklavat, cariye ve ağavat, hepsine tahsisat ve irat,[3] o ne debdebe,

1 elfaz: sözler
2 müsteşrik: doğu bilimci
3 irat: gelir

ne darat[1] idi! Nasıl taşınır, nereye sığar, Saint-Helena adasını denize çökertir, Büyük Britanya'yı kıtlığa sokardı!

Dedim ya, Mısır seni masal dünyasına atmıştı. Cücelerin ve müneccimlerin eksikti; kapını, başında sarık, belinde yatağan bir kölemen yeniçerisi bekler, harp meydanından ayrıldın mı binbir gece dekoruna girer. Hintli prens ömrü sürerdin. Uzun etekli, açık göğüslü, takmış takıştırmış, yakmış yakıştırmış mahbubeler kelebek misali perçeminin etrafında dönerdi. Bugünün perçemlileri böyle peri hikâyelerine iltifat etmiyorlar. Taht yerine köy evlerinde rahat bir minderleri, taç yerine de başlarında bir işçi kasketleri var; yanlarında dolaşanlar Havva kızları değildir, kara gömlekli, palaskalı ve tabancalı leventlerdir. Nalçalı çizmelerini vura vura yürürler, saten terliklerinin uçlarına basa basa değil! Sen haremde vakit geçirmeyi severdin, şimdikiler selamlıkta ve kahve ocağında oturmaktan haz ediyorlar.

İşte aranızdaki farklar!

Mektubunda Waterloo'dan da bahsediyorsun. Haşmetli sakallı Wilhelm de konforlu şatosundan gönderdiği mesajlarla Rethond'u hatırlatıyor. Tuhafsınız vallahi! Ordu ve donanma sahibi, nüfuzlu ve kudretli şahısların nasihatlerine kulak asmayanlar, hiç, ölülerle sürgünlerin dırıltısını mı dinlerler? Belki de sanmışlardır ki, şarkta açılan ateş yerinde söner, garptaki şemsiyeli sulh babası, o esnada bermutat[2] oltasını sırtlayıp şimalde balık avına gider ve dönüşte Münih'te dostlara yine bir "bonjur!" der.

---

1 darat: varlık, mal varlığı
2 bermutat: alışılagelen biçimde

Fakat son haber fena: Geçen gün Paris seyahatine şemsiyesini götürmemiş... "Bu da ne demek, ne biçim laf?" deme; bir korkunç alamettir, siyasetin değişmesine delildir. Böyle acayip alametlere, işaretlere bakarak hüküm veren dünya, bir bakımdan kuyruklu yıldızdan şeametler sezen ortaçağa benzemiştir. İster inan, ister inanma!

Bu mektup, hiçbir tarafa meyletmemiş, harp dışında bir bitarafın tamamen objektif fikirlerini taşıyor. Günün politikasını yapmıyorum, bulunduğumuz asırdaki politika sisteminin tuhaflıklarına umumi nazardan dokunup geçiyorum. Benimki laf ebeliğidir, akıl hocalığı değil. Ne oldu ise beşeriyete oldu, galip veya mağlup çıkarını bulurlar.

Hem tarih yalnız muzafferlerden değil, Hannibal gibi büyük mağluplardan da uzun uzun, hararetli, hararetli bahseder. Yenilen, yarın senin yanına gelir, oturur. Bu mevkiin şerefsiz olmadığını elbette sen, herkesten evvel tasdik edersin.

Zaten, –adam sen de– bir gün, galip ve mağlup hepiniz, aynı yerde buluşacak değil misiniz? Kıyamete kadar vaktiniz var, oturur, rahat rahat münakaşa edersiniz. Aranızda çıkacak kavgadan korkmam. Zira öbür dünyaya, silahlarından tecrit etmeden kimseyi bırakmıyorlar. Ahret karakolunda üst baş arama hususunda sıkı bir kontrol hüküm sürer.

Ben sulh babasını düşünüyorum: İşe yaramamış olan şemsiyesinden vazgeçse bile, herhalde balık oltasını bırakmak istemeyecektir.

Zannederim, niyeti bu oltanın ucunda zokayı yutmuş bir kocaman alabalık da götürmektir. Garanti edemem. Fakat, ne diyeyim, niyet hayır, âkıbet hayır!

Napolyon, Radyoda Konuşuyor

“Burası kısa, orta ve uzun dalga Ahret radyo merkezi! Sayın dinleyicilerimiz, şimdi 122 yıldan beri ülkemizde ebedi misafir bulunmasından şeref duyduğumuz Büyük Napolyon, kendinden sonra gelip geçmiş bu sırada kimi göçmüş, kimi göçmek üzere hazırlıklara başlamış, yahut da onların boş bıraktıkları yerlere geçmeyi tasarlamış dünya diktatörleriyle –uzun sükûtunu bozarak– çok samimi, tam arkadaşça bir konuşma yapacaktır!”

* * *

“Aziz taslaklarım!

Hepinizi sevgi ile selamlarım. Bildiğiniz ve imrendiğiniz gibi ben bir tarihte Mısır’a girmiştim ve geçit resmi yaptırdığım orduma: ‘Askerler! Bu ehramların tepesinden kırk asır, gözlerini dikmiş, sizi seyrediyor!’ demiştim. Aynı yerden, aynı sözü tekrarlamanın ne kadar güç olduğunu içinizden biri bugünlerde, pek acı bir şekilde anladı. Bir Türk atalar sözünün belirttiği gibi mecaz yoluyla değil, tam manasıyla Dimyat’a pirince giderken evdeki bulgurdan oldu. Pirinç emperyalizmin bir timsalidir, anavatan ise bulgurdur. Başta

ben olduğum halde bizler, hepimiz daima pirinç için yola çıkıp dönüşte bulgur ambarından da mahrum kalan bahtsız adamlarız!

O sebepledir ki, cihangirlik tasarlayan bir diktatörün hayatı ana hatlarında üç büyük safha arz eder: Birincisi şatafatla pirince gidiş seferi; ikincisi pirinçsiz dönüş bozgunluğu; üçüncüsü de evdeki bulgurdan bir kısmını üste verip ambardan kovuluş felaketi.

Ama diyeceksiniz ki: "Sen Dimyat'tan eli boş dönmedin; Ehramlar önündeki nutkun pirince kavuştuğunu gösterir." Doğrudur. Yalnız bizim hayatımız, biraz da yine bir Türk sözüyle "Bir sıçrarsın çekirge... İki sıçrarsın çekirge... Üçüncüsünde ele geçersin!" hakikatini andırır... Zira ilk kolay başarılardan şımarıp hırsa kapılarak Dimyat seferlerini dünyanın dört ucunda tekrarlama nöbetine tutuluruz; başlangıçta da çok defa dünyanın zayıf vaziyeti elverişli olur, fırsatlar yardımcılık eder; talihimizin yıldızına güveniriz; bir cezbe[1] içinde etrafa saldırırız. Nitekim demin kendisine işaret ettiğim zavallı meslektaşım ve ırkdaşım da pirinç seferlerine ilk önce Arnavutluk'ta, sonra Habeş ülkesinde girişmiş, başında defne dalı, sırtında kazevi,[2] şerefli ve yüklü dönmüştü. Bu iki sıçrayışta nefsini yenebilseydi belki evdeki bulguruna bir miktar pirinç de katmış olmak işi kendisine çok görülmezdi. Hele bunları bazı demokratlar usulü sessiz, sadasız, uzlaşa uyuşa, bin dereden su getire götüre yapabilseydi unutulur giderdi. Hayır! Bizdeki şifa bulmaz illete o da tutuldu, üçüncü defa, dev hamlesiyle tekrar sıçradı. Neticeyi

---

1 cezbe: içten gelen coşku
2 kazevi: büyük sepet

benden sormaya lüzum yok... Dünya radyolarını dinleyiniz: Elde bir tek pirinç tanesi kalmadıktan başka bulgur ambarına çoktan yabancı eller uzanmıştır!

* * *

Sayın mukallitlerim![1]

Mezarımın üstünde iki keredir ve hele şimdi daha şiddetle düşmanın sert adımlarını duyduğum şu kederli vaziyetimde benim kimseyi, hatta taslaklarımın en kusurlusunu bile tenkide hakkım olmadığını pek iyi biliyorum. Zaten maksadım, hiçbirinizi yermek değildir; suçlular arasında, baş başa verip, dertleşmektir.

122 yıldan beri kendi hayatımı da gözden geçirerek dünya ahvalini –hamdolsun bir daha işlere burnumu sokamayacak kadar– uzaktan seyrettiğim sırada beni en fazla kedere düşüren meselenin ne olduğunu biliyor musunuz? Şudur: Yolumda ve izimde yürümeye kalkışanların kendilerini benden daha zekâlı farz ederek benim kadar iş başarıp acıklı akıbetime düşmeyeceklerine inanmaları! Bunlar, yani sizler dediniz, diyorsunuz ve diyeceksiniz ki: "Biz birer Napolyon'uz... Fakat tecrübelerden faydalanarak onun düştüğü kuyuya düşmeyecek üstünlükte mütekâmil birer Napolyon... Moskovası ve Waterloosu olmayan bir Napolyon!"

İşte yanıldığınız nokta bu... Zira hakiki diktatörün en başta gelen belirgin vasfı veya hatası geçmişten ders almak kabiliyetinden tamamıyla mahrum bulunmasıdır. Tarihten ders alan şahsa diktatör denmez; o, sadece devlet adamı-

1 mukallit: taklitçi

dır. Bir cihangir ve bir diktatör, daima kendinden önceki meslektaşlarının çeşitli hatalarını bazen tastamamına, bazen başka şekillerde de olsa muhakkak işlemeye yaratılıştan mahkumdur. Eğer o hataları işlemesek şüphesiz ki, milletler bize başka bir isim verirlerdi; yahut diktatör adı korkunçluğunu kaybederdi. Dikkat ediniz ki, kendi kendimize imparator, tribün, duçe vesaire gibi birbirine hiç benzemeyen unvanlar takındığımız halde milletler için bir tek ismimiz vardır: Diktatör!

Şu ciheti de unutmayalım: Hiçbir diktatör görülmemiştir ki, bir gün gelip de: "Sen de mi Brütüs?" demeden can verebilsin. Nitekim yine demin sözü geçen mağdur arkadaşımızın da ciğerine inansızlık reyini bir hançer gibi saplayan kendi damadı ve sol bacağı Ciano olmadı mı? Benim de birini prens, ötekini dük payesine eriştirdiğim Talleyrand ve Fouchet'lerim yok muydu? Tarih bir tekerrürden ibarettir, derler. Hayır, tekerrür eden tarih ancak diktatörlerin kanlı tarihidir!

Yüksek türediler! Kardeşlerim!

Size 122 yıldan beri ruhumu ezaya sokan bir meseleden bahsetmeme müsaade buyurunuz:

Ne zaman dünyanın bir köşesinde yeni bir taslağım başgösterse onun hareket tarzını dikkatle takipten kalmadım. "Hah," derim, "başlangıç tıpkı benimki gibi başarılı gidiyor; işte şu kral, bu devlet, o millet arzularına boyun eğiyor; zafer zaferi kovalıyor. Belki de işi kıvamında bırakacak, kurdun kuyruğunu koparmayacak, belayı başına davet etmeyecektir." Derken, bakıyorum, iştahı kabardıkça kabarıyor, başlıyor balkonlara çıkıp acayip el, kol işaretleriyle doğuyu, batı-

yı, şimali, cenubu gösterip bar bar bağırmaya... Kendinden bahsederken pireyi deve, sözü başkasına getirince deveyi pire görmeye... "Yolu tuttu," diyorum, "ümidim boş çıktı; pek yakında sunturluyu yiyecek!" Öyle de oluyor; hem kendi başını, hem de milletininkini nare yakıyor. Boş yere akan kanlara ise, hepimiz buna alışık diktatörler olduğumuz halde acımamamız elde değildir!

Radyomuzda bana ayrılan zaman sayılı olmasaydı size söyleyeceklerim bu kadarcıkla bitmezdi. Ne çare ki, bulunduğum yerde benden çok büyük bir diktatörün emri altındayım. Dünya yüzündeyken vekili olan Papa cenaplarını başıma taç koymak için palas pandıras ayağıma getirmiştim ama burada o ceberutluklar sökmüyor. Sizinki de sökmeyecek. Öyle olmakla beraber, vaziyetin alacağı şekil üzerine ümit ederim ki, radyoda bir kere daha konuşmak fırsatını bulacağım. Fakat bu sefer diktatörlere değil, diktatörlerin sırtını yere getirenlere bazı öğütler vermem ihtimali vardır. Aziz dostlarım, size "Şen ve esen kalın!" demek isterdim. Fakat bir diktatörün şu esnada ne şen ne de esen kalmasına imkân olamayacağından sadece şunu diyeceğim: "Allah âkıbetinizi korusun ve taksiratınızı affetsin!"

Napolyon'un Fili

Dünya vukuatı, size kâbusla karışık bir rüyada bulunduğunuz ve uyanınca daha akla yakın bir vaziyetle karşılaşıp rahat nefes alacağınız hissini vermiyor mu? Gazete başlıkları bir delinin abuk sabukluğuna benzemiyor ve radyolar dimağ teheyyücüne[1] tutulmuşların kelamını andırmıyor mu?

Bir ay evvel bir kâhin, bir diplomat, bir gazeteci zuhûr edip de "Yarın İngiliz ve Fransız donanmaları harbe tutuşacak!" demiş olsaydı kim gülmezdi veya kim inanırdı? Halbuki muharebe budur, böyledir, beklenilmeyenle doludur. Kaldı ki, içinde bulunduğumuz harp, hakiki manasıyla cihan harbidir; şimdiye kadar yapılanlarla kıyas kabul etmez; ideali, daha doğrusu menfur[2] tasavvuru pek büyüktür, şümullüdür,[3] tek bir memlekete, bir kıtaya münhasır değildir; ölçüsüz bir paylaşmayı hedef ittihaz etmiştir.[4] O nispette de sürprizlerle çevrili olması gayet tabiidir. Binaenaleyh bizim "Olmaz olmaz deme, olmaz olmaz," sözünün tam yeridir. Bakalım kim kimin dostu kalacak, hangi düşmanlar birbirinin dostu kesilecek ve hangi dostlar arasında boğuşmalar kopacak?

1 teheyyüc: heyecana kapılma
2 menfur: nefret edilen, iğrenç
3 şümul: içine alma, kapsama
4 ittihaz etmek: saymak, ...olarak görmek

Bir baklava tepsisini sekiz kişi arasında taksim etmeye kalkışsanız, tatlıların aşçı elinde evvelden biçimli ve sayılı kesilmiş olmasına rağmen yine hır çıkar. Hayat sahasının hududunu tayin ise beşerin kudreti dahilinde değildir. Yaşayan görecektir. Yaşayan görecektir, dedim de hatırıma geldi; bütün bu akla durgunluk veren hadiseler sırasında benim zihnimi bir fil işgal ediyor. (İşgal tabiri de böyle yerlerde artık münasebetsiz düşüyor!) Evet, bir fil... Hani pek iri olmak ve kuvvetli sanılmakla beraber hayvanat ulemasının, cüssesine göre karıncadan daha kudretsiz olduğunu söyledikleri hortumlu ve çifte dişli şu lenduha[1] hayvan! (Filde dişler başın üstünden aşağıya doğru ters çıkmış birer boynuz değil midir? O yine ters bitmiş hortumunu ise insan tutup mini mini kuyruğunun yerine takmak istemez mi?)

Ama benim bahsedeceğim fili, alelade bir fil zannetmeyiniz; hem tarihidir, hem de zamane işleriyle epeyce alakalıdır. Gazetenin yazdığına göre, onu Hint racalarından biri, Birinci Napolyon'a göndermiş, o da, düğün hediyeleri arasında ikinci karısının memleketi olan Viyana'ya yollamış, gel zaman, git zaman İmparator François Joseph de Macarlara ciro etmiş; şimdi Peşte hayvanat bahçesinde bulunuyormuş ve yüz elli yaşında olmasına rağmen henüz genç ve dinçmiş!

Yüz elli sene...

Hindistan'da kalmış olsaydı filin muhitinde hemen hemen değişmiş mühim bir şey olmayacaktı. Fakat Avrupa'da bu müddet zarfında kaç ikbal ve idbara,[2] kaç satvet[3] ve

1 lenduha: çok iri ve kaba
2 idbar: talihsizlik
3 satvet: zorlu, sindirici güç

nikbete,[1] kaç kıyam ve ihtilale, ne muharebelere, ne taksimlere, nelere, ne vukuata şahit oldu! Kaç siyaset fili gömdü ve kendisini aynada fil gören ne şehinşahların devrim kasırgaları önünde sap ve saman gibi savrulup gittiğini, yerlerinde yeller estiğini gördü! Ocağına incir dikilen; kaçıncı cihangir hanedanı ve tavanlarına örümceklerin ağ kurup bacalarında baykuşların tünediği; kaçıncı serdar hanümanıdır?[2]

Napolyon'un fili o tarihten beri Avrupa'nın hayatta kalan tarihi tek canlısı olduğu için kendisiyle tanışmayı ve görüşmeyi faydalı buldum. Bu seyahati –benimkilerin çoğu gibi– hayalen yapacağım için ne bizden pasaport ve döviz, ne de başkalarından vize ve tavsiye almaya lüzum vardı; sigaramı yakıp gözümü kapamak kâfiydi.

İşte Peşte (hececilere ne mükemmel iki kafiye!)... Filin bulunduğu parkta, karşısındayım. Hava sıcak olduğundan kendisini havuz başında yıkanmakla meşgul buldum; hortumunu suya daldırıp daldırıp duş yapıyordu. Neden sonra ufacıcık gözlerini bana çevirdi; Napolyon'a mensup olduğunu bildiğinden mi, yoksa nazü naim içinde beslendiğine bakarak kendisini bulunmaz bir matah zannettiğinden mi, nedir, bu gözler, başkasını hiçe sayan bir eski zaman asaleti kuruntusuyla doluydu. Her tarafı pembe gören ve yarını düşünmeye lüzum görmeyen bakışları beni öfkelendirdi:

"Hey koca mahluk!" diye haykırdım. "Senin dünyadan haberin yok galiba, hâlâ Napolyon'u tahtında mı sanıyorsun?... O, çoktan öldü, hem de sürgünde... Hatta arkasından tahta geçen üç kraldan ikisi de yine sürgünde son

1 nikbet: felaket, musibet
2 hanüman: ev bark

nefeslerini verdiler. Dahası var: Büyük Napolyon'un yeğeni de imparatorluğunu ilan etti, yıllarca hüküm sürdü ve neticede menfada[1] vefat etti. Maamafih sürgünde ölmek yalnız Fransa hükümdarlarına has bir akıbet değildir. Avusturya-Macaristan'ın son imparatoru genç Şarl da gurbette söndü, gitti. Az daha sonuncu Alman imparatorunun da kaderinde böyle bir ölüm çıkacaktı; beklenilmeyen bir hadise onu –belki de şimdilik– kurtardı. Son Osmanlı sultanının da ölümü sürgündedir. Görüyorsun ya, Avrupa pek ciddi bir hükümdarlık krizi geçiriyor. Fakat o saydıklarım sürgüde de olsa yine ecelleriyle rahat döşeklerinde hayata veda etmiş ve yeryüzünde bir mezarları olsun kalmış talihli adamlardır. Rusların sonuncu imparatoru Sibirya'da, bir bodrum katında ailesiyle beraber kurşuna dizildi ve cesedi yakılıp külleri havaya serpildi. Hoş, ondan evvelkiler de birer suikaste kurban gitmişlerdi. Bugün ise sürgünde yarım düzine hükümdar bahtlarının açılmasını beklemektedirler."

Filin gözlerinde hafif bir şaşkınlık alameti ve dilinin, daha doğrusu, hortumunun ucunda bir sual hareketi belirdi; manasını anlar gibi oldum:

"Hayır," dedim. "İngiltere'deki hükümdarlar şimdiye kadar hep yurtlarında kaldılar. İzzet ve ikbal ile can verdiler. Fakat son günlerde buna kızan ve tarihin muntazam gidişini bozmaya çalışan kuvvetli düşmanlar türedi; kimse istikbalinden emin değil. Aman vermez bir harp içinde dünya çalkalanıyor; yeni taksimler, yağmalar, ihsanlar var."

---

1 menfa: sürgün yeri

Fil, “Ben yüz sene evvel de, yirmi yıl önce de böyle, dipsiz kiler boş ambar, ne mukasemeler[1] gördüm!” manasına kayıtsızca başını çevirdi ve önündeki taze ot yığınından bir iri demet çekip midesine indirdi.

“Anlıyorum ki,” dedim. “Bahsettiğim heyecanlı haberler seni telaşa düşürmüyor. Dinle, zannederim ki, şimdi vereceğim havadis karşısında soğukkanlılığını muhafaza edemeyeceksin, maneviyatın muhakkak sarsılacak: Avrupa’da bir kıtlık sözü dolaşıyor!”

Napolyon’un bir asır evvel, nazenin zevcesine hediye gönderdiği hantal mahluk dikkat kesildi. Zevk alarak devam ettim:

“Gazetelerde okuduğuma göre fil beslemek nerede, mini mini kuşların bu kış yemsiz kalması ihtimali gözönünde tutularak Viyana’daki parklarda kuş muhipleri için ay çiçeği yetiştirilmek üzere yerler ayrılmış ve tohumlar dağıtılmış… Daha fenasını yazdılar: Gıda maddelerinden tasarruf maksadıyla kedi, köpek ve emsali hayvanların birçok memleketlerde itlafına başlanmış. Buna ne buyuruyorsun? Ama diyeceksin ki, ‘Ben cihan harbini de atlatmışlardanım; o zaman da böyle sözler kulağıma çalınmıştı, arkası çıkmadı.’ Evet; lakin bahsettiğim devirde seni bir aile bergüzarı olarak tanıyan yufka yürekli ihtiyar bir imparator henüz tahtında oturuyordu; sözü dinleniyordu, familya ananesine riayet, Avusturya hanedanının şiarıydı; ne olsa bir eski ve şanlı damat hediyesiydim… Bugün dünya parolası şudur: Geçmişe mazi denir, yenmişe kuzu! Zannetmem ki, hayat sahası lakırdısından

1 mukaseme: paylaşma, bölüşme

sonra Avrupa'nın artık fil beslemeye kudreti kalsın. Tankın geçtiği yerlerde ot bitmeyeceğe benziyor."

Tanklar yeni asrın makineli filleridir. Fil ile tank arasında mühim benzerlikler var; evvela kabalıkları, korkunçlukları ve seyyar birer kale olmaları cihetlerinden... Zamane Anniballeri bu fillerden kullanıyorlar, korku ve karışıklığa sebep oluyorlar. Fakat sanırım ki, Kartacalı serdarın filleri gibi, sonunda bunlar da hemen hemen gülünç bir acayiplikten ibaret kalacaklar ve mukadder akıbetten kimseyi kurtaramayacaklar!

Senin dikkat edeceğin nokta kıtlık ile filin birbirine tamamen zıt iki kelime teşkil etmesidir. Diğer bir cihet de bu: Fil kullanılmasını icap ettirecek Avrupa'da hiçbir sebep yok... Filvaki filler Hindistan'da bir zamanlar idam aleti olarak işe yararlarmış; mahkumu yatırırlar, başını sağlam bir taşa dayarlar, fil ayağı altında acı badem kurabiyesi gibi üstü sert, içi yumuşak, ezdirirlermiş. Belki buna kıyasen bizim kıtamızda da sehpa ve satır yerine tank istimali taammüm[1] eder. Amerika'da elektrikli idam sandalyelerinin şüpheli netice vermesinden çoğu defa şikâyet olunuyor; zannetmem ki, tank tekerlekleri en ufak bir şüpheye meydan bıraksın! Kaplan avında da fil son derece elverişliymiş ama burada öyle bir hayvan yaşamıyor. Kaplan lakaplı Clamenceau'yu, anlaşılan modern filsizlikten, yani tanksızlıktan avlayamamışlardı. Bu sefer acısını çıkaran oldu ama avlanan hiç de kaplan çıkmadı... Filler geçtikleri yerde ormanları yiyip tüketirler; bu gidişle tanklar da arzın iliklerinde ne kadar gaz varsa sömürüp damlasını bırakmayacaklar.

1 taammüm etmek: yayılmak, genelleşmek

Harp ve kıtlık zamanında filleri şiddetle düşündürecek bir tarihi vaka ile sözüme nihayet vereceğim: Asya'da Cengiz türediği zaman ilk önce etrafındaki ufak tefek devletleri yutmakla işe başlamıştı. O devirde de bu devletler "Ona ilişir, bana dokunmaz," nazariyesine kapılarak sıfırı birer birer tükettiler; sıra büyüklerine geldi. Zamanının Paris'i, Semerkand idi; Moğol ordusu galebe edince bolluk, bereket, medeniyet ülkeleri açlığa düştü. Bu arada Cengiz'in gözüne, yendiği padişahın ahırlarında kırk adet acayip hayvan ilişti, sordu:

"Bunlar nedir?"

"Fil!"

"Ne yerler? Et mi, ot mu?"

"Ot!"

"Öyle ise bırakınız yayılsınlar ve kendi karınlarını kendileri doyursunlar!"

Fakat zavallı hayvancıklar (Tabii bu bir tasgir[1] edatı değil, rikkat[2] ifade ediyor) senin gibi padişaha, padişah hediyesi olduklarından asırlardan beri yiyeceklerini önlerinde hazır bulmaya alışmışlardı, hamlaşmışlardı; ayrıca bozkırların Cengiz orduları üzerinden geçmiş güdük ve kavruk otları hortumla koparılamıyor, yutulamıyordu; at dişi gerekti. Yangın külleri savrulan ufuklara şaşkın şaşkın baktılar, maziyi andılar, iç çektiler, inlediler; düşüp öldüler.

Bu size bir ibret levhasıdır.

Fakat aynı hikâyenin sonunda bizler, insanlar için de böyle bir levha mevcuttur: Fillerin sahibi ve asrının en haş-

---

1 tasgir: küçültme
2 rikkat: incelik, naziklik

metli, zengin sultanı olan zat, filleri kadar acıklı bir şekilde dünyasına veda etti; Hazer Denizi'nin bir ıssız adasında son nefesini verdiği zaman yanında üç sefil balıkçıdan başka kimse yoktu; bunlar da kefen bulamadılar, hükümdarlarını kendi tek gömleğine sardılar, toprağa böyle gömdüler!

O bir mağluptu; fakat bana göstersinler; galibi olan koca Cengiz Han'ın mezarı neredEdir?

İlkbahar Hazırlıkları

Fakat bildiğiniz şekilde taze yapraklı yalancı dolma, peynirli pide yapıp Hızır İlyas safası ve çayır gezintisi için hazırlık değil! Bu seneki ilkbahar hazırlıkları bambaşka bir şey, müthiş şey…

Bahar gelecek. Bahar geliyor diye sevinçle gözlerimizi badem ağaçlarına diktiğimiz, çiçeklenmesini beklediğimiz mesut tarihler nerede? Nerede bahara yaklaşmak, kavuşmak ümidiyle "erbain"leri, "hamsin"leri, "cemre"leri, kocakarı soğuklarını saydığımız eski kışlar, hatta bıldırki kış? Nerede sulh içinde bahara giriş?

Bu yıl bahar geliyor diye telaştayız, ürküyoruz. Bütün dünya –devlet adamları, askerlik mütehassısları, gazeteciler, diplomatlar ve mahalle kahvesi politikacıları, herkes– ağız birliği edip bizi korkutuyor, halecana düşürüyor: İlkbaharda harp şiddetlenecek, büyük taarruzlar başlayacak, ateş dört tarafı saracak, kızılca kıyamet asıl baharda kopacak! Dikkat ediniz, her gün gazetelerde iri harflerle bir "ilkbahar" başlığına rastlarsınız; fakat bu latif mevsimin adını, mesela "… kır eğlenceleri veya at yarışları için hazırlıklar" gibi hoş bir cümle takip etmez; bilakis, okuduğunuz şudur: "İlkbaharda harp her tarafa sirayet edecek!"

Bu derece şom tahminler, korkunç ihtimallerle dolu bir bahar istenir, beklenir mi? Bahar böyle mi müjdelenir, bunu mu vaadeder, felakete mi gebedir? "Dante"nin "Cehennem"inden ilham alan ve "Wagner"in kıyamet musikisini getiren bir bahar tablosu ile bir bahar serenadı? Ne uygunsuzluk!

O baharı istemiyorum ve yarın, ağaçların tomurcuklanmasını görmekten korkuyorum. Komşunun bahçesine gözüm ilişti mi, daha henüz kupkuru, simsiyah, cansız ve feyizsiz duran allara: "Aman, sakın ha, çiçek açmaya, yaprak vermeye başlayıvermeyiniz; kış bitmesin ve bahar başlamasın; uyuyunuz, ölünüz!" diye haykıracağım geliyor.

Zira, dedikleri doğru çıkarsa –çıkmayacağa da pek benzemiyor– bu yıl bahar, her tarafta menekşe, sümbül yerine barut ve zehirli gaz kokacaktır. Nisan yağmurlarında iperit, bulutlarında dinamit, hatta çayırlarında bit saklı olabilir! Feyizli damlalar, serin gölgeler ve şirin uğur böcekleri yerine...

Bahar yağmurları:

Tevfik Fikret'in harpsiz devirlerde rahat rahat penceresinin önüne oturup:

Küçük muttarid, muhteriz darbeler
Kafeslerde, camlarda pür ihtizaz!

Diye tıpır tıpır tarif ettiği o yağmur, kara kehanetlilere nazaran, bu sene hiç de öyle yalı cumbasından –sırtta hırka, başta takke– keyifli keyifli, geniş geniş seyredilecek bir şairane manzara olmayacak. O cici cici, toparlacık ve parlacık, yumuşak ve serin, oynak ve sevimli, tıkır tıkır habbeciklere,

mevsim yağmurlarına eskiden “rahmet” ismi verilirdi; önümüzdeki baharda gazetelerin gökten ineceğini haber verdikleri demir ve zehir yağmurunu şüphesiz ki, aynı isimle anamayız. Bunun da rahmetle münasebeti vardır ama toprağa feyiz, bereket vermesi itibarıyla değil, insanları toptan Allah’ın rahmetine kavuşturması cihetinden!

İçinde hoş renk, güzel koku, melal ve sevda taşıyan kadife yumuşaklığındaki bu yeşil köpüklü, iç açıcı kelimeye zamane harbi, tüyler ürpertici bir zırh giydirdi; korkunç bir maske taktı. Önce özleyip kucağına atılmak için sabırsızlandığımız güzel süslü, güler yüzlü mevsimden şimdi ödümüz kopuyor; karşılaşacağız diye titriyoruz ve kaçacak delik arıyoruz. Afrodit gibi bir hüsün ilahının mermer heykeli yerine yaban öküzü kemiklerinden yapılmış müstehcen bir Hotanto putu diktiler; düğün için duvak bekliyorduk, cenaze için kefen getirdiler; gül bahçesine girmeye hazırlanıyorduk, deve dikeni tarlasına soktular. Hulasa ilkbahar mefhumunu hayalimizde berbat ettiler. Bahara düşman kesildik.

“Aman, bahar geliyor mu? Aman bahara yaklaştık mı? Aman, bahardan alametler belirdi mi?” diye korka korka etrafımıza bakıyor, ağaç dalına, gül fidanına, gökyüzüne, takvime göz atmaktan çekiniyoruz. Hiç “Aman!” feryadıyla bahardan bahsedilir, bahar denince selatüselam çekilir miydi? İşte yirminci asrın bütün şiiriyetini, tadını, zevkini, hulyasını ve manasını alt üst ettiği bir kelime daha! “Hayat sahası” gibi insana hep güzel şeyler, refah, saadet, bereket düşündüren bir parlak terkibi de modern harp eline alınca, kıtlık, felaket, esaret, vahşet mefhumuyla birleştirmiş. Polonya ovaları gibi tanınmaz hale sokmuştur.

Eskiden edebiyatımızda bahar tasvirleri büyük yer tutardı; hususuyla divan şairleri bu mevsim bahsinde bülbül kesilirlerdi. "Bahar oldu yine…" diye bir başladılar mı –vezin, kafiye, rayiha, renk ve ahenk– hakikaten baharlı, baharatlı, mevsimi mübalağa ile canlandıran kıymetli gazeller, kasideler yazarlardı. Dünya idealleşirdi. Ne gam, ne kasavet, ne parasızlık, ne adaletsizlik, ne harp, ne isyan, her taraftan sular çağlar, pınarlar fışkırır, latif rüzgârlar eser, derelerde kayıklar süzülür, denizlerde yelkenler açılır, lale bahçelerinde mahbubeler dolaşır, sofralar kurulur; saz ve söz, mey ve ney, işve ve cilve, bir saadet devridir açılırdı. O devirde de yine harpler olurdu, fakat sahası uzak kaldıkça ancak ayda, yılda bir, hem kimse rahatsız olmasın diye lehte çevrilmiş haberi gelirdi: Nemçelû'yu bozduk, Lehlu'yu pusuya düşürdük gibi…

Oh, gelsin caizeler… Bu "caize" kelimesi munhasıran bir şaire takdim edilen bahşiş manasına kullanılırdı. Edebiyat öyle itibardaydı ki; mensubuna verilen paranın adı bile ayrı ve kibardı; hem bareme değil, lûtfa tâbiydi. Umumi harbe kadar bahar, dünya edebiyatında hep nikbinlikle tarif edildi. Romanlarda bile veremden öldürülecek tipleri altı ay kadar daha yaşatırlar, ilkbaharda çiçekler açarken değil, muhakkak sonbaharda yapraklar dökülürken gömmek inceliğini gösterirlerdi. Hatta bütün bu eserlerdeki mühim simalar, roman kahramanları güller tomurcuklanırken doğarlar ve kasım fırtınaları başlayınca ölürler, romantik edebiyatta ilkbahar tablosuna zehir katmak tabiaten karşı bir insafsızlık, kabalık telakki edilirdi. İlkbaharda kaside, sonbaharda mersiye… Bu, bir nezaket kaidesiydi. Dedelerimiz nazik adamlardı.

Tanzimat edebiyatında bahar manzumeleri, çoğu defa bayat, yavan, ruhsuz, heyecansız, boş sözlerden ibarettir. Bu devirle beraber, bahar mefhumu kıymetinden kaybetmeye başlamıştır. Ekrem Bey:

Şükûfelerde mevç uran füyuz-ı nevbaharı gör!

Manzumesinde olduğu gibi bahar için bir dümbelek vezni seçmiş, baharı köçek gibi vekarsızca oynatmıştır.

Muallim Naci ise bayağılığı, basitliği daha ileriye götürmüş:

Ey süt kuzusu nedir bu naliş
Kim oldu sebep bu infiale?

Diye İstanbul'un latif ve düşündürücü baharı içinde ancak sütsüz kalmış bir kuzunun melemesini işitmiş, yalnız o manzarayı sezmiştir. Fikret'e gelince, bu ciddi adama da bahar gelince bir hoppalık arız olmuş, bahar ona:

Sabâ eser, gusuni ter
Ki mürgi aşka lânedir.
Fısıldaşır, sükût eder,
Bu bir güzel teranedir.

Ayarında okurken, insanın elini belini, kaşını gözünü, kolunu bacağını, her uzvunu oynatan kriz havası vezninde bir manzume yazdırmıştır.

Gazetelerin "ilkbaharda umumi taarruzlar başlayacak, harp her tarafa sirayet edecek, dünya ateşe yanacak," demeleri doğru çıkarsa –çıkmaz inşallah!– bahar mefhumu artık yeni şiirde büsbütün değişecektir. Acaba ne mahiyet alacaktır? İşte misali:

İlkbahar

Hani benim çağla bademim, çayırda otlattığım kuzu
Ve kaz palazlarım
Ve "Ahfeşin keçisi?"
Hepsini doktor Şaht'ın silindirli eşeği
Heybesine koymuş, keyfinden anırıyor!
"Hani benim ipekböceğim?"
Dut yaprağının yerine "Mein Kampf"ı kemiriyor.
Ve eli olmadığından kafasını kaldırmış,
Kurbağalar marş çalarken
Dimdik,
        Keskin ve seri,
                        Maymun gibi terbiyeli,
Nazi selamı veriyor. Fakat midesi bozulduğu için,
Karakuşa duyurmadan
                                        "Hak, tu!"
Diyor, yediğini tükürüyor!

"Bu deli saçması da nedir? Baharla münasebeti ne?" demekte de acele etmeyiniz. Şiir ilk nazarda sinemalardaki "Micky Mouse" filmlerine benziyor, hayali ve acayip görünüyor, ama manalıdır, siyasi ve içtimai bir mevzudadır, ayrıca

nükteli ve hicivlidir. İzah edeyim: Bahar mevsiminde Alman istilasına uğramış bir bolluk. Orta Avrupa memleketi tasvir ediyor; kuzular, kaz palazları ve keçiler, bademler de dahil, yani bütün bahar mal ve mahsulü vagonlara konulmuş, götürülmüştür. Şairin ipekböceği dediği silahsız yerli halk aç kalmış, fakat cebren önüne açılan maruf kitabı, nazi talimatını okuyor, mecburiyetle nazi terbiyesi öğreniyor ve istila ordusu mızıka çalıp geçerken, zavallı aciz böcek nazi selamı veriyor. Ama nazik midesi bu kaba terbiyeyi hazmedemiyor, Gestapodan korktuğu için ancak gizlice, düşmana atıp tutuyor, içinin zehrini döküyor!

Gördünüz mü, anahtarını verince eski "Lugaz"lar[1] gibi enfes, harikulade! Bütün bir ilkbahar harbi, amansız bir istila, müthiş bir mağlubiyet, esaret ve sönmeyen kin, hepsi mevcut.

Şimdi soracaksınız: "Bu eseri yazan kimdir, hangi genç şair?" Kimseye söz getirmemek için itirafa mecburum: Ben yazdım. Gazetelerin "ilkbaharda umumi taarruz, umumi istila, umumi kan ve ateş" diye her gün verdikleri şeametli kehanetleri okuyup okuyup bahardan korktuğuma, korka korka asabi cümlemin bozulduğuna ve hal böyle devam ederse akıl muvazenemin de bozulacağına bu manzume en belagatli bir "symptom" yani bir maraz alametidir.

İnşallah o kehanetler –birçoğu gibi– boşa çıkacak ve benim şairliğim de korku ile beraber sona erecektir.

1 lugaz: manzum bilmece, laf oyunu

Avrupa Dert Yanıyor

Sevgili büyük kardeşlerim. Başıma gelen yeni büyük felaketten elbette haberiniz vardır; fakat insafınız olmadığı için, yardımıma koşmak şöyle dursun, bir kerecik hatırımı sormaya, "halin nice?" demeye bile yanaşmıyor, hepiniz yan çizmiş, uzaktan seyrime bakıyorsunuz. Halbuki ben de sizin ana baba bir, öz kardeşinizim; bir batında doğduk, bir memeden süt emdik, bir arada büyüdük; tabiatın bir beşiğe yatırdığı beş toprak yavrusuyuz.

Fakat benim ne talihsiz başım varmış ki, sizler, olduklarınız yerlerde, geniş ovalarınız, yüksek dağlarınız, kocaman nehirleriniz, hesapsız servetiniz ve pek uslu, pek sayılı ve hesaplı nüfusunuzla huzur ve refah içinde, hemen hemen vakasız, hadisesiz yaşarken, ben sizinkilere nispetle daracık bir saha üstünde, ova, dağ, nehir hepsi kardeşleriminkinden küçük, pek azgın, pek taşkın, hadden efzun[1] nüfusumla yürekler acısı bir cehennem hayatı sürmekteyim. Cismimle cüsseme uymayan bu kalabalığı taşımaktan belim iki büklüm oldu; derimin ve etimin delik deşik edilmemiş, oyulup kazılmamış tarafı kalmadı. Binlerce maden ocağı, silah fab-

1 efzun: fazla, bol

rikası, tersane, tünel, yeraltı tramvayı, derken şimdi bunlara bir de iliklerimin içine kadar asker, top, tüfek, mermi yerleştiren Maginaux hatları ilave edildi. Evvelce hastalık sadece cildimin üst tabakasındaydı; egzama gibi bir kaşıntıdan ibaretti; artık adalelerimin içine kadar girdi, kemirip duruyor, kanser, insan eliyle bana da ulaştı.

Ah, bari sırtımda durmadan üreyen bu halk kendi halinde yaşar, güzel huylu "ne verseler ana şakir, ne kılsalar ana şâd" bir hilkatte, efendi efendicik, uslu akıllı olsaydı, hep bir arada kardeş kardeş geçinselerdi, haklarına hürmet etselerdi, "el ele, kol kola", "kürkünü giy, kürküm yok" gibi zararsız oyunlar, uzun eşek, bohça, kaydırak, tura gibi idman eğlenceleriyle, kısacası olimpiyatlarla vakit geçirselerdi, yüklerine, gürültülerine, koşuşup itişmelerine, bu kabil tatlı çilelerine yine tahammül eder, nüfus fazlalığından ve yer darlığından şikâyeti aklıma getirmezdim. Hatta, insandır, birbirinin kanına girmeden duramaz –onu bildiğim için– ara sıra, 1870'deki Alman-Fransız harbi nevinden kısa süren komşu kavgalarına da göz yumardım.

Hayır! Şimdi, harpten evvel, kollektif şirketler kuruluyor, adeta hisse senetleri çıkıyor, hudutlar önceden çiziliyor, bir kısım devletler şuna, bir kısmı buna müşteri çıkıyor, başlıyorlar boğuşmaya... Sağlam şirketi tuttunsa yenilsen bile hakkın mahfuz kalıyor. Eskiden bir devletin arazisi düşman tarafından istila edildi mi mesele biter, silahlar teslim olunur, sulh devri başlardı. Bugün, bir de bakıyorsunuz ki, bu devlet, beş bin kilometre ötede, başka bir devletin arazisine sığınmış, beş odalı bir eve girmiş, beş eski nazır ve beş yüz

muhacir askerle beş sene daha harp halindedir. Hariciye nazırı notalar veriyor ve başkumandanı raporlar neşrediyor!

Bu şerait altında nasıl istersiniz ki, harp kısa sürsün... Mağlup devletler aylangoz ağacı gibi burada gövdesini kesiyorsun, ta orada yeniden filiz sürüyor ve dal budak salıyor.

Bir zamanlar "insan neslinin en zekisi benim hisseme isabet etti; mucitler, kâşifler en yüksek ilim, fen adamları, askeri dehalar benim toprağımda yetişiyor," diye sevinir, gurura kapılır, kara, sarı, kırmızı, çikolata renkli acayip halkınıza bakar güler, sizi alaya alırdım. Cahillik etmişim. Meğerse her keşif ve icat, her fen ve ilim adamı, her kumandan bir fesat tohumu eker, bir harp sebebi hazırlar, bir muharebe vasıtası meydana koyarmış. Şimdi bütün bu terakki alametlerine lanet okuyorum; hususiyle motoru keşfedene ağzımı açıp gözümü yumuyorum: Motor araba çeker, vinç işletir, yük taşır, su çıkarır sanmıştım; diktatör dahi çıkarırmış. Bence yeni tip diktatör motordan çıktı, şimdi şeametli bir "motor-diktatör" devri geçirmekteyim!

Küçük kardeşiniz Avrupa'nın, bugün içi, dışı, göğü, denizi motor kesildi, o kadar ki, beni artık on milyon kilometre murabbaında bir azametli harp motoru sayabilirsiniz. Nereme dokunsanız dönen tekerlekler, şakırdayan zincirler, ateş alan toplar vardır. Her yanımdan deniz altına giren veya gökyüzüne çıkan mermiler fırlar; zehirli gazlar fışkırır ve yangın kundakları serpilir. Kıtamın üzerinde rahat nefes alınacak, korkusuz yaşanacak, silaha sarılmadan durulacak bir karış yer kalmadı. Bir gün, olduğum gibi "güm!" diye patlayıverirsem hiç şaşmayınız.

Dünyanın en azılı, en haşarı, en ihtiraslı, doymaz ve kanmaz insan nesli hep benim başıma üşüşmüş; kendimi bildim bileli işleri güçleri sırtımda cirit oynamak ve arkamı yangın yerine çevirmek; döktükleri kan ciğerlerime işledi, top sesinden sağır oldum ve barut dumanından kör… Hâlâ hırslarını teskin edemediler. Eskiden bir Balkanlar vardı, al kanlar içinde, diye üzülürdüm, şimdi her taraf volkanlara döndü!

Doğrusunu isterseniz, dünya yüzüne ne yeni bela karıştı ise hep benim netameli toprağımdan çıkmıştır. Büyük ihtilaller, hürriyet düsturları hep benim metaımdır;[1] bolşevizm de benden zuhur etti, faşizm ve nazizm keza… Bakalım bu harp sonunda, sonu "izm"li neler, ne "hiçizm"ler, ne "külahizm" ne "dızdızizm" ne "katakullizm"ler göreceğiz; ne çeşit selamlar uyduracağız, ne biçim kelamlar dinleyeceğiz.

Zaten bendeki insanlar sade bulundukları kıtanın değil, en uzaktakilerin bile huzurunu, rahatını kaçırmaya memurdurlar. Ehli salip akınları neydi? Müstemleke ihtirası nedir? Amerikalara, Avustralyalara nasıl koşuştular ve o sükûn içinde yaşayan canım ülkeleri ne zulüm ve ne vahşetle benimsediler, kurşun ve kırbaçla ne şekilde medenileştirdiler?

1918 senesinden sonra kendi kendime şöyle düşünmüştüm:

"Eh, son büyük vartayı atlattım; ölen öldü, kalan kaldı ve canı çıkmayan da aklını başına topladı. Toprağım kana doydu, ahalim kavgaya kandı. Artık uzun seneler uslu uslu otururlar, güzel güzel geçinirler, hak ve hudut tanırlar."

1 meta: mal, varlık, sermaye

Sen misin bunu diyen... Barış silah yarışına döndü, yirmi yıla varmadan yine birbirleriyle kapıştılar. Havasından mı, suyundan mı, talihsizliğimden mi nedir, beş kıtada zuhur eden cihangirlerden, fatihlerden, yağmagerlerden ve türedilerden daha fazlası, daha uslanmaz ve nesli tükenmezi benim ufacık kıtamda ürüyor. Vaktiyle ağabeyim Asya bir kargaşalık devri geçirmiş, Cengizler, Hülagûlar, Timurlar görünmüş, fakat hepsi de çarçabuk gelip geçmiş, nam ve nişanları silinmiş, nesilleri tükenmiş... Bende ise toprak Sezar fideliği, diktatör fidanlığı! Memleketimin herhangi bir köşesinde, şimalde ve cenupta ister ahaliden, ister hükümdar dölünden bir erkek çocuk doğdu mu kendi kendime: "Eyvah," diyorum, "yeni bir Ogüst, bir Fatih, bir Napolyon, bir Frederik, bir Wilhelm, bir Führer, bir Duçe mi?" Kundaklara korka korka bakıyorum. Her beşikte bir acayip formalı, beli kayışlı ve kolu işaretli, kimi avcı ceketli, kimi tüylü şapkalı, kiminin eli kaputunun düğmesinde, kiminin perçemi kasketinin kenarında birtakım diktatör ve cihangir minyatürleri, maketleri görür gibi oluyorum, istikbalimden ürküyorum.

Halbuki sizin kıtalarınızdaki beşiklerde olsa olsa bir Franklin, bir Rooswelt, bir Gandi, bir Ağahan, bir Lindberg faydalı veya hiç olmazsa zararsız bir uslu akıllı bebek yatabilir; sözden ve halden anlarlar. Elimden gelse, gizlice ülkelerinize sokulup kundaktaki cici yavrularınızı alacağım, aşıracağım; yerlerine benim şeytan çekiçlerini koyup, bir mübadeleye başlayacağım. Şerri size bırakıp hayrı kendime çekeceğim. Benimki kıta değil, arzın fesat kumkuması!

Hoş, bende de korku vermez sakin ve kâmil tipler yok değil... Bunlar şemsiyeli veya balık oltalı, kendi hallerinde

centilmen adamlardır; sulhu severler ve insan kıymetini bilirler. Fakat ötekiler bunlarda sabır ve tahammül mü bırakıyorlar. Karşılarına geçiyorlar, sokak çocukları gibi ne görseler istiyorlar, hoşlarına ne gitse saldırıyorlar, aldıklarını, bulduklarını da hemen kırıp parça parça ediyorlar, ayrıca arkadaşlarına da "şurası senin, burası benim, başını ben yutacağım, kuyruğunu sen yiyeceksin," diye dağıtıyorlar. Yağma Hasan'ın böreği... Karşıdakiler lahavle çekiyorlar; birine ses çıkarmıyorlar; ikincisine aldırmamazlıktan geliyorlar; üçüncüsüne "yapma, ayıptır, mayıptır" diyorlar; dördüncüsüne kaş çatıyorlar, beşincisine diş gıcırdatıyorlar, nihayet çileden çıkıyorlar, değneği kapıyorlar, vur ha vur, bir kızılca kıyamettir kopuyor, kan gövdeyi götürüyor, biçare kıtacığımda taş üstünde taş, omuz üstünde baş kalmıyor.

Hani ya içinde gezindikçe gönlümü ferahlatan parklar? Hepsine siperler kazıldı. Hani ya asfalt caddeler? Kum torbaları yığıldı. Hani ya Akdeniz'in cennet adaları? Mayın tarlalarıyla çevrildi. Hani ya palmiyeli Riviera sahilleri? Her ağacın altında bir nöbetçi, her kayanın dibinde bir mitralyöz. Hani ya kayak eğlenceleri yaptıkları karlı dağlar? Cebel topları dikildi ve cephane kızakları dizildi. Hani ya zümrüt ve altın ovalar? Traktörler yerine tanklar yuvarlanıyor, başaklar yerine tüfeklerin süngüleri yükseliyor. Hani ya o nur içinde yatan ve yanan şehirler? Kandili sönmüş türbelere döndü.

Zavallı, kabahatsiz halkımın ejder düdükleri ötüp havada gümbürtüler başladığı zaman, suratlarında nur, pir bırakmayan ve hepsini yaban keçisi sürüsü gibi birbirine benzeten maskeler, itişe kakışa, acele acele sığınaklara bir koşuşu-

nu görseniz taş yaratıldığınıza şükrederdiniz. Ya şehirlerden boşaltılıp dağ başlarında akşam hüznü içinde boynu bükük kalan içli, dertli yavrucaklara, sabi subyana ne buyrulur? Karadağ değil, Himalaya olsa buna yüreği dayanmaz!

Hele diplomatların şu yeni yeni buldukları tabirlere, usullere bakınız, yalnız bunlar, akıllarından şüphe etmeye kifayet eder: Sulh taarruzu, çember politikası, mihver siyaseti, radyo harbi, beyanname bombardımanı, mesaj alış verişi... Artık benim tahammülüm kalmadı.

Vızır vızır, biteviye değişen hudutlara bakarken akıntılı ırmaktan karşıya geçen bir adam gibi gözlerim kararıyor ve midem bulanıyor. Bir sabah kalkıyorum, arazime bir göz atıyorum, "ay," diyorum, "dün burasının rengi pembeydi, ne çabuk sarıya boyanmış, ne çabuk bayrak değişmiş!" Başka bir gün, "vay," diyorum, "akşam bu parçayı yeşil bırakmıştım, nasıl da al oluvermiş!" Mübareklerin elinden daha şimdilik, henüz arzın yerini değiştirmek, ülkeleri şuraya buraya sürüklemek, coğrafya şekillerini alt üst etmek gelmiyor. Buna da muvaffak olurlarsa, yarın, mesela Balkanları motora takıp Baltık Denizi'ne götürmek, Skandinavya'yı vince takıp Akdeniz'e indirmek, İtalyan çizmesini kalıba sokup takunyalı son moda kadın iskarpinine çevirmek işten bile sayılmayacak!

İşte benim talihsiz kıtam, işte, küçük kardeşinizin, zavallı Avrupa'nın acıklı hali!

Bugünkü Harbin Baş Suçlusu

İkinci Cihan Harbi yıllarca sürdükten sonra, günü gelmiş sona ermiştir ve şimdilik bilemediğimiz için adını söylememize imkân olmayan bir memlekette harp suçlularını sorguya çekip cezalandırmak maksadıyla bir "yüksek adalet divanı" kurulmuştur.

Mahkeme salonundayız.

Suçlu mevkiinde ve iki jandarma arasında, üzeri siyah bir çuha ile örtülü, dimdik, kaskatı, hiç kımıldamadan, korkunç bir hareketsizlikle duran ne idiği belirsiz bir mahluk veya bir nesne var. Canlı mıdır, cansız mıdır, yenir mi, yenmez mi, henüz bir fikir sahibi değiliz. Giriş kartı ele geçirmekte zorluk çektiğimizden ve geciktiğimizden yerimize iliştiğimiz zaman hâkimin şöyle dediğini işitiyoruz:

"Sözü müddeiumumiye[1] veriyorum!"

İşte müddeiumumi ayağa kalktı. Önce –bombalardan yıkıldığı için yeni tamir gördüğü göze çarpan– haşmetli salona, tıklım tıklım dolu dinleyicilere baktıktan, öksürdükten sonra gittikçe hızlanan, gürleyen bir sesle ittihamnamesini okumaya başlıyor. Hepimiz kulak kesildik.

* * *

1 müddeiumumi: savcı

Sayın Reis!

1939'da başlayıp ancak bu yıl biten İkinci Cihan Harbi artık tarihe karıştı. Fakat pek dikkatli incelemelerden sonra hazırlanan cetvellere göre umumi dünya nüfusunun yüzde yirmi yedisi açlık, salgın hastalık, kıtal[1] ve biraz da doğrudan doğruya muharebeler yüzünden gaiplere karışmıştır. Bu şu demektir ki, yeri boş kalan nüfusu beş senede tamamlamak için baki kalan her kadının bir bir arkasına iki kere üçüz çocuklar doğurması icap eder! Maddi zarara gelince, elimizdeki istatistikler bunu; mamur dünyanın dörtte üçünün bir yıkıntı haline geldiği, dörtte üç evin yerinde yeller estiği şeklinde göstermektedir ve demektedir ki: "1939'da bıraktığımız mamurluğa yeniden ermek için hayatta kalan insanların geceli gündüzlü çalışmaları şartıyla tam doksan dokuz sene, on bir ay, altı gün, iki saat, kırk bir buçuk maşallah... (sözünü düzelterek) pardon, kırk bir buçuk dakika lazımdır! Şu hesapları, bu derece doğru olarak meydana çıkaran **KKKK** cemiyeti, yani "Kavmiyetlerini Kaybetmiş Kavimler Kurumu" teknik bürosunu takdirle anarım!" (Alkışlar).

Size, başımızdan defolan kara bela sırasında dünya tersanelerinde ve tezgâhlarında durup dinlenmeden yapılıp yine dünya denizlerinde ara vermeden batırılan gemilerin miktarı hakkında bir fikir vermek için şunu söyleyeyim ki, arzın dörtte üçünü kapladığını bildiğimiz su kısmı, dibine inen ağırlık yüzünden her tarafta bir santim, iki milimetre boyunda yükselmiş, öbür taraftan ise maden ocaklarından çıkarılan demir ve benzeri maddeler sebebiyle –önümde duran bir grafiğe bakarak anlıyorum– yine bu zavallı kapkara arzın kara kısmında on metre eninde ve on sekiz bin ki-

1 kıtal: vuruşma, birbirini öldürme, savaş

lometre uzunluğunda bir tünel açılmış, dünyamız denizler kârına ve toprak zararına hissedilir derecede küçülmüştür.

Daha korkuncu da şudur: Yine KKKK'nin bir hesabına göre, açılan o uzun ve derin tünel, verdiğimiz milyonlarca ölü yan yana dizilse, ferah ferah yatıp sonsuz uykularına varacakları konforlu bir mezar teşkil edebilir. İşte, cihan harbinin uğursuz bilançosu budur!

(Dinleyiciler hep birden: "İntikam, intikam!" diye bağırmaya başlarlar; reis zil çalar ve bu gibi haller tekrarlanırsa salonu boşaltmak zorunda kalacağını bildirir. Sükunet başlayınca müddeiumumi sözüne devam eder.)

* * *

Evet, sizlerin hislerinize kapılarak, "intikam" ismini verdiğiniz, bizim ise adalet gözüyle bakarak suçluyu bulmak, kanunun icaplarını yerine getirerek cezalandırmak tabiriyle anlattığımız mesele son durumuna gelmiştir: İkinci Cihan Harbi'nin suçlusu bulunmuş, yakalanmıştır. (Elini jandarmalar ortasında bekleyen kara çuha örtülü bilinmez nesneye dehşet salıcı bir hareketle uzatarak) Dünya tarihinin bu en büyük canisi, beş kıtayı kana, ateşe boyayan bu milletler arası haydudu, bu gökyüzü ve denizaltı gangsteri, insan neslinin ve medeniyet aleminin bir numaralı düşmanı cezasız kalmayacaktır!

(Çılgınca alkışlar arasında sevinçlerinden birbirlerine ve daha ziyade; yanlarındaki kadınlara sarılanlar görülür. Coşkunluk, zil sesleriyle bastırıldıktan sonra müddeiumumi yine eliyle o tarafı işaret ederek haykırır.)

Sen olmasaydın, senin kabına sığmayan hırsın, yıkıp yakmaya doymayan aç gözlü enerjin başımıza musallat edilmeseydi, insanlar belki yine bir büyük harp göreceklerdi; fakat bu harbin zararı, eskiden bildiğimiz üstünkörü harplerinkini pek çok geçemeyecekti. Senden alınan kuvvetle, senin verdiğin imkânla, ancak senin tükenmeyen ihtirasınladır ki, dalgaların altı yetişmiyormuş gibi bulutların üstü de harp meydanı oldu; gökten, yıldırımı kıvılcım derecesine indiren külçe ateşler yağdı; denizde, kasırgaları insan soluğu kadar çelimsizleştiren tayfunlar koptu; korkularından volkanlar ağızlarını kapayıp sindiler; bütün harp sırasında Vezüvler, Etnalar ve ötekiler, hatta daha azılılar bir kerecik olsun homurdanmaya cesaret gösteremediler. Sen, zalim denilen semavi afetleri bile yıldırdın. (Heyecan belirtileri.)

* * *

Çelikten kalelere tekerlek takıp koşturan sendin! Kaleleri de yine sen kanatlandırdın; Binbir Gece Masalları'nda yalnız sihirli kilimi ve çocuk masallarında cadı karısının küpünü uçuran eski zaman hayallerini en korkunç şekilde sen gerçekleştirip yumuşacık halı yerine zırhlı kuleleri ve topraktan yapılmış çanak yerine çelikten dökülmüş hisarları havalandırdın, havadan rahmet bekleyen insanlığın başına afet yağdırdın!

Din kitaplarında Allah'ın gazabı diye gösterilen birçok vakayı her günkü felaketli haberler haline sokan ve ufacık Sodom'a karşı sayısını bir Hak Taalâ'nın, bir de KKKK'nin bildiği binlerce şehri dümdüz eden sensin, senin şer ve harp

ilahına rahmet okutan hırsındır. Seni dünyaya getiren ana dövünsün. Halbuki övünmek isterdi; küçücük yaşından beri gösterdiğin terakki ve zekâya, günden güne eriştiğin kemale, mucize sayılacak yüksek eserlere ve gördüğün takdirlere bakarak oğlundan ne hayırlı işler bekliyordu… Neler çıktı!

Sen doğmasaydın, ikbale geçmeseydin, milletleri hükmün altına almasaydın –daha doğrusu– şerre değil, hayra alet olmak isteseydin insan nüfusu tavşan ve güvercin neslini kıskandıracak nisbette çoğalmış, ölüm miktarı ise mezarlıkları parka çevirtecek ve mezar taşçılarını işsiz bırakacak derecede azalmış bulunacaktı. Diri kalana şaştığımız felaket seneleri yerine öldüğünü işittiğimiz birine karşı “Olamaz!… Bu nasıl şey?” diye inanmak isteyemeyeceğimiz bir saadet devri!

İşte (elini tekrar uzatarak) şu katil bizi öyle bir cennetten böyle bir cehenneme soktu. Onun cezası idam olmalıdır. Evet, idam… Ben vicdanımın emriyle bütün inanımla, beşeriyetin vicdanına ve dileğine uyarak adalet kapısında bunu istemek, bu hakkı almak için kürsüye çıktım! (On dakika süren alkışlar kesildikten sonra, derin bir sükût içinde mahkeme reisine bakarak) Şimdi, sayın reis hazretleri, emir buyurunuz da mazlum beşeriyet, zaliminin nuhusetli[1] suratını görsün!

(Dinleyiciler hep birden ayağa kalkarlar, bütün gözler suçlu yerinde kaskatı duran kara örtülü cisme çevrilir. Reisin verdiği işaret üzerine jandarmalar çuhayı çekip sıyırırlar. Bir hayret nidası kubbeyi sarsar.)

“Aaa!”

* * *

---

1 nuhuset: uğursuz

(Evet, bütün dinleyiciler hayretlerinden 'Aaa!!' diye bağırmışlardır. Zira jandarmaların çekip sıyırdıkları kara çuhanın altından, İkinci Cihan Harbi tarihine geçmiş meşhur simalardan hiçbiri çıkmamıştır. Örtünün gizlediği şey: Ufak boyda bir motordu; tayyarelerde, otomobillerde bütün motorlu taşıtlarda kullanılan "diesel" sisteminde bir "moteur à explosion", bir dinamo! Müddeiumuminin dudaklarında acı, manalı bir gülümseyiş göze çarpıyor; dinleyicileri adeta küçümseyerek, idraksizliklerine acıyarak süzüyor ve gür bir sesle birden soruyor:)

* * *

"Şaştınız mı bayanlar? Umduğunuzu bulamadınız mı baylar? Hepiniz bir hayal kırgınlığına mı uğradınız sayın dinleyiciler! 'Adalet Divanı' size ciddiliğini kaybetmiş gibi mi göründü? (Haykırarak) Aklınızı başınıza toplayınız ve Hakka iman ediniz! Baş suçlu odur! Niçin? Neden? Şimdi, yüksek divanın huzurunda bunu anlatacağım.

Önce, benimle beraber 1900 yılına bir göz atmanız lazım. Mesut yıl! Saadet yılı! İnsanlar âlemi henüz bu şekildeki motoru tanımıyor, motor henüz portatif bir şer aleti haline gelmemiş; arabalarımızı atlar çekiyor, toplarımızı da... Ne karada otomobil var, ne denizde motorbot, ne de havalarda uçak! Fabrikalara, gemilere, vapurlara hareket kuvveti veren, çarkları döndüren koskoca, yerinden kalkmaz, hantal ve heyula makineler, önüne gelenin işleteceği, kucağına alıp götüreceği, tekerlekli vasıtalara yükleteceği ve havalarda gezdireceği harcıâlem bir şey, bir kahve değirmeni değildir. Beşeriyetin felaketi motorun okkaca hafif, kuvvetçe ağır bir

şekle girmesiyle, kara, hava, deniz vasıtalarında kullanılmasıyla başlamıştır.

* * *

Ama diyeceksiniz ki, İkinci Cihan Harbi'nin baş suçlularını, canlıları hesaba katmayacak mıyız? Biliyorsunuz ki, ihtirasları veya idaresizlikleriyle harbe sebep olduğu sanılan şahıslar, uzun süren harp sırasında birer beşer öbür dünyaya geçtiler. Kimi yaş, kimi kaza, kimi inme, kimi ameliyat, kimisi de başkaları veya kendileri tarafından yapılan kast yüzünden! Zaten onlar neydi? Eğer şimdi karşınızda, masum bir tavırla kabahatsiz gibi duran şu zalim kuvvet ellerinde bulunmasaydı ateş olsalar cirimleri kadar yer yakabilirlerdi. Herhalde bir Napoleon bile olamazlar, o kadarcık bile zarar veremezlerdi! ('Doğru! Hakkı var!' mırıltıları) Dünyayı şu hale sokan zırhlılar mıdır? Hayır! Süvari fırkaları mıdır? Hayır! Atlar ve öküzlerle çekilen toplar, elle atılan bombalar mıdır? Hayır!

Ya nedir? ('Motor! Motor!' sesleri) Evet, o motorladır ki, uçaklar havalandı, tanklar yürüdü, zırhlı otomobiller koştu, asker bir yerden öbür yere taşındı ve paraşütlerle gökten istenilen yere indi ve böyle olabildiği için de yeryüzü, ne istihkâm, ne kale, ne siper, ne ada, hiçbir engel dinlemeden, havadan ve karadan saldıran alev dalgalarıyla yandı; kül, kömür oldu!

* * *

Ah 1900! Bin dokuz yüz kere ah!!! Vah 1939! Bin dokuz yüz otuz dokuz kere vah!! 1939'da motorlu ejderhaların

benzin ve petrol yutup ağızlarından ateş püsküre püsküre –dağ, ırmak, deniz, uçurum, kum çölü– ne varsa aşarak ilerlemeleri, göklerde fırtınaları yenip sis tabakalarını yararak insanların ve mamurelerin tepesinden yanar dağları tersine çevirmeleriyledir, arz, güneşten kopup bir yanar topaç gibi boşlukta döndüğü ilk hilkat günlerini yeniden yaşadı. Bir farkla: Bu sefer küremiz medeniyetin son haddine erişmiş, meskun bir dünyaydı. Henüz katılaşmaya başlamış, hayatsız bir alev tükürüğü değil! (Ürpermeler.)

Bir şahıs ve bir devlet, ne derece büyük, iyi hazırlanmış bir orduya kumanda etse ve gözü pek olsa motorsuz bir ordu, motorsuz bir donanma, motorsuz bir hava filosu, yani planör ve balonla –yine KKKK'nin ince hesabına göre şimdikinden– ancak %2,84 nispetinde bir zarar verebilecekti. Yani –önümdeki grafiğe bakarak söylüyorum– motor yüzünden kocaman bir küp kırıldı... Halbuki motor kullanılmasaydı kırılan şey yalnız kahve fincanından ibaret kalacaktı! (Hareketler ve mırıltılar) KKKK bize bir istatistik daha veriyor: Defolup giden uğursuz harpte her adam başına bir motor ve beş bomba düşmüştür ve uçak sürüleri de, her yıl başımızın üstünden geçen leylek sürülerinden tam %84,2 derecesinde bir fazlalık göstermiştir! ('Kahrolsun!' sesleri).

* * *

Söze karışmaya hakkımız olmamakla beraber size, ettiğiniz bedduadan ötürü vicdanımın sesine uyarak hak vermek zorunda kaldığımı –sayın reis hazretlerinden özür dileyerek– söylemekten kendimi alamıyorum. Evet, küçük

motorlar bize vantilatör, frijider, elektrik süpürgesi gibi ufak tefek faydalar vermedi değil... Fakat motorun yaptığı hayır, ürküttüğü kurbağaya değmedi. Ne Şam'ın şekeri, ne motorun yüzü! (Alkışlar) Hiçbirini istemiyoruz, ne uçak, ne otomobil, ne de ıvır zıvır şeyler! İstediğimiz şey 1900 yılına dönmektir. Atlı araba, poyraz rüzgârı, hasırlı karlıklar ve sopalı süpürge! Motor olmasın da sırtımızda süpürge sopasının bile eksik olmamasına razıyız... Herhalde gökten inen bombalardan ehvendir![1] ('Yaşa! Varol! Dilin dert görmesin!' sesleri.)

Bir insan ne derece insafsız ve merhametsiz yaratılmış olsa yine ölüme mahkumdur, ömrü sayılıdır. Fakat motor, her gün biraz daha küçülüp kemale ermek, yani KKKK'nin hesabınca 1950 yılında bir portakal şekline girmekle beraber Paris'teki Opera binasını tereyağından kıl çeker gibi kolaylıkla yürütecek bir kudrete erişmek bakımından dünyanın ve beşeriyetin daima büyüyen, ölümsüz ve sonsuz bir tehlikesidir. İşte bir numaralı düşman, fani olan insan değildir; müebbet olan motordur. Ben göçücü bir insanın değil, yarın her cebe sığacak olan bu şer makinesinin idamını istiyorum!"

(Sürekli alkışlardan sonra söz avukatlara verilmek istenirse de müdafaa vazifesini kimse üzerine almaz. Reis suçlu sanılan ve idamı istenilene, usule uyarak diyeceği bir şey olup olmadığını sorar. Jandarmalar bir düğmeye basarlar. Motor, birdenbire, harp zamanını, o dehşet ve felaketi hatırlatan bir sesle ve tehditle homurdanmaya başlar; susturur-

1 ehven: zararı az, en zararsız

lar. Bunun üzerine, jüri reyleşme odasına çekilir. Yarım saat sonra hâkim kararı okur.)

Karar Sureti:

A. Temyizi kabil olmamak ve hüküm KKKK üyesi bulunan bütün sulhsever milletlerce yürürlüğe girmek üzere havada, yerde, denizde kullandığımız nakli kabil motorların idam ve imhasına karar verilmiştir...

B. Bu gibi motorlarla benzerleri, önceden bir mahalde toplatılarak hüküm tarihinden 91 gün sonra, her memlekette, aynı saat ve dakikada dinamitle havaya atılacaktır.

C. Bundan böyle motor yapanlar ölümle cezalandırılacak ve hiçbir devlet reisinin suçluyu affa, cezasını azaltıp değiştirmeye hakkı olmayacaktır.

D. Her memlekette kurulacak ve her millette üyeleri bulunacak olan MMMMM'ler, yani (Milletler Motorları Meydana Çıkarıp Mahvetme Müesseseleri) hükmün kontrolüne memurdurlar.

(Dinleyiciciler mahkeme kararını çılgıncasına alkışlamaktayken, birdenbire, alkışları bastıran bir gürültü kopar. Dışarıdan gelen dehşetli bir motor patırtısı! Herkes pencerelere koşar. Bir de bakarlar ki, beş bin kadar uçaktan teşkil edilmiş bir hava bombardıman filosu şehrin üzerini kaplamış... Bombalar düşmeye başlıyor, alevler yükseliyor, haykırışma, kaçışma, birbirini ezip çiğneme, ana baba, kıyamet günü! Kulağı delik biri yanındakine:)

"Eyvah! SSSSS'nin baskınına uğradık... Yani Sulhü Selamet Saymayan Saltanatlar Serisi hükümetlerinin!"

(Reis kürsüde kumanda vaziyeti alarak haykırır.) “Millet! Motor başına! Zafer motordadır!”

(Bu sırada idama mahkum edilen ve suçlu yerinde bekleyen motorun yanına koşup ona coşkunlukla sarılanlar, ötesini berisini öpenler ve “Zafer sendedir!” diye bağıranlar görülür. Lakin salona bin kiloluk bir bomba düştüğü için artık hiçbir şey görünmez olur; bir alev, toz, duman perdesi iner, perde iner.)

Ahiretten Röportajlar

Bana, ilk önce bir tavsiye mektubu lazımdı: Zarar görmeden gidip yine geri dönmek için! Bu, öyle bir yolculuktur ki, dönüş bileti –şimdi bizim trenlerde de olduğu gibi– verilmez. Gidiş bileti ise –hele şu sırada– gerçekten bedavadır; insan, gerçekten bedavaya gidiyor!

Mektubu kimden alabilirdim?

Düşündüm ki, insanlar arasında dolaşan, hem de bu aralık yanımızdan bir an ayrılmayıp bizimle haşır neşir olan tek melek Azraildir. İsrafil dünya yüzüne inmez; daha büyük kıyametin kopacağı günü bekleyerek, gökte ve boru elinde, sonu gelmeyen bir istirahat halindedir. Cebrail –artık, eski manada, klasik "ekol"dan Peygamber kalmadığı için– çoktan kadro dışı edilmiş emekli bir melektir; ununu bol zamanda elemiş, eleğini duvara asmıştır; etliye, sütlüye karışmıyor. Mikail'i ise hiç tanımam: Mahlukatın erzakını tahsile memur bir melek olduğunu söylerlerse de –dünyadaki şu erzak darlığına bakılınca– Tanrı nezdirndeki bu iaşe müsteşarının da vazifesini hakkıyla gördüğünde şüphem var!

El altında bir Azrail kalıyor. Acaba kendisini nerede bulabilirdim? Sizin de aklınıza geldiği gibi, olsa olsa cephelerin en civcivlisinde, şarkta değil mi?

Nitekim kendisini orada, iki çarpışma arası, bir yıkık duvara dayanmış, sırtında kurt derisinden kürk, başında halis kara papa bir kalpak, telatin çizmeli ayaklarını uzatmış, yorgun argın, soluk soluğa, dinlenirken buldum. Nezaketle hatırını sordum:

"Bırak allahaşkına," dedi. "Bütün yük benim üzerimde... Ne tarafa koşacağımı, hangi cepheye yetişeceğimi bilemiyorum. Yaratıldığıma ve bu işe memur edildiğime bin pişman oldum. 1941 yılına kadar şöyle böyle, işin uhdesinden geliyordum; fazla yorulmuyordum. Fakat geçen eylülden beri bir dakika nefes aldığım yok. Son günlerde ise cinsdaşların büsbütün zıvanadan çıktılar; insafsızlığı ele aldılar. Demiyorlar ki biçare Azrail babaya azıcık acısak; boğuşmaya biraz ara versek; hem o, hem biz, birkaç günceğiz dinlensek! Hayır! İnadına azdılar, azıttılar; beş kıtanın karası, adası, havası, denizi, hepsini birden ateşe verdiler!"

Azrail derin derin içini çekti ve devam etti:

"Dakikada bir, elbise değiştirmekten bıktım, usandım. Bak, şimdi kürklüyüm, kalpaklıyım; biraz sonra Libya'ya yetişmek lazım... Tabii, hem iklime uymak, hem de dikkati çekmemek maksadıyla keten ceket, kısa pantolon, Koloniyal kabalak giyeceğim! Daha sonra Pasifik Denizi'ndeki adalara, Birmanya'ya, Hint sınırlarına uğrayacağım için peştemala bürünmek ve başıma saz külah geçirmek icap edecek! Daha şimale, buz denizine giderken, en iyisi Eskimolar gibi fok balığı derisine girmek ve kafama da, içi penguen tüyüyle doldurulmuş Ren geyiği derisinden bir kukuleta geçirmektir! Çekilir iş değil! Canımı sıkan bir mesele de şu: Eskiden

havalarda, kanatlarımı sallayarak uçup giderken kendi kendime övünürdüm; yerden ayrılamayan insanları hiçe sayar, gülerdim. Şimdi onlarla şurada burada; gök boşluklarında karşılaştığım oluyor, hem de sürüsüne bereket... Saymakla tükenmiyor; çarpacağım diye de ürküyorum!"

Bunları söylerken bir yandan da dizlerini uvuyordu; vücudunda yalnız mecalsizlik değil, yüzünde de bir bezginlik görünüyordu. Dedi ki:

"Biz, bilirsin a, birbirinden ayrılmaz dört ahbap melekleriz... Fakat ötekilerin işi keka! Vazifelerin en güçlü, en sevimsizi, bitip tükenmeyeni benim omuzlarımda. İlle İsrafil'in dünya umurunda değil... Zaten bu gidişle onun boru çalmasına pek de lüzum kalmayacak: 'Sur-i-İsrafil'i sahibinden kapıp çoktan siz çaldınız ve kıyameti siz kopardınız! Asıl tuhafı insanlar dünyada musavat[1] olmadığından, birinin çok çalışıp öbürünün ayaklarını uzatıp bey gibi yaşadığından sızlanırlar. Biz, melek olduğumuz halde, aynı vaziyetteyiz: Kapı yoldaşım İsrafil, işte, bir gün gelecek de boru çalacak diye, sayısı bilinmez asırlarca yan gelip oturuyor; Cebrail ise memur melekler bareminin en yüksek derecesinden tekaüt edildi; cennet bahçelerinde keyfi için gül ve kabak yetiştiriyor, kevser şarabı sıkıp serin, loş bulut mahzenlerinde yıllandırıyor. Benim ise, gece gündüz, kalubeladan beri can almaktan canım çıkıyor! Bari insanlar, aralarında hoş geçinseler de ölüm yalnız ecel, hastalık ve kazaya kalsa... Günde birkaç bin kişiyi, nasıl olsa, fazla zahmet çekmeden öbür dünyaya gönderiverirdim. Hayır! Siz, ikide

1 musavat: eşitlik

bir, bitleriniz kanlanınca birbirinize saldırıyorsunuz. Ha babam ha! Vallahi, bana bile, bunca alışkanlığımla beraber gına geldi. Ey ulu Tanrım, diye içimden sızlandığım oluyor, artık yetmez mi, felah bulmayacaklarını anlamadın mı? Ya şu İsrafil'e söyle, 'sûr'unu çalsın, topunun birden hakkından gelelim; yahut azılı ve azman yıldızlarından birine emir ver, yolundan şaşsın ve gelip hayırsız arzı tuzla buz ederek ibretiâlem için kırıntılarını göğün boşluklarına saçsın!"

* * *

Başını öfkeli öfkeli salladı; sonra usulca ekledi:

"Bana da harp görmedin, felaket nedir bilmezsin, diyemezsiniz a! Habil ile Kabil vakasından beri insanların başına gelen kanlı kardeş kırışma ve kesişmelerinin yakından şahidiyim. Hele o birinci vaka hiç hatırımdan çıkmaz; zira işe ilk başlayışımdı; daha siftahı etmemiştim; vazifemi nasıl yapacağımı düşünerek yürek çarpıntılarıyla beklemekteydim. Söz aramızda, biraz da üzülüyordum: O lepiska saçlı, nazlı nazenin Havva ananızın son nefesini almaya memur edilmek, kadından başlamak hiç hoşuma gitmiyordu. Derken: 'Haydi, emri verildi, git Kabil'i buraya gönder!' Oldukça rahat bir nefes aldım, ama işin içinde bir uğursuzluk da sezdim. Fena başladık diyordum, bu dünya, artık kardeş kavgasından, birbirini kırmaktan kurtulamaz. Çekiver kuyruğunu! Nitekim öyle de oldu. Harpler büyüdükçe büyüdü, genişledikçe genişledi. Önceleri Turova, Midiya, Kartaca muharebelerini bir şey sanmıştım. Deli fişek İskender ile insafsız Cengiz'e, sonradan Hulagû ile Timur'a, hele o Napeleon'a bir kıymet

vermiştim. 'Yordular beni bu kan tutmuş adamlar,' diye söylenirdim, 'insan neslinin dibine darı ekecekler!' Meğerse gün gelecek, kendilerine rahmet okutacaklarmış!"

* * *

Karşımdakinin göğüs geçirerek susmasından fırsat bularak hemen söze ben başladım:

"Sayın üstat," dedim. "İşte benim niyetim de o adamlarla ve benzerleriyle ahirette bir konuşma yapmak, dünyanın bugünkü durumu hakkında fikirlerini sorup anlamak!"

"Ha, demek ki sizin Lafontaine'in meşhur hikâyesindeki oduncu gibi beni yardımına çağırıyorsun, öbür dünyayı boylamak istiyorsun... Peki, bir eksik, bir fazla, ne ehemmiyeti var? Zaten hesaba bakıldığı da yok... Kâtip melekler başa çıkamadılar, defterleri bırakıp birer tarafa uçuştular, kaçtılar; yerlerine sizin eski 'defteri Hâkani' ve 'kuyudu atika' ketebesinin ervahını koyduk; aylık çıkacak diye bekleşip duruyorlar, iş görmüyorlar. Her şey karmakarışık... Saatin gelmemiş olmakla beraber seni de aradan çıkarıveririm... Farkında olmazlar!"

Bu sözleri işitince aklım başımdan gitti; derdimi anlatıncaya kadar akla karayı güç seçtim; fakat nihayet işi başardım; meşhur mısrada söylendiği gibi bin cürme bedel bir de sevap etmeye razı oldu; iyi saatine rast gelmiş olacak ki, istisnai bir muamele yaptı; gidiş-geliş bir bilet kesti. Dedi ki:

"Sen dünya yüzünde dönüp dolaşan sözlere bakma... Ahirette de rahat kalmamıştır. Demin söylemiştim, şimdi biz, tasarruf maksadıyla ruhları da işte kullanıyoruz, başları-

nı kaşıyacak vakitleri yok. Arz üstünde yapmaktan bıktıkları hizmetlere uygun vazifeleri görüyorlar. Mesela, belki de kapıcı ile tanıdık çıkarsın. Hani eskiden merkezi umuminin aklı başında, dirayetli, terbiyeli bir kapıcıbaşısı vardı. Şimdi nöbette o bulunuyor."

"Ya, içeri bıraktıktan sonra çıkmama izin vermezse?"

"Hayır; o adam emir kuludur; böyle şey yapmaz. Nöbet, eski Bekirağa bölüğünün müdüründe olsaydı hapı yuttuğun gündü!"

* * *

Üstat böylece korkumu giderdikten sonra bezgincesine toplandı, ayağa kalktı.

"Nereye teşrif," dedim. "Galiba yolcusunuz?"

"Evet," diye cevap verdi. "Pasifik'te biraz işim çıktı ama Libya'ya da uğrayıp yine çarçabuk buraya döneceğim. Rahat, huzur yok. Hoş bu bir şey mi? Önümüz bahar... Sen bendeki yorgunluğu bu cephede o zaman gör! Anamdan emdiğim kevser burnumdan gelecek!"

Bunlar son sözleri oldu; bir kanat hışırtısı işittim; baktım ki, ölüm melâikesinin yerinde yeller esiyor... Daha doğrusu şiddetli bir kar fırtınası!

* * *

İmparatorun emekli ve sadakatli oda uşağı –burada yine o işi görüyordu– elimdeki tavsiye mektubuna kafa tutamadığı için melek kanatlarından örülmüş perdeyi araladı ve bana dedi ki:

"İşte, bak, haşmetlû imparator yazı masasının başında... Hiç şüphesiz yine Josephine haspasına, o sömürge mahsulü düzenbaza aşk mektubu yazıyor. Haberin olmasa gerek: İkisi de ahrette buluşunca, yüz şu kadar sene oluyor, hemen birbirlerinin kucağına atıldılar, nikâhlarını yenilediler. Fakat, hani sizler 'huy canın altındadır,' dersiniz; çok doğrudur; hatta can çıktıktan sonra da huyun çıkmadığını burada anladım. Söz aramızda, Josephine, hâlâ ruhlar âleminde de kocası koca Napoleon'u aldatmaktan vazgeçmedi. Bu kaçıncı ihanetidir. Haydi, Büyük İskender'le macerasını affedelim; delikanlı gerçekten güzeldir, dayanılır şey değildir... Fakat arkasından –Kleopatra'ya inat– Antoine'a el attı; çeşni değiştireyim diye sizin kulağı küpeli Yavuz'a da sırnaştı. Bugünlerde ise aklı hiç başında değil. Dünya yüzünden ve her milletten bir bir arkasına, genç generaller, dinç amiraller, yiğit uçakçılar, kahraman subaylar gelmektedir; gelmekte değil, çekirge sürüsü gibi ahiret havasına bulut halinde hücum etmektedir. Bunların peşinde, bahçeden bahçeye, pavyondan pavyona koşuyor. Haşmetlû imparator da –dünya yüzünde yaptığı gibi– bu ihanetleri daima affediyor. Dedim ya, can çıkar huy kalır. Onun kısmeti de kadınlar tarafından aldatılmaktan açılmış!"

* * *

Oda uşağından sormaya mecbur kaldım:

"Peki ama, ahiretteki erkekler o canım hurileri bırakıp yine dünyadan gelme, şu bildiğimiz, bıktığımız kadınlarla mı uğraşıyorlar?"

Gülmesini zaptederek cevap verdi:

"Azizim, bunda şaşacak bir cihet yok. Huriler güzel yaratılmış, latif mahluklar ama oldukça yavan şeyler! Ne istenirse yapıyorlar, bir denileni iki etmiyorlar. Onlarda başkalarına göz atmak, erkeklerini aldatmak, masrafa sokmak, sinir buhranlarına tutulmak, çıngar koparmak gibi dünya kadınlarına mahsus fena huylar yok. Bu huylar olmayınca, hele kıskançlık duygusunu harekete getirmedikçe bizimkiler çarçabuk kendilerinden bıkıyorlar, başlıyorlar yine arz üzerindeki titiz, aksi, netameli, hatta ahlaksız ve şimdiki tabirinizle fam fatal kadınlara tutulmaya, bunlar için yanıp tutuşmaya... Mesela ahirette de büyük sükse yapanlar yine Semiramis, Mesalina, Teodora, Kleopatra, Marie de Medici, sizin Bafo'nuz, Rusların Katerinası, ne bileyim ben, hep o çeşit yaman kadınlardır. Geçen gün Silla, kıskançlık yüzünden kılıcını çekip az daha Neron'un ruhunu ikiye bölecekti... Meğerse aptal Neron, Kleopatra için bir şiir yazıp bestelemiş ve karşısına geçip –Roma yangınında olduğu gibi– kötü aktör tavırları alarak rebapla soğuk soğuk çalmaya koyulmuş!"

* * *

Söz aşktan açıldığı ve bu hususta Napoleon'un oda uşağı epeyce malumatlı olduğu için meraktan çatladığım bir noktayı anlatmak istedim:

"Kuzum Bay," dedim. "Malum a, dünya yüzünde birtakım ebedi aşklardan, ölmez aşklardan, hak âşıklarından çok bahsolunur. Hele şu sırada filmlerde bile kavuşamadan ölen bazı sevgilileri, son nefeslerini verdikten sonra el ele, kol kola,

bulutlar arasında gök yüzüne çıkarken göstermek modadır. Eskiden de *Leyla ile Mecnun*lar, *Ferhat ile Şirin*ler, *Romeo ve Jülyet*ler, yahut da kavuştukları halde birbirlerine doyamayan Manonlar, La Dame aux Camélias, falanlar, filanlar vardı. İşte böyleleri, ruhlar âleminde, artık birbirlerinden ayrılmadan, aynı muhabbetle, gerçekten bir arada mı yaşıyorlar?"

Yine gülmesini güç tuttu:

"Ayol," diye söylendi. "Bahsettiğin keskin, amansız, ölesiye, öldüresiye muhabbetler, dünya üstünde karşılarına çıkan zorluklar yüzünden o dehşetli hale gelirdi. İnsanlar, yasak edilene daha düşkün olurlar. Şayet Romeo ile Jülyet'in buluşmalarına aileleri engel olmasaydı, evlendiklerinin senesinde birbirlerinden soğumaları ihtimali meğerse pek çokmuş. Zira –benden eskilerine sordum– onlar buraya güle oynaya, kucak kucağa gelmişler, ahretin ıssız bir yerinde hemen bir pavyon seçmişler, başlamışlar baş başa yaşamaya, sevişmeye... Fakat bu muhabbete kimse karşı koymayınca, Montagu 'Olamaz!', Capulet'ler 'Allah göstermesin!' demedikleri, hatta 'Ne belanız varsa görünüz!' dedikleri için iki âşık, bu sakin, hür, engelsiz ömürden bıkıvermişler. Bir müddet sonra Jülyet, Romeo tarafından öldürüldüğünü bildiği kendi amca oğluna abayı yakmış, kocası da yeni bir vaka çıkarmak için tekrar Capulet familyasından bir kıza göz koymuş ama burada hürriyet tam olduğu için, iki aile de aldırış etmemişler; şimdi o kızla şöyle böyle yaşıyor. La Dame aux Camélias'ya, yani asıl adı ile Marie Duplessis'ye gelince, –Arman uydurma bir tiptir, onu geçiyorum– bu kızcağızın bütün cazibesi, ince ruhluluğu, aşktaki harareti hep tutulduğu verem illetinden geliyormuş. Burada hastalık olmadı-

ğından ve dünya yüzündeki hastalıklılar ahrette şifalarını bulduğundan az günde toplandı, şişmanladı, tıkız ve kalın bir köylü kızı oldu çıktı; tıpkı köyündeki çamaşırcı hemşiresine benzedi. Meşhurlardan yüzüne bakan yok… Bir çiftlik kâhyasıyla ömür sürüyor, memnundur!"

* * *

Oda uşağı, hikâyesini birdenbire kesti:

"Haydi," dedi. "İmparator mektubunu bitirdi; seni yanına sokayım. Ha, dikkat et, o, Korsikalı küçük bir aileden türemedir ama karşısında demokratça konuşmaya tahammül edemez. Kendisine daima 'haşmetlû' diye hitap etmelisin. Sonradan görmeler bu işlerde titiz oluyorlar. Geçen gün sizin gazetelerden biri eline geçmişti; vekillere, sefirlere bile bir 'bay' lakabı kullanmadan resimlerini koyduğunuz için kıyametler kopardı. 'Ben,' dedi, 'kimlere ve nelere Prens, Kont, Baron unvanları vermiştim… Hoş, kendime de aslan payını, imparatorluğu aldım a!'…"

Uşak perdeyi açtı ve dimdik bir vaziyette, beni efendisine haber verdi.

İşte, Napoleon'un karşısındayım. Ben de onu, hepimiz gibi, resimlerinden tanırdım: David denilen büyük ressamın, fakat emsalsiz döneğin meşhur tablosundan… İsabey'nin başka bir levhasından… Houdon'un büstünden ve heykeltraş Seurre'ün yaptığı koca heykelden ve benzerlerinden! Baktım ki, Korsikalı cihangir bunlardan hiçbirine benzemiyor. Gayet soluk yüzlü, bodur, adeta silik bir adam… Öfkesi üzerinde olmalı ki, ne selam, ne hatır sorma, birdenbire gürledi:

"Bırakın benim yakamı! Sizin başka işiniz, benden başka dil pelesenginiz, ısıtıp ısıtıp ortaya koyacak başka misaliniz yok mu be! Hay Allah başkaca belamı vereydi de şu Moskova'ya gitmez olaydım, girmez olaydım, girip de çıkmaz olaydım! Bütün gazetelerinizde, radyolarınızda, nutuklarınızda hep bu laf, hep bu terane! 'Napoleon gittiydi, girdiydi! Sen gittindi, giremedindi! O hem gider, hem giremez! Siz bir gidersiniz, bir daha gidemezsiniz! Ben bir giremem, iki giremem ama bir girince bir daha çıkmam!' Nedir bu gürültü, birbirinize meydan okuma, birbirinizi mezaka alma? Mahalle mektebi çocukları gibi soluk soluğa yine atışıp laf yetiştirmeye çalışıyorsunuz? En ağırbaşlı işlerde nedir bu hoppalık? Hem benim başka seferlerim, muharebelerim, bir sürü zaferlerim, Marengo'larım, Austerlitz'lerim, İana'larım yok mu? Yalnız Moskova ile Waterloo'yu tutturmuşsunuz; Her zaman papaz pilav yemez!"

İmparator biraz daldı, sonra derin, içli, hüzünlü bir sesle dedi ki:

"Bununla beraber, mahut dönüşü hatırladıkça şu cennet gibi yerde, ılık ahiret havasında bile tüylerim diken diken oluyor; hâlâ sırtımda ürpermeler duyuyorum; iliklerim donuyor. Benim yaptığım, o zamanki vasıtalarla işlenir hata değildi. Fakat şimdi tanklar..."

* * *

Napoleon sözünü tamamlayamadı, perde şiddetle sarsıldı, içeriye bir gözünün üzerine siyah bağ sarmış, yarı çıplak, elinde kalkan, belinde yalın kılıç, iri yarı, kara yağız, korkunç bir adam girdi ve haykırdı:

"Tankların, zırhlı otomobillerin ilk mucidi benim! Harplerin üstadı benim! Hâlâ dünya yüzünde benim planlarım yürüyor; benim askerlik dehamın izi üzerinde yürünüyor! İşitmiyor musunuz? İşte Roma orduları, cenge girmeden önce, tehlikeyi belirtmek için haykırıyorlar: Hannibal ad portas! Hannibal kapılarımızdadır!"

Anladım ki, bu yeni gelen zat, Afrikalı serdar Hannibal' dır; Kartaca orduları kumandanı ve askerlik tarihinde unutulmaz bir tâbiye hareketinin misilsiz üstadı büyük Hannibal! Fakat aklımın ermediği nokta onun İsa doğumundan iki yüz şu kadar yıl önce tankları ve zırhlı otomobilleri icat etmiş olması keyfiyetiydi. Şaşkın şaşkın yüzüne bakakaldığımı görünce bana döndü:

"Behey çocuk," dedi. "Filleri ilk defa harp sahalarına sokan, tank yerine kullanan, kalın derilerinden çelik ve üzerlerine bir sürü asker bindirerek koca cüsselerinden zırhlı otomobil gibi istifade eden ben değil miyim?"

Napoleon, "Neye yaradı," diye söylendi. "Sonunda kendi elinle kendi aziz canına kıymak zorunda kalmadın mı?"

Bu söze karşı; Hannibal, imparatora acımsayarak baktı:

"Evet ama," dedi. "Düşmanıma kendimi teslim ederek bir kaya parçası üstünde, hem esir, hem hasta, hem bakımsız, içler acısı bir halde sönüp gitmedim ya!..."

İki serdarın da, nice parlak zaferlerden sonra dünyada uğradıkları akıbet o derece ibret ve keder vericiydi ki, düşüncesi ahirette bile, hâlâ zihinlerini meşgul ediyor ve yükü bellerini büküyordu.

Fırat ile Dicle, Ren ile Tuna

Miladın yirminci asrında, yani içinde yaşadığımız senelerin birinde, bir seyyah, Fırat ile Dicle arasında dolaşıyor, batmış şehirlerden iz, eski mamurelerden işaret arıyordu. Maziyi eşmeye, tarihi deşmeye gelmişti.

Yorgun ve mahzundu, elindeki kitap ona diyordu ki:

"İlk medeniyetin temeli bu yerlerde atılmıştı. Nehirlerin kıyısında haşmetli şehirler, sayısız kasabalar vardı; kalabalık, alım satım, yeşillik ve neşe göze çarpardı. Pazarlarında altın devşirilir, ipek arşınlanır, insan kaynar, hayat fışkırırdı. Hükümdarlar uğrağı, cihangirler geçidi, ihtiraslar mıknatısı, bereketler tılsımı orasıydı, oradaydı. Tepeleri bulutlara kavuşmuş asma Semiramis bahçeleriyle Babil kulelerinin, Nemrut saraylarının, Eti kervansaraylarının ve Sümer misafirhanelerinin debdebeli gölgeleri sulara vurur, çırağları sularına dökülürdü. Halk, bolluk görmek, refah tatmak, servete konmak ve rahata erişmek için dünyanın dört bir tarafından buraya akın eder; inci ve mercan yüklü gemiler; ormanlar arası ve kanallar üzeri bu nehirlerde gelir gider, mal getirir, mal götürürdü. İlk buğday ovalarında yetişmiş, ilk kütüphane kenarında kurulmuştu; Allah'ın ilk defa adı orada anılmış, yerle göğün ilk haritası orada vücut bulmuş-

tu. Bugünkü Avrupa o zaman bu nehirlerin arasına sıkışmıştı; ilk Avrupa burada yaşamıştı."

Seyyah etrafına bakıyordu: Kupkuru, bomboş, sessizliği korkunç, korkunçluğu sessiz bir çöldeydi. Tek insan, tek bina yoktu. İki nehir, gündüzleri bir tutam gölge yüzü görmeden, geceleri bir kandil ışığına rast gelmeden çamurlu yatağında feyizsiz, bereketsiz yuvarlanıp gidiyordu. Onlar, demek ki dünkü tarihin Renleri, Senleri, Vistülleri ve Tunaları idi; bir medeniyeti sularlar; medeniyete can verirlerdi.

Bu varlık nasıl hiç oldu, yok oldu?

Saltanat devrinde bir Ninovalıya, bir Babilli ve Tüdmürlüye: "Yarın buralarda kuş uçmayacak, kervan geçmeyecek, taş üstünde taş; omuz üstünde baş kalmayacak!" denilseydi, içinde yaşadığı debdebeli medeniyetin yerinde yeller esebileceğini herhalde aklına sığdıramayacak, "Şu heybetli duvarlar, hisarlar, abideler ve heykeller; şu granit sütunlar, taklar, kaldırımlar ve kışlalar; şu gürleyen, kaynaşan, kabına sığmayan halk, bugün bu dipdiri, sapasağlam mevcudiyet, kütüphaneleri, orduları, filoları, imalathaneleri, eksiksiz varlığıyla hiç erir mi, biter mi?" diye düşünerek herhalde o şeametli kehanete gülümseyecekti.

Halbuki bugünün seyyahı Ninova'nın toprak altındaki artığını güç bulabiliyor; Babil izsizdir; Tüdmür'ün dörtte üçü yerin dibindedir. Hani Balis? Hani Tormoda? Hani Tapsak? Hani ya Ksenefon, Strabon, Plin gibi eski seyyahların ve tarihçilerin övdükleri böyle bir sürü haşmetli şehirler, koca Gılgamış ve milyonlarca halkını barındıran Mezopotamya mamuresi?

Hatta, değil böyle milattan önceki asırların uzak medeniyeti, dünkü Harunurreşid'in orman gölgesinde barınarak Bağdat'tan geldiği yazlık saraylardan eser kalmamıştır; kozmografya alimi Şakir'in, Memun zamanında tul ve arz dairelerini ölçtüğü rasathane yere gömülüdür, Abbasilerin Rakka'daki cam ve çini fabrikaları tuz buz olmuştur. Yakın bir mazi bile şimdi orada nişanesiz kaybolup gitmiştir.

Seyyah, haftalarca bu medeniyet mezarları üstünde döndü, dolaştı. Elindeki kitap: "İşte," diyordu, "şu tümseğin yerinde yarım milyonluk bir şehir kuruluydu; şu sütunun devrilip kaldığı mahalde Asurilerin bir sarayı, Etilerin bir limanı, şu takın altında İranilerin bir hisarı veya Makedonyalıların bir geçidi vardı." Fakat şimdi, bütün o mesafelerde yalnız toz ve kum girdapları yapan bir münzevi rüzgârdan ve bikes[1] kaldığını hisseden perişan bir seyyahtan başka hiçbir şey ve hiçbir kimse yoktu.

Ve bu seyyah kendi kendine şöyle söyleniyordu: "Bu yerler, kabil değil o anlatılan şenliği görmemiştir; bu nehirler, ormanlar arasından akıp, şehirler yamacından geçmemiştir; buralarda medeniyet mekân tutup tarih dile gelmemiştir. O hikâyeler efsanedir; âlimlerin muzipliği veya hatasıdır; Mezopotamya şan ve şevkete, umran ve refaha hiçbir devirde ermemiştir."

Halbuki elindeki kitap ve tarih ilave ediyordu:

"Mezopotamya'yı, birbiri ardınca, doğudan ve batıdan, şimalden ve cenuptan istila orduları kuşattı, cihangirler aştı,

1 bikes: kimsesiz

ihtiraslar yaktı ve ona göğüs geremediği için bu medeniyet yerin dibine battı."

* * *

Miladın kırkıncı asrında, yani beşeriyetin içinde yaşayacağı senelerin birinde, bir seyyah Ren ile Tuna arasında dolaşıyor; batmış şehirlerden iz, eski mamurelerden işaret arıyordu. Maziyi eşmeye, tarihi deşmeye gelmişti.

Yorgun ve mahzundu; elindeki kitap ona diyordu ki:

"Medeniyet burada kemale ermişti. Fabrika dumanları bulutlara sarılır, tayyare ışıkları yıldızlara karışır, trenler mekik dokur, vapurlar koşmaca oynardı. Yollarda adım başına yüz adama rast gelinir, sokaklarda adım atmak için yüz adamla omuzlaşılırdı. Dağlar ormanlık, tepeler bağlıktı; üzümler sıkılır, şaraplar yapılır, nehir boyu eğlence yerlerine koşulur, Tuna'nın dalgaları besteye sokulup şarkılar söylenir, Ren'in güzellikleri güftelerde anılır, çalgılarda çalınırdı. Rıhtımlar malla, kanallar salla doluydu. Nüfus günden güne artıyor, her karış başına bir insan isabet ediyordu. Binaların damları gökte, temelleri yedi kat yerdeydi. Geceler o kadar aydınlıktı ki, gündüzden ayırt edilmez, şehirler öyle çoktu ki, birbirinden seçilmezdi. O günkü Avrupa bu nehirlerin kenarına ve arasına sıkışmış, ikinci büyük medeniyet buralarda yaşamıştı."

Seyyah etrafına bakıyordu: Göz alabildiğine bomboş, kupkuru, sessizliği korkunç, korkunçluğu sessiz bir çöldeydi; tek insan, tek bina yoktu. İki nehir bir ağaç gölgesinde ferahlamadan, bir fener ışığında gülümsemeden, bağrında

bir sandal gezdirip, sırtına bir gemi yüklemeden, somurtkan ve zalim, berekete yabancı, insana düşman, yavan ovalarla yalçın kayalar arasından homurdanıp gidiyordu.

Bu varlık nasıl hiç oldu, yok oldu?

Saltanat devrinde bir Viyanalıya, bir Kolonyalıya, bir Almanya veya bir Fransızca, herhangi Avrupalıya: "Yarın buralarda baykuşların tüneyebileceği dam, leyleklerin konacağı bir baca bile kalmayacak; tek ağaç filiz vermeyecek, tek adam çadır kurmayacak!..." denilseydi, üstünde yaşadığı zengin ülkelere bedel, bir gün, bir çöl vücuda geleceğini aklına sığdırabilir, o derece şaşaalı, demirden, çelikten, betondan bir kıtanın yerin dibine geçeceğini hayalinden geçirebilir miydi?

Seyyah haftalarca bu medeniyetin mezarlığında dolaştı; arandı, tarandı. Elindeki kitap: "İşte," diyordu, "şu tepenin altında altı milyonluk bir şehir gömülüdür; şu demir iskelet parçaları Babil kulesinin kardeşi Eyfel'in bakıyesidir; şurada bir sıra yeraltı istihkâmları vardı; burada Krup isimli bir büyük fabrika... Şu tak, vaktiyle şan ve şerefe işaret, şu sütun feyiz ve berekete nişaneydi. Ötede bir müze, beride bir tersane kurulmuştu. Şu ücra gölün kenarını eşerseniz milletler sarayı denilen haşmetli bir misafirhanenin enkazını bulabilirsiniz..." Fakat, şimdi bütün bu mesafelerde yalnız toz veya kar girdapları yayan bir vahşi rüzgârdan ve ölüm ürpermeleri geçiren bir perişan seyyahtan başka hiçbir şey ve hiçbir kimse yoktu.

Kitap ilave ediyordu:

"Avrupa'yı birkaç istilacı ve mütecaviz serdarın ihtirası yaktı ve ona göğüs geremediği, bu hırsları yenemediği için,

o medeniyet tıpkı kırk asır evvelki Mezopotamya medeniyeti gibi yerin dibine battı."

İşte bunun öyle olmaması içindir ki, bugün Ren ve Vistül kenarlarında, yarın belki de Tuna ve Meuse boyunda; Avrupa'nın müdafaası harbi yapılıyor, yapılacaktır.

Ve bana öyle geliyor ki, şimdi Elcezire'nin hâk ile yeksan olmuş o şanlı medeniyet enkazı, o heybetli sütunlar, taklar, kuleler ve hisarlar, asırlarca evvel gömüldükleri kumların altından, azman iskeletler gibi takırdayarak, birbirlerine abanarak, toprakları yarıp devirerek kımıldamak, kurtulmak istiyorlar, kırık, çatlak, sakat kafalarını kaldırıp önümüze dikilerek bize seslenmek için çabalıyorlar:

"Halimize bakınız, kurtulmaya çalışınız!"

Acıklı Komedi

Birinci tablo

(Bahrimuhit[1] *ortasında, dünyadan elini, eteğini çekmiş mini mini bir ada – Yelpaze yapraklı iri ağaçların gölgeleri aksetmiş, sedef kumlu yemyeşil bir koy – Güneşte ballanmış olgun muzların baygın kokusu, denizin tatlı hışıltısı ve altın tüylü, mercan başlı sırma kuyruklu şirin kuşların cıvıltısı – Ruha derin bir gevşeme veren durgun bir kuşluk vakti – Diz boyu ibrişim otların arasından saklı göbeğine kadar uzun, çelik adaleli, çıplak bir adam çıkar, uzun uzun denize baktıktan sonra...)*

ÇIPLAK ERKEK – *(Kendi kendine)* Ufukta yine ne kara bir duman görüyorum, ne beyaz bir yelken! Bu ıssız adaya düşeli tam yirmi iki sene oluyor; dile kolay... Hâlâ dünkü gibi hatırımdadır. Büyük Harp sona ermişti, sulh müzakerelerine henüz başlanmıştı; ben de ordudan terhis edildiğim için, ticaret maksadıyla Yeni Kaledonya'ya gidiyordum; bindiğim vapur serseri bir mayına çarparak battı, yüzerek şu adaya nasılsa çıkabildim; bütün yolcuları köpek balıkla-

1 bahrimuhit: okyanus

rı yutmuştu. Tesadüfen aynı adaya düşmüş bir vahşi kızına, güzel Porapora'ya rast gelmeseydim, bugüne kadar, yıllarca tek başıma kalmış olacaktım. Acaba, son nefesimi burada mı vereceğim, bir daha medeni hayat yüzünü görmek bana müyesser olmayacak mı? Dünya ahvalinden o gün, bugün, tamamıyla habersizim. Ne talihsiz adammışım ki, misli görülmemiş bir kanlı harpten sonra cihan tam ebedi sulha, arızasız bir selamete, hakiki saadete kavuştuğu sırada benim nasibime ücra diyarlarda bir vahşet hayatı isabet etti. *(Göğsüne yumruklarını vurarak)* Bedbaht! Medeni dünyadan uzak kalınacak zaman mıydı?

(Otların arasından, taze çiçekten çelenklerle süslediği saçları kıvır kıvır, gayet mütenasip endamlı, pek sevimli, çıplak bir kadın zuhur eder.)

ÇIPLAK KADIN – *(Koşup boynuna sarılarak, yarım yamalak öğrendiği Avrupalı lisanı ile)* Yine mi keder dalgasına tutuldun, sevgilim? Gel, dertli başını dizime koy, yerli türküler söyleyeyim, şiirler okuyayım, cin, peri masalları anlatayım; seni avutayım ve uyutayım!

ÇIPLAK ERKEK – Kaç kere ihtar ettim. Porapora, beni böyle medeniyet hasreti tuttuğu zaman yalnız bırak. Neler düşündüğümü, kaybettiğim ne gibi saadetlere yandığımı senin basit aklın almaz. Ah, kimbilir Avrupa ne güzelleşmiştir, nasıl bir huzura nail olmuş, ne mesut, ne emin yaşamaktadır! Hiç şüphem yok, artık devletler arasında sarsılmaz bir muhabbet, karşılıklı yardım, iyi komşuluk, dostluk hüküm sürmektedir. Silah fabrikaları iflas etmiş, harp tersaneleri

kapılarını örtmüş, ordular yerini jandarmaya bırakmış, belki de gümrük kordonları bile kaldırılmıştır. Küçük, büyük her milletin hukukuna hürmet edilmektedir. Hatta, zannederim, ayrılırken kulağıma çalınan insani büyük proje, bir akvam cemiyeti tesisi fikri de çoktan kuvveden fiile çıkarılmıştır; orada bütün milletler el ele vererek dünyanın ve beşeriyetin hayrı, saadeti, selameti için çalışıp arada çıkan ufak tefek ihtilafları kardeşçesine halletmektedirler. *(Tekrar göğsüne vurarak)* Behey talihsiz! Böyle, cihanın en bahtiyar devrinde ıssız adaya düşecek bir sen mi kalmıştın?

ÇIPLAK KADIN – *(Gözleri dolu dolu)* Anlayamıyorum, ne vehimlere kapılıyorsun? Gel, kederli başını göğsüme daya, bizim kabile sihirbazından öğrendiğim duaları okuyayım, tilki kuyruğuyla büyü yapayım, büyük putumuzdan ruhun için rahatlık dileyeyim; zihnine giren şeytanı çekip atayım!

ÇIPLAK ERKEK – Medeniyeti kurtarmak, beşeriyeti nihai huzura kavuşturmak için dört sene bağrımı kurşunlara siper yaptım; aslancasına çarpıştım, kanımı döktüm, ciğerimi delik deşik ettim. Sonra da emelimin tahakkuk ettiği gün, vahşet diyarlarına düştüm, emeğinin mukabilini görmekten mahrum kaldım. Eminim, artık Avrupa'da tek silah patlamıyor, ne gökte harp tayyaresi, ne yerde zırhlı otomobil ve tank; ne Verdun kalesi, ne Cebelitarık istihkâmı; bunlara lüzum mu var? Almanya silahlarından tecrit edilmiştir, bütün yanan, yıkılan yerler tekrar kurulmuştur; güzel ovalarda tekrar çift sürülüyor, çayır biçiliyor, Ren sırtlarında bağ bozumu yapılıp, şampanya vilayetinde yeniden şarap çekiliyor; şehirler nur içinde yanıyordur. Halk, refah, selamet, zevk,

safaya gark olmuştur; kafile kafile turistler her tarafa servet, saadet, neşe taşıyordur. Kimbilir ticaret nasıl artmış, iktısadiyat ne derece mükemmelleşmiştir... Altın ceplerden dökülüyor, gümüş kaldırımları kaplıyordur. *(Göğsüne yumruklar atarak)* Hey gidi kahpe felek hey! Herkese yelek giydirdin, gömleğimi bile sırtımdan sıyırıp bana vahşi adalarda kelek yediriyorsun!

ÇIPLAK KADIN – Sevgilim, biz burada mesut değil miyiz? Bak, dallardan çeşit çeşit yemişler sarkıyor; deniz en lezzetli böceklerini, midyelerini, istiridyelerini ayağımıza getiriyor; işte topraklarımız av hayvanları ile dolu, kulübemiz hoş kokulu yumuşak otlar, çimenlerle örtülü... Ömrümüz tatlı bir rüya gibi geçiyor. Gel, kollarımın arasına gir, vücudunu, körpe vücudumun tılsımıyla sarayım, seni teselli ülkesine ulaştırayım!

ÇIPLAK ERKEK – Ben sulha eren medeni dünyaya kavuşmak, ebedi sulhun zevkini tatmak istiyorum. Ah, Avrupa; dört sene süren müthiş bir harpten sonra müebbet sulhü bulan mesut ülke! Ey medeniyet, beni arana al! Acaba Meuse nehri kıyısındaki baba mirası güzel villama, rahat yatağıma, eşe, dosta kavuşmak saadetine bir daha nail olamayacak mıyım?

ÇIPLAK KADIN – *(Denizi işaret ederek)* Bir duman görüyorum!

ÇIPLAK ERKEK – Bir vapur! Hem de bir harp gemisi! Kurtuldum, kurtuldum! *(Sahile doğru koşar ve adaya yaklaşan kruvazöre bir an evvel kavuşmak için, denize atılıp yüzmeye başlar; Porapora, kederinden düşüp bayılmıştır.)*

İkinci tablo

(Bir küçük harp gemisinin güvertesi – Bahriye zabitleri ve askerleri – Herkesin yüzünde hayret, herkeste telaş – Çıplak erkek, üzerine bir örtü çekilmiş, uzanıp yatmaktadır.)

KUMANDAN – Demek ki, yirmi iki seneden beri dünya ahvalinden hiç haber alamadınız; olup bitenlerden habersizsiniz, tamamen vahşi bir hayat sürüyorsunuz?

ÇIPLAK ERKEK – Evet, tamamen vahşi bir hayat, hayvanlar gibi... Bunu, medeni kardeşlerim huzurunda söylerken yerin dibine geçiyorum. Rica ederim, bana biraz medeniyet dünyasından haber veriniz.

KUMANDAN – Zaten biz de son haberleri dinlemek üzere radyoda ajans saatini bekliyorduk; işte tam vakti geldi, hep beraber dinleriz.

RADYO – "Bu sabahki harp raporu: Namur ile Sedan arasında düşmanın şiddetli hücumları devam etmektedir. Motorize kıtalardan bir kısmı Meuse nehrinin sol kıyısına geçmek teşebbüsünde bulunmuşlarsa da, mukabil taarruzumuzla geri püskürtülmüşlerdir. Belçika'da Liège kalesi, muhasaraya kahramanca göğüs germektedir."

ÇIPLAK ERKEK – *(Örtüyü atıp yerinden fırlayarak)* Bu ne söylüyor? Yirmi altı sene evvelki harp raporunu niçin tekrar ediyor?

RADYO – *(Devamla)* "... Bruxelles'e inen paraşütçüler tamamen imha olunmuşlardır. Hollanda ordusunun teslimi

haberi Amerika'da tesiri mucip olmuşsa da, hükümet bitaraflığını muhafaza kararındadır. Berne'den bildiriliyor: Alman ordusu İsviçre hududunda, tecemmüler[1] yapmaktadır. Roma'dan işar edildiğine göre, talebenin sokaklarda Fransa ve İngiltere aleyhinde nümayiş yapması yasak edilmiştr. Norveç'in şimalinde cereyan eden harbe dair malumat alınamamıştır. Britanya adalarına hava hücumlarını önlemek üzere yeni tedbirler alınmıştır."

ÇIPLAK ERKEK – *(Radyo makinesine doğru yumruklarını sıkarak, hücuma kalkışırsa da, iki nefer koşup yakalarlar ve yere çökertirler. Kumandan düğmeyi kapatır; derin bir sükût.)* Merhamet edin, bana doğruyu söyleyin, işittiklerim doğru mu? Kulaklarıma inanamıyorum!

KUMANDAN – Maatteessüf hepsi doğru... Siz, bu vahşi adaya düştüğünüzden beri işler hep ters gitti, fırsatlar kaçırıldı, sulhtan istifade edilemedi. Yirmi iki senedir Avrupa devletleri komşularını ezmekle, hatta eski silah arkadaşları karşılıklı birbirlerine katakulli oynamakla vakit geçirdiler. Ne ticaret yoluna girdi, ne refah yüzü görüldü. Bir gün rahat nefes alınamadı. Düşman da bunları fırsat bildi, eskisinden daha kuvvetli olarak bizim bazı eski müttefiklerimizle birleşip karşımıza dikildi.

ÇIPLAK ERKEK – *(Yumruklarıyla göğsüne vurarak)* Eyvah! Eyvah! Demek Avrupa'da yine kan gövdeyi götürüyor...

KUMANDAN – Hem nasıl! Sizin zamanınızdakinden on misli fazlasıyla... Ordular şimdi, hep tanklarla, yakıcı gazlar, tayyare filoları, baştan ayağa makine ve çelikle mücehhezdir.[2]

---

1 tecemmü: toplanma, bir araya gelme
2 mücehhez: donanmış

Hollanda'da üç günlük ufak bir harp, yalnız bir taraftan yüz bin kişiye mal oldu. Artık üst tarafını siz kıyas ediniz! Fennin terakkisi sayesinde öyle yeni icatlarla karşılaştık ki, yedi kat gökten tutunuz yerin dibine kadar alev ve ölüm yağdığına şahit oluyoruz.

ÇIPLAK ERKEK – Demek bana yirminci asır medeniyetinden bu haberleri getirdiniz?

KUMANDAN – *(Başını önüne eğer.)* Öyle... Şimdilik bunlar. Fakat sonunda galebe yine bizde kalacaktır.

ÇIPLAK ADAM – *(Küpeşteye yaklaşıp bir ayağını dışarı atarak)* Buna, ben de eminim, fakat yine sizlere Allahaısmarladık! *(Adaya doğru bağırır.)* Porapora, sevgilim, işte dönüyorum, geliyorum, artık hiçbir medeniyet hasretine tutulmadan, şikâyetsiz sızıltısız seninim!

KUMANDAN – Pardon, pardon, kaç yaşındasınız?

ÇIPLAK ADAM – Kırk dört... Niye sordunuz?

KUMANDAN – Kırk dört... Alâ! Daha henüz askeri mükellefiyet dahilindesiniz. *(Âmirane bir tavır alır, bir düdük çalar, karşısına dikilen neferlere)* Şu asker kaçağını tutunuz, hapse atınız! *(Bir zabite dönerek)* Sıcak iklime alışkındır; ilk yanaştığımız bir Mısır veya Suriye limanında kara ordusuna teslim edersiniz! Medeniyeti kurtarmak vazifesinden kaçmayı öğrenir, koca vahşi!

(Çıplak adamı yaka paça sürükleyip götürürlerken, perde gıcır gıcır, inleye inleye iner.)

Harp İcatları ve İcapları

Bütün Avrupa gazeteleri, başta muharebeye girişmiş olanlarınki, sivil halka gam suratlıktan çekinmelerini tavsiye ediyorlar; iri harflerle ve gösterişli çerçeveler içinde, aşağı yukarı diyorlar ki: "Sulh zamanında güleryüzlülük bir terbiye meselesidir, harp olurken ise fazilet ve vazifedir. Yüreğiniz müthiş bir endişe ile burkulurken bile tebessümden çekinmeyiniz. Birçok siviller gülümsedikleri zaman cephede çarpışanlara karşı bir ihanet yaptıklarını sanırlar; aldanıyorlar. Harp bir kısacık buhran değildir, bir vaziyetin başka bir vaziyete intikalidir ve bu yeni vaziyetin her hayat şekli gibi zor veya kolay devirleri vardır. Asıl istenilen cephe gerisinin dayanması olduğu için, hiç kimse sinir kuvvetini zayıflatmamalı, etrafına gam, kasavet saçmamalıdır. Zira, 'Hele siviller dayansın, askerinki kolay!' sözü bir büyük hakikati ifade eder. Tebessümünüz zoraki bile olsa komşunuzun derdini uyuşturacağı cihetle faydalı olacaktır. Gülümseyiniz, kendinizi herkesin başından geçen bir dramın merkezi addetmek fazla bir enaniyet, nefisperestlik olur."

Bu sözlerin kısacası şudur: "Gam bir zehirli gazdır, maskesi tebessümdür; tebessüm maskelerinizi takınız!"

Bu zarif maske, her halde hakiki gaz maskesinden fazla insan yüzüne yaraşır. İnsanı başka hayvanlardan ayıran natıka[1] hassası değildir; anladık ki, hayvanlar, çıkardıkları seslerle aralarında anlaşıyorlar, fakat gülemiyorlar, gülümseyemiyorlar. Çehreleri kırışarak ıstırabı, şikâyeti ifade edebiliyor, lakin sevinci gösteremiyor. Demek ki ancak gülebildiğimiz zaman hayvandan en fazla uzaklaşmış olmaktayız. Zaten ben dikkat etmişimdir, kedilerle köpeklerin gülen insanlara acayip, şüpheli, şaşkın bir bakışları vardır, "Ne oluyorlar, ne demek istiyorlar, bu sesler ve bu ağzı kulaklarına varışlar neye dalalet ediyor?" manasına idraksiz, cahil bir bakış! Halbuki esnediğimiz, aksırdığımız, apçurduğumuz ve bu kabilden, hayvanlarda da emsaline rastladığımız sair hareketler yapıp sesler çıkardığımız vakit kayıtsız kalırlar, ağladığımız, inlediğimiz zaman ise, çoğu defa yanımıza yaklaşır, derdimize ortak olurlar. Akıl erdiremedikleri tek nokta gülmek ve gülümsemektir; yani tamamen yabancısı oldukları tek insan hususiyeti! Tebessüm, tabiatın ihtiyat olarak doğuştan elimize verdiği bir maskedir. "Alınız, hicran ve gam zehrine karşı kullanırsınız. Dünya boğucu gazlarla doludur, çok işinize yarar!" der gibi...

Hatta yeni doğmuş insan yavrularını, ağucuk yaparak ilk aylarından bu maskeyi kullanmaya alıştırmıyor muyuz? Pasif korunma kanunu beşeriyetin ezelden ebede kadar tatbik ettiği ve edeceği bir kanunu tabiidir, silahlarının en tesirlisi ise gülmektir. Gülmek hassasından mahrum kalsaydı, insan nesli belki de çoktan tükenir veya dejenere olurdu.

---

1 natıka: düşünüp söyleme yeteneği

Yazık ki, tabii maske, yani tebessüm ne kadar hoş ise, suni maske de o derece çirkin ve korkunç...

Ben gaz maskelerinin zarafetsizliğinden şiddetle şikâyetçiyim. Yirminci asır fen icabını hüsün ve zevk mefhumuna muhakkak uydurmalıdır. İnsanı iki ayağı üzerine kalkmış bir cins sevimsiz, sakil fil yavrusu şekline koymak ve burnunu iki bacağı arasına kadar sokmak, bu miktar korkunçlaştırmak, çirkinleştirmek, beni ademe[1] benzemez hale getirmek ayıptır, acizdir. Fen erbabıyla moda mütehassısları bir komisyon kurup bütün hassaları toplamış, yani hem zehirli gaza yol vermeyen, hem de çehreleri değiştermeyen, değiştirse bile, bilakis çirkin yüzlere bile halavet ilave eden bir mütekamil maske tipi bulmalıdırlar. Öyle ki, takınca dünya Huri ve Gılman ile kadın ve erkek hep seçme güzellerle bezensin, bu çehreler hep mütebessim ve mültefit[2] görünsün. Fırsat bu fırsattır, harpte gam surat istemeyiz diyenlerin arzuları da yerine gelmiş, bir taşla iki kuş vurulmuş olur!

Güzellik kadar neşe verici ve keder dağıtıcı hiçbir âmil ve kudret yoktur.

Şu satırları yazarken, bir aralık sokağa baktım. İki genç hanım, bir yakışıklı delikanlı ile beraber, çehrelerinde sabah güneşinin serin ışığı, şapkasız başlarının açıkta bıraktığı sarışın, kumral ve siyah üç renk saç pırıl pırıl yalazlanarak, gülüşe söyleşe yürüyorlar; yokuş aşağı indikleri için keyifli keyifli, yalpalanarak gidiyorlar. Arkadan bakarken gençliğin bilhassa iniş ve çıkışta pek belli olan, aksamayan, gevşemeyen sert, gergin, zemberekli, elastikliği gözü alıyor; üçü de

1 beni adem: insanoğlu
2 mültefit: iltifatkâr

güzel, gürbüzdür. Harbi düşündüğüm için dudaklarımda bir müddettir tüneyen gam kargası bu manzara ile karşılaşınca dayanamadı, uçtu; yerine tebessüm kumrusu kondu.

Şimdi, o üç güzelin suratlarını mahut ve melul gaz maskeleri kapatmış olsaydı, bu ferahlığı duyabilir, size bu ruh hafifliğiyle şu satırları yazabilir miydim? Göreceksiniz, önümüzdeki yeni büyük harpte maskeler, muhakkak zarifleşecek, şirinleşecek, yüzlerimize bir süslü lamba abajuru gibi yaraşacak, etrafımıza keyif ve huzur verecektir.

Maamafih değişecek olan sade maskeler değildir; yeni yeni öğrendiklerimizle harp şekli de büyük tahavvüle uğrayacaktır. 1914 harbi başladığı zaman, düşününüz ki, tel örgü, tank, kırk ikilik top, siper muharebesi ve hatta bir cihetten boğucu gaz, sürü sürü icatlar ve aletler henüz meçhuldü. Bunları birer birer öğrendik ve öğrendikçe şaşkına döndük. Hepsi ne ise ne ama şu tel örgünün daha önceden, hatta asırlarca evvel niçin keşfedilemediğine, harplerde kullanılamadığına pek şaşarım. Dikenli tel, taşıması ve kurması gayet kolay, fakat aşılıp çiğnenmesi fevkalade zor bir müdafaa vasıtasıdır. İlk kullanılışında askeri hareketleri durduruvermiş, makaslar, melinit fişekleri, asetilen lambaları, alev okları, hafif, ağır sahra topları, hiçbiri tamamıyla hakkından gelememişti. Ancak sonunda zırhlı hücum otomobilleri işe yarayabilmişti. Halbuki, ne basit bir icattı, dikensizini, bağlar, bahçeler kenarına çoktan beri çevirir, kuyu, havuz, kümes etrafına girer, yemişimizi, çiçeğimizi korurduk. Askerimizi ve memleketimizi aynı vasıta ile muhafazayı akıl etmezdik.

Hoş, böyle ne basit, ne faydalı ufak tefek icatlar vardır ki, en karmakarışığını bulan insan zekâsı onları meydana koymakta gecikmiştir, hâlâ gecikmektedir. Mesela bizler, kâğıt helvası arasında dondurma yemesini nice zamandır bilirdik, bilirdik de böyle gevrek bir hamurdan yapılmış kaplarda, tabağa lüzum kalmadan yemesini düşünememiştik. İnsanlar, faraza, denizin dibinden kara, katı, kirli kabuklu midyeleri çıkarıp temizledikten, o kabukları cilaladıktan sonra içlerine pirinç, fıstık ve üzüm doldurmayı, bu zor, marifetli yemeği asırlardan beri akıl etmişlerdir de iki ekmek arasına azık koyarak bildiğimiz pratik sandviçi daha henüz hatırlarına getirmişlerdir. Çatal, medeniyetin yaşına göre dünkü icattır; tulumba tatlısı mürekkepli kalemden çok daha eskidir; beşeriyet doğduğu günden beri yağmuru tanır, sicim gibi yağdığını görür, altında ıslanır da duş dediğimiz pek sade aleti yeni kullanmaya başlamıştır. Hem bunu yıkanmak değil, delilleri soğuk sudan geçirmek gayesiyle bulmuştur. Düşününüz ki, kancalı İngiliz iğnesi kadar faydalı, basit bir icat, mitralyöz kadar muğlak ve muzır bir icatla aynı yaştadır.

Bütün bu saydıklarımın ve uzatmamak için saymaktan vazgeçtiklerimin elektrik gibi esaslı bir keşfe bağlı ciheti de yoktur. Demek ki, zahmetini çektiğimiz ve ihtiyacını duyduğumuz, yahut bir kısmını bulup da esaslı yerlerde istimalini hatırlayamadığımız böyle ne basit, fakat ne ameli icatlar var! Mesela tam manasıyla pratik bir sigara tablası henüz keşfedilememiştir; nezlenin ilacı bulunamamıştır. Mendilin yaptığı işi daha sessiz, daha temiz, daha terbiyeli başaracak bir vasıta temin olunamamıştır. Tıraş için, yirmi asır sonra bula bula bir jilet makinesi bulduk ki, başka işlerdeki terakkiye göre

bir adım ileri gitmediğimize numunedir. Henüz rahatça kıl düşürmek vasıtasına bile malik değiliz; fakat beş yüz kişiyi bir çırpıda yaylım ateşle yere sermeye yarar ne hünerli makineler icat etmişizdir!

İcatlar ve keşiflerde büyük bir anarşi, bir muvazenesizlik, bir hesapsızlık hüküm sürmektedir.

Yeni harbe gelince, şimdilik yer altı istihkâmlarını biliyoruz ve hayretler içinde kalıyoruz. Asansörle inilir, trenlere binilirmiş, çelik kapılar açılır, elektrikli kapaklar kapanırmış; radyolar işler, vantilatörler dönermiş, bir düğmeye basarmışsın toplar patlar, bir manivelayı çevirirmişsin, yer yerinden oynarmış.

Bana kalırsa gelecek harpte bu istihkâmları eski toprak tabyalar kadar değersiz, gülünç bulacağız. Yeni Maginaux hatları, zannederim, sadece yere gömülü olmayacak, ayrıca da sağa sola, ileriye geriye yürüyecek. Bir modern Seddi Çin farz ediniz ki, her tarafından ateş saça saça düşmana doğru koşuyor, kolları açılıyor, kapanıyor ve icap edince münasip bir yer bulup yine toprağın altına sokuluyor. Ya, böyle iki çelik hattın ayaklanıp şahlanarak; birbirine çullanmasını, alt alta, üst üste boğuşmasını bir düşününüz ve dövüştükleri sahadan da artık hayır bekleyiniz!

Zaten gazeteler yeni harp icatlarından bahse başladılar bile... Fransız ordusu lastik tekerlekli acayip mitralyözler kullanıyormuş, bu mitralyözler hücum halindeki piyade kıtalarını arkadan kolayca takip ediyor ve muhafazaya yarıyormuş. Almanlar ise neferlerini çelik zırh ve miğferle belki de tekerlekle bezemişler, insandan birer tank vücuda getirmişlerdir; ayrıca, tayyarelerden görünmesin, diye istihkâm

amelesinin yüzlerini karaya boyuyorlarmış! Bunları okuyan askeri mütehassısların –son moda şapka ve tuvalet haberlerini okuyan süs düşkünü hanımlar gibi– muhakkak yürekleri çarpıntı içindedir: Ne zaman bizde öyle giyinip kuşanacağız, öyle dolaşıp salınacağız, diye... Fransa'da amelenin suratını siyaha boyamaya lüzum yok. Senegallileri kullanırlar!

Geçirdiğimiz bu harp, yarın göreceğimizden çok yumuşak, çok hafiftir ve gelen gideni arattırır sözü yalnız insanlar için değil, harpler hakkında da pek doğrudur. Daha henüz ölüyü soyan harpteyiz, ona rahmet okutturacak olan kazıklısına sıra gelmedi.

Fakat bu gidişe göre eli kulağındadır.

Hem dikkat ediyor musunuz, harpler "açık artırma" adını verdiğimiz âleni müzayede şeklini almaya başladı. Harp seneleri iki taraftan hararetli, hararetli artırılıyor. Biri "Üç!" diyor; öteki birdenbire, bol keseden "Dört, beş, altı!" diyerek boyuna yıllara zam yapıyor. Milletler ve memleketler ise, bu manzara karşısında, mezata çıkarılmış esir ve eşya gibi boyunları bükük, dizleri çözük, birbirlerine abanmış, kenarda bekleşiyorlar.

Hüznüme dokunmuyor değil. Fakat ne yapayım ki, yeni harp parolası tebessümdür. Ben hem bu parolaya, hem de yüreğimin sızısına uymanın yolunu buldum. Gülüyorum ama acı acı!

Hint Denizi'ndeki Ufak Ada

Sekiz tonluk bir kotra, hafif bir meltemle yarı şişmiş yelkenlerini birer birer indirdi. Adanın gölgede süzülüp dinlenmiş bir küp suyu kadar serin ve berrak, mini mini koyuna demirini attı. Vakit sabahtı ve sahildeki orman o derece taze ışıklı, parıltılıydı ki, ağaçlar camdan yaprak açmışa, dallar ampulden meyve vermişe benziyordu.

Hint Denizi'nin vapur uğramaz ve seyyah ayağı basmaz bir ücra adacığındayız; yani, hemen hemen dünya yüzünde sayılmayız bile…

Ne saadet, değil mi?

Sizlerin de bu sırada, kan gövdeyi götüren şeametli Avrupa'ya sırtınızı çevirerek, okyanus adalarındaki inziva hayatına hasret çeke çeke, edebiyatı cedide lisanıyla, "Oh! Uzaklara gidelim! İnci mercan dizelim!" diyeceğiniz gelmiyor mu? Ruhunuzda zalim medeniyetten kaçmak ihtiyacı yok mu? Filvaki yukarıdaki söz, biraz da kumruların "Üsküdar'a gidelim, lokum şerbet yiyelim"ine benziyorsa da bizim istediğimiz, o kuşlara atfedilen; gıdalarına uymaz, izansız temenni kabilinden değildir. Yerlerimizden uzaklaşıp hakikaten uzak, sakin, dertsiz, münzevi inci mercan adalarına kaçmayı

hiçbir zaman bugünkü kadar candan, gönülden istememişizdir.

Hatta zannediyorum ki, İstanbul ahalisi, bu yaz mevsiminde her senekinden fazla, uzak, ıssız sayfiyelere rağbet gösterecektir. Nitekim ben de elektriği olmadığı için tramvay ve radyo sesi gelmeyen ve telefonu ötmeyen bir kıra çekilmeye karar verdim. Cam fener ışığında toplanıp gürültüsüz bir gecenin yumuşak karanlığını sırtında hissetmek ve Avrupa merkezleri yerine ağustos böceklerinin kaygısız gevezeliğini dinlemek, bir sancının dinmesi kadar hoş olacak!

Fakat buna kavuşuncaya kadar kendimi, haftalardan beri seyahatnameler okumakla avutuyorum. Ruhum cesur gemiciler ve inatçı kâşifler peşinde ummanları aşıyor, rüzgârları ve akıntılar önünde medeni ülkelerden uzaklaştıkça rahatladığımı, inziva âlemine daldıkça ferahladığımı duyuyorum.

Emin olunuz ki, arzda henüz cennetin kökü kazılmamıştır; hâlâ umduğumuz cenneti bulabilirsiniz. Bunu Alain Gerbault'nun üç ciltlik seyahatnamesinde şaşırtıcı tafsilatıyla okudum. Gerbault genç bir Fransız sporcusudur; sekiz tonluk bir kotra ile tek başına, ne kaptan, ne tayfa, ne arkadaş, Havre Limanı'ndan kalktı, Atlantik'i geçti, Panama Kanalı'ndan sıyrılarak Büyük Bahrimuhit'i aştı. Hint Denizi'nden Ümit Burnu'na kaydı, Afrika'yı çevirip beş sene sonra yine, hareket ettiği limana tek başına indi!

Yani inanılamayacağı başardı.

Nefsime taallük ettiği[1] cihetle daha mühim, daha faydalı bir iş de yapmış oldu: İki haftadan beri Avrupa'nın ba-

1 taalluk etmek: ilgili bulunmak

tısında tarihin kaydetmediği bir felaket hız devrini geçirirken beni de yanına aldı beraberce yelken açtık, fırtınalar atlattık; inbat koyunda günlerce mıhlanıp kaldık; sonra tatlı meltemlerle keyifli yol aldık. Ne adalara uğramadık, ne çeşit insanlarla karşılaşmadık, ne manzaralarla oyalanmadık!

İşte hattı istivayı[1] aştık; artık kutup yıldızını senelerce göremeyeceğiz. Yalnız önümüze serilen değil, başımızın üstündeki gök de bambaşkadır; her şey değişmiştir. Açık denizde, bir gün bakıyoruz, kotramızın etrafı çieklenmiş bir çayıra dönmüş, arı gözlü beyaz papatyalardan siyah gözlü kızıl gelinciklere kadar coşkun bir kır manzarası… Bunlar bir cins balıktır, bir sürünün akını ortasında kalmışız. Bir başka gün köpek balıklarıyla çevriliyoruz; sert ağızlarını oburcasına açarak, gözleri üzerimizde, saatlerce peşimizden geliyorlar; çıplak vücutlarımız kimbilir ne kadar iştahlarını açıyor, arzularını kabartıyor. İçlerinden muhakkak "Düşsenize… Atılsanıza…" diyorlar; bana ciğerci sırığı arkasından gelen köpekleri ve ciğercinin ayaklarına sürtünüp cilve yaparak kandırmayı ümit eden sırtları kalkık kedileri hatırlatıyorlar. İşte gece: Kotra denizde değil, milyonlarca yıldızın cıvıldadığı bir kehkeşan ortasında, semada yol alıyor, fosforlu böceklerin geçit yerine rast gelmişiz; gemi hızlanınca etrafına kıvılcım yağmuru serpiyor ve gidişi bir havai fişeğinin nurlu yükselişine benziyor.

Ya uçan balıklar?

Kotranın güvertesi mütemadiyen bunlarla doluyor, çırpınmalarından başımız dönüyor, kulaklarımız uğulduyor.

1 hattı istiva: ekvator

Başımızın üzeri yırtıcı kuşlarla doludur; haykırışarak balıkların peşi sıra koşuyorlar, iniyorlar, kapıyorlar, yükseliyorlar. Su ve gök bir kıyamet geçiriyor. Daha sonra ne balık, ne kuş, ne fosfor, ne yıldız derin bir sükut ve kalın bir sis! Böyle, pelteden bir deniz ve cibinlikten bir gök ortasında, haftalar, kararsız ve iradesiz, güverteye sırt üstü uzanmış, uyukluyoruz.

Derken sis yırtılıyor, hafif bir rüzgâr yelkenleri şişiriyor ve ufukta bembeyaz bir kumsalla çevrilmiş yemyeşil bir adanın süslü bir pasta kadar itina görmüş şirin manzarası beliriyor. Artık karadayız, tunç bedenli ve iyi huylu vahşiler bize karaca kebabı, muz içkisi, portakal şerbeti ve taze ananas ikram ediyorlar; havaya ateşte çevrilen kekikli et ve güneşte pişen olgun kokulu yemiş tütsüsü dağılıyor. Meşaleler yanıyor, sazlar çalınıyor, danslar başlıyor. Ay çıkarken halk diz üstü çöküyor, ilahiler okuyor ve fecre kadar kâh eğlence, kâh ibadet, mini mini yeşil ada bir bayram geçiriyor.

Fıçılarımızı berrak pınar suyuyla, ambarımızı sedef parıltılı pirinç ve sırma sakallı hindistanceviziyle dolduruyoruz. Altın şuleli meyveler güvertemize yığılıyor, ahalinin fildişi beyazlığındaki tebessümleriyle arkamızdan çiçekler atılarak tekrar yelkenleri fora ediyoruz ve engine açılıyoruz.

İşte Marquise Adaları, işte Fidji, işte Torres Boğazı… Yeni Gine'yi geçtik, Timor önlerindeyiz. Kasırgalar mı yemedik, kayalıklara mı saplanmadık, sislerde mi bunalmadık! Ne guruplar, ne tulûlar, ne alâimisemalar,[1] ne yıldız yağmurları ve ne yıldırım oyunları, neler de neler! Bazen gök bir portakal rengi aldı, bazen deniz menekşe tarlası kesildi,

1 alâimisema: gökkuşağı

lale bahçesine döndü. Bulutlar Alp silsilesi kadar beyazlanıp şaşaasıyla göz aldı, yahut kara taş kesildi. Heybetiyle gönüle korku saldı. Fakat, ne olursa olsun yine rahatlık; medeni dünyanın sefil çalkantısı bize kadar gelmiyordu; zaten gelecek yerlere demir atmıyorduk, medeniyetten bucak bucak kaçıyorduk. Ve bu sırada ideal bir toprak parçasına ayak basmıştık.

Hint Denizi'nde, Direction Adası'nın beş mil cenubundaki Koko Adacığı... İşte yirminci asır dünyasının tek cenneti burasıdır. Alain Gerbault bu yeri şöyle anlatıyor: "Beni meşhur kâşif Ross'un torunlarından olan bir İngiliz karşıladı. 1816 senesinden beri ailesi o adada yerleşmiştir, ada, ailenin malikanesidir. Bir devletin hükmüne ve kanunlarına tabi olmayan ahali; para hakkında hiçbir fikre malik değillerdi. Yerliler çalışırlar, hindistancevizi toplarlar, bunları getirip Monsieur Ross'a verirler, mukabilinde kendilerine lüzumu olan eşyayı alırlar, tekrar işlerinin başına, kulüplerine dönerler. Adada tertemiz yollar, zarif köy evleri vardır; evlerde sıhhat kaidelerine şiddetle riayet edilir, spor eğlencelerine ehemmiyet verilir." Ve ilave ediyor:

"Bu, benim kurduğum bir hulya idi; Polinezya'dan geçerken ben de öyle bir adaya sahip olmak rüyasına dalmıştım. Adacığıma, seçeceğim bir yerli kabile iskân edecektim, para sokmayacaktım, halk spor ve sanat sevgisi içinde, mesut, yaşayıp gidecektim..."

Zavallı Gerbault! Şimdi şu saatte, şayet henüz sağ bulunuyorsa, Flandr cephesinde top, tayyare, tank ateşine göğüs germiş, kahramanca dövüşüyor mu? Yoksa yol kenarındaki

yamru yumru, delik deşik bir melun zırh yığınına başını dayamış, bağrında yara, Hint Denizi'ndeki bu ufacık adayı mı düşünüyor? Yelpazeli muz dalları altında serin kalmış pınarının berrak suyunu mu özleyerek can çekişiyor?

Hint Denizi'ndeki ufacık, münzevi ada...

Onu ben de hasretle anıyorum; belki bu satırları okuduktan sonra sizler de hasretle anmaya başlayacaksınız ve Koko Adası'nda hindistancevizi devşiren bir vahşi olamadığınıza yanacaksınız.

Biraz Tarih Biraz Teselli

Bu yıl, etrafımızda harabe ve ümitsizlikten başka bir şey görmüyorum.

Belki de cesaretimizi kaybetmemeliyiz; fakat öyle zorlu zamanlar yaşıyoruz ki, böylesi pek nadir olarak görülmüştür ve şüphesiz bir daha da görülmeyecektir.

İngiliz imparatorluğunu hiçbir tedbir kati bir inhidamdan[1] kurtaramaz.

Sınaat, ticaret, ziraat bakımından zerre kadar ümit yok.

Bu harp, sonu nasıl biterse bitsin, herhalde arzın mahvoluşuna başlangıçtır.

Allah'a şükrederim ki, hazırlanan inkırazın[2] sonunu görmekten beni muhafaza buyuracak!

Okuyucularım, şu birbiri arkasına sıraladığım şiddetli, dehşetli bedbin sözlere bakarak hüviyetimde, kanaatimde, meslek ve meşrebimde tüyler ürpertici bir değişiklik hasıl olduğuna inanacaklar ve "hayatında hayli müşkül devirler geçirdiği halde ümit ve neşesini kaybetmeyen bu muharrir de, işte, nihayet dünyayı kapkara görmeye başladı; yazık..." diye, olabilir ki, hayıflanacaklardır. Fakat hemen haber vereyim ki,

1 inhidam: çökme, yıkılma
2 inkıraz: batma, dağılma

yazımın başına dizdiğim o altı korkunç cümlenin hiçbiri benim fikrim, benim sözüm, benim şu asra, şu zamana ait bir mütalaa ve kararım değildir. Benden kıyas kabul etmeyecek derecede mühim, çok şöhretli, pek ciddi adamların, kralların, lordların, başvekillerin, başkumandanların, taht, nüfuz, kalem ve kılıç sahiplerinin sözleri, hükümleridir.

Birincisini meşhur İngiliz hükümet reisi William Pitt 1783 tarihinde söylemiş. Yarı bilmekle beraber yine meraka düştüm. Kendi kendime, "Acaba," dedim, "İngiltere o sene büyük bir zelzele, bir harp, bir felaket mi geçirmişti?" Açtım kitapları, tarihleri, tercümei halleri... Hayır, buna o kasavetli sözü söyleten sadece dahili birtakım karışıkça işler, parlamento, kabine, kral arasında husule gelen hiçten meselelermiş. Konağının penceresinden piposunu tüttürerek etrafına baktığı zaman ne bir yıkık dam, ne bir yaralı adam görüyormuş; bilakis Londra büyüyor, millet ürüyor, altın türüyormuş! Filvaki Pitt, Napolyon'un Austerlitz zaferini idrak ederek Fransa aleyhindeki siyasetinin fena darbelerine uğramış, üzülmüştü; lakin bu vaka o sözden çok sonra, 1805'te olmuştu, yani bedbinlikte fazla acele etmiş, zaten Wellington ile Nelson da arkadan yetişerek Britanya'yı en kudretli düşmanından kolaycacık temizlemişti.

İkinci gamlı, bezgin söz, Fransa krallarından Louis Philippe'indir ve 1840 senesine aittir. Acaba kral o yıl tahtını mı kaybetmişti; yoksa memleketini baştan başa sel basmış, taun sarmış, düşman çiğnemiş, en aşağı çekirge mi kaplamıştı? Yoo, aksine bazı kıyamlar o sene bastırılmış, suikastlardan da yine o sırada kurtulmuştu; gül gibi geçinip gidiyor, key-

fine bakıyordu denemezdi ama herhangi bir hükümdardan daha endişeli bir vaziyette de sayılamazdı.

Üçüncüsünü söyleyen Lord Shaftesbury, dördüncüsünü söyleyen adıyla Disraeli, sanıyla Lord Beaconsfield'dir 1848 ve 1849 senelerinde... Artık iki lordun, birer sene ara ile sarf ettikleri bu karanlık, ümit kıran sözlere bakarak İngiltere'nin o yıllarda yıkıcı yakıcı, yer yarılıp yerin dibine sokucu müthiş bir afet, bir belliye, bir kanlı ihtilal, hem sosyal, hem siyasal bir sarsıntılı inkılâp geçirdiğine hükmetmemek mümkün değil! Shaftesbury'yi herkes tanımaz ama mühim bir şahsiyetti, tam manasıyla insandı. İngiltere'de tımarhanelerin ıslahına çalışmış fabrikalarda amelenin refahı meseleleriyle uğraşmış, hatta o asırda iş saatini günde on saate indirmek için ömrünün sonuna kadar didinmiş, nefes tüketmişti. Bakınız, işte bu adam tam yüz sene evvel İngiliz imparatorluğunu, kendi aklınca, kati bir çöküntüye uğratmıştı. Şimdi, şu günlerde de tıpkı nazi makulesi yeni rejimlerin verdikleri boş hüküm nevinden...

Haydi diyelim ki, bu zat fazla insanlık sever, rikkatli, hisli idi; delileri ve ameleyi düşünmesinden belli... Lakin Disraeli gibi İngiltere kraliçesine Hindistan İmparatoriçeliği tacını giydirmiş, Mısır Hidivi'nin Süveyş Kanalı tahvillerini devlet hazinesine indirmiş, Türkiye'ye el uzatarak Rus Çarını küplere bindirmiş, kudretli, sert, bir politikacıya, "Vivian Grey" gibi hiciv ve hücumla dolu mühim romanlar müellifi o yüksek ve keskin muharrire ümitsizlik veren hadise neydi? Bir incir çekirdeği doldurmayacak olan gündelik, basit parlamento işleri!

Beşinci fikir, herhalde içinde bulunduğumuz harbe dair bugünkü bir adamın fikridir, bizim de fikrimize uygundur, demekte acele etmeyiniz. O, filvaki, bir harp esnasında söylendi, oldukça da yenidir; ama ne 1939, ne de 1914 Cihan Savaşlarını kastediyor. Hani ya Prusya ile Fransa arasında, başlamasıyla bitmesi bir olan 1870 harbi olmuştu; bir harp ki, ondan sonra kopmuş silahlı ihtilafa bakınca, "Garp cephesinde sükûnet var" dedirtecek mahiyette bir şeydi; mağlup ordular çorap söküğü gibi, önüne geçilemeden kaçıp gitmiş, galipler ise boru çalarak köy düğününe gider gibi oynaya sıçraya ilerlemişti; işte zamane muharriri Farelle'e o şeametli kanaati verdiren, dünyanın sonu geldiğine inandıran vaka sadece iki komşu devletin, başka hiçbir memleket ve milletin kılı oynamadan aralarında yaptıkları bu basit cenkten ibaretti.

Son cümleye gelince o, Napolyon'u ezerek "Demir dük" lakabını kazanmış, meşhur Wellington'a aittir ve bu itibarla da büsbütün manalı, kıymetli ehemmiyetlidir. Ayrıca, nice zaferlerden sonra, ölüme yaklaştığı sırada söylenmiş olmasını da itibara alınız, dünyanın çoktan battığına ve bu satırları şimdi başka bir küre üzerinde, ikinci gelişinizde cinlerle muhabere ederek öğrenmiş olmanıza zorla inanmanız lazım gelir!

O halde?

O halde dünya hiçbir zaman kimse için iyi, güzel, ümit verici olmamıştır. Evet ama son yirmi beş sene kadar da fena oldu muydu? Tarihleri karıştırınız kırk asırlık dünya tercümei halinde saadet devreleri devede kulak, İstanbul'un yangın yerlerindeki ateşten kurtulmuş, tek tük evler kabilinden

kalır. Bugün harpler daha şümullü ve nüfus tüketici... Fakat eskiden de vebalar, koleralar ve kıtlıklar vardı, milyonları kırar geçerdi. Muhasaralar sonunda halk kılıçtan geçirilir, insan kellelerinden kuleler kurulurdu; ayrıca esir düşenler satılır, şairler ve alimler yâd illerde, nadan[1] kimselere kulluk, kölelik ederdi. Yine zelzeleler olur, volkanlar püskürür, yerden kaynar sular fışkırır, gökten kızgın taşlar dökülür, nehirler taşar, şehirler batar, mamureler yanardı. Elinize bir tarih kitabı alınız, felaketli senelere kara, saadetlilerine mavi kalemle birer işaret koyunuz ve yekûnlarını yapınız, dünyanın foyası meydana çıkar!

Zaten arz böyle arızalar geçirmemiş bile olsaydı insanın hilkati icabı yine rahat yüzü görmek müyesser olamazdı; madem ki sevdiklerimizin ve kendimizin ölümü ihtimaliyle en mesut dakikalarımız bile mütemadiyen endişe ve eza içinde geçmeye mahkumdur... Hem rahat yataklarında kendi ecelleriyle ölenlerin sayısı, herhalde kazaya, belaya uğramış olanlardan daha fazladır; bunlar saadetle mi yaşadılar ve mesut mu öldüler? İnsan hiçbir felakete uğramadığı zaman bile hiçten sebeplerle yine dünyayı başına zindan etmeye muvaffak olan tek acayip mahluktur. Başka hayvanlar, bu itibarla bizden mantıklı ve kârlıdırlar. İnsanın baş hususiyeti de şudur: Şikâyetçilik... Elinizdeki gazeteye bakınız: Bir maksat ve bir mecburiyetle yaptığı tasvipleri bir yana koyarsanız, sayfalarının dörtte üçü şikâyettir. Mektep çağındaki körpe çocuğunuzu gündelik hayatı hakkında dinleyiniz. Bir beğenirse on sızlanır!

1 nadan: bilgisiz, cahil

İşte bu hilkatimizin icabıyladır ki, musahabemin başına koyduğum cümleler muhtelif tarihlerde çeşit çeşit insanlar tarafından söylenmiş, yazılmış, toplanmış, kitaba geçmiş ve ısıtılıp ısıtılıp ikide bir meydana konmuştur. İnsan, vahşi hayvanlardan fazla zalimdir, karşısındakini parçalayamadığı zaman hiç olmazsa bedbin fikirler savurarak ruhunu zedelemek, maneviyatını kırmak yolunu bulur. Bütün o şeametli, kasavetli sözler, doğrudan doğruya dünyanın fenalığından değil, insan ruhunun işaret ettiğim kötü haletinden doğmadır. Bereket ki, bu halet, bu gönül ezginliği çoğu defa yarı yapmacık ve geçicidir. Onları söyleyenler, ertesi günü yine, bir aralık hayatı tatlı, arzı eğlenceli bulmuşlardır. Hiç şüphe yok, Pitt, 1783'teki sözünü söyledikten sonra, hatta belki yıl tamam olmadan etrafında bahsettiği harabe ve ümitsizlik manzarasının silindiğini görmüş, kaç kere, "Oh, ömür ne tatlı şey ve dünya ne cennet!" demiştir. Louis Philippe fikrini ertesi günü değiştirmiş, rahat bir uyku, iyi bir yemek, hoş bir hazım arkasından, sarayının balkonuna çıkıp Paris'e göz atarken şöyle mırıldanmıştır: "Hayat bir zevktir ve benim devrim cihan için bir saadettir!"

Bedbin Lord'a gelince parlamentoda deliler hakkında istediği bir kanunu kabul ettirdiği akşam, evvelce verdiği kati hükmü unutmuş, İngiliz imparatorluğunun dünya durdukça baki kalacağına inanarak Kraliçe Viktorya şerefine kadehini boşaltmıştır. Disraeli ise muhalefet mevkiinde iken kapkara gördüğü sınaat, ticaret, ziraat meselelerini, himmetiyle yoluna koyduğu tevehhümüne kapılarak kainatı pembe, bütün işleri tıkırında, binaenaleyh hayatı zevkli bulmuştur. Wellington hepsinden mesut bir an yaşadı: Hazırlanan inkı-

razın sonunu görmeden, tam beş, on dakika evvel, Allahın canını aldığına, sırf kendi hakkında böyle bir lütufta bulunduğuna bakarak sevgili kullardan olduğuna inanıp ahrete emniyetle yollandı. Halbuki şimdi o inkırazın hâlâ vuku bulmadığına bakarak aldandığına ve aldatıldığına kızması icap eder. Zaten, mutlaka gelecek olan Azraili davete hacet var mıydı? Beklenilen inkırazdan çok evvel onun geleceğini anlamadığı için Waterloo muzafferi gözümden düşmüştür. Bu asırdaki kadar parlak fen ve makine terakkilerine rağmen lodosu poyraza çevirmek iktidarını bile elde edemeyen beşeriyet, dünyayı olduğu gibi kabule mecbur olsa gerektir.

Yaşamak o kadar zevkli bir şeydir ki, insan bir âşık gibi, her münasebetsizliğini hiçe sayarak, hatta güzel bularak onu kusurları, kabahatleri, ezası ve cefası ile kabul ediyor; çıldırasıya seviyor, dünyayı da bu muhabbete tek ve zaruri sahne olduğu için beğeniyor. Sızlanmasına, dırlanmasına bakmayınız, onlar aşk cilvesidir. "Hem ağlarım, hem giderim," fıkrasındaki gibi görenek ve gösteriş icabıdır. Hem söylenir, hem de Azrail ile oduncu hikâyesinde olduğu gibi, "Şu yükü sırtıma vuruver," deyip yoluna devam eder.

Quo Vadis? romanında bir taraftan Roma yanar, öbür taraftan veba etrafı kaplar, diğer tarafta halk çıra yerine tutuşturulup bir kısmı da kaplanlara yem olarak fırlatılırken yine güzel Liji ile yiğit Vinisiüs alev, illet, zulüm içinde sevişiyorlardı. Hülagû orduları Bağdat'ı çevirdiği sırada Şat kenarında elbette yine dudak dudağa gelenler ve para istif edenler vardı. *Pompei'nin Son Günleri* bir aşk macerasını nakleder. Seven katlanır ve katlanan yaşar: Kimseyi ve hiçbir şeyi sevmeseniz bile kendinizi seversiniz.

Ben de bilirim, dünya Engürü armudu gibi loppadan yutulan bir nesne değildir; daha fazla keçi boynuzuna benzer. Fakat herhalde içinden bir damla bal çıkarabilirsiniz. Asıl tuhafı bu balı en okkalı yutanlar dünyaya –makalenin başlangıcında sıralanan sözler nevinden– en fazla zehir saçanlardır.

Siz bunlara aldırmayınız, keçi boynuzunuzu çiğnemeye bakınız!

Şu son nikbin cümle ne İngiliz başvekilinin, ne Fransa kralının, ne Waterloo fatihinin, ne deliler Lordunundur; ömrü bir miskal bal için bir okka odun yemekle geçen sizin gibi az nasipli bir adamındır.

Benimdir.

Keşke, Şayet, Eğer Edatları

"Ey, artık bu kadarı da fazla! Avrupa'daki muharebelerin Afrika ve Asya'ya sıçrayıp Amerika'yı da harekete getirerek hakiki manasıyla bir cihan harbi şekline girdiği şu sırada, 'kavait'[1] ve 'nahiv'[2] bahsi dinleyemeyiz. Biliyoruz, süt içerken ağzın yanmış, şimdi yoğurdu üflüyorsun. Etliye, sütlüye karışmamayı anlarız ama bu derecesini değil!"

Demeniz ihtimali çok... Fakat musahabemin başlığına bakıp da hüküm vermekte acele etmeyiniz; ben bu edatları lisan kaideleri cihetinden değil, aktüaliteye de pek uygun bir noktadan, fert ve cemiyetlerin hayatı bakımından tahlil edeceğim. Mesela ne derece rint ve deryadil olsam yine ara sıra maziyi düşünüp bir taraftan alnımın yazısını, diğer taraftan sehiv ve hatalarımı gözden geçirdiğim sırada kendi kendime şöyle söylemiyor muyum:

"Keşke vaktiyle de, şimdiki gibi, politikaya hiç karışmasaydım! Şayet muhalefet vadisine sapmasaydım bugün vaziyetim bambaşka olurdu! Eğer yirmi yaşımda gazete çıkarmaya ve devlet ulularına çatmaya kalkışacağıma uslu, akıllı maliye kâtipliğinde kalsaydım derece derece terfi edecek,

1 kavait: kurallar
2 nahiv: söz dizimi

yüksek maaşlara geçecek, şu sırada rahat rahat tekaüt zamanımı bekleyecektim!"

İşte üç cümle ki, her birinin başına, yukarıdaki edatlardan bir tanesi yerleşmiş. Benimki yine ne ise... Geçmiş hayat muhasebesinde dil pelesenki olan o üç edat, bazen de bir ömrün nasıl büsbütün heder olduğunu gösteren alametlerdendir. Ve her birinde gizli bir ah, bir heyhat, bir yazık manası, boğuk bir inilti, kısık bir feryat, hulasa acıklı bir sergüzeşt saklıdır. En hiçinden en refahlısına, basma donlusundan ipek gömleklisine kadar kimin, hangi ferdin bu edatlardan dilini kurtarmasına imkân vardır? Tıbbın terakkisine ve servetinin azametine rağmen burnunun ucundaki yamru yumru çıbandan kurtulmak çaresini bulamadığı için Amerikalı milyarder bir banker bile:

"Keşke bu kadar çok altınım olacağına çıbansız bir burnum olsaydı!"

Diye diye gamla yaşadı ve beş dolar haftalıkla maiyetinde çalışan kâtip yamağının mütenasip burnunda gözü kala kala haset içinde öldü. O milyoner bu kusuru kendi işlememişti; yani eline bir kör çakı alıp burnunu, bir cehalet, gaflet veya içtihat[1] hatası yüzünden ihtiyarı ile, iradesiyle delik deşik etmemişti; sadece tabiatın gadrine uğramıştı. Fakat öyle insanlar görülmüştür ki, kendi kuyularını kendileri kazmışlar, oturdukları dalı kendi elleriyle kesmişlerdir. Geçenlerde New York'un bir umumi bahçesinde, tahta kanapeye başını dayayıp uyuyan bir kadın yakalandı; meskensizdi, yani serseriydi; tevkif edildi. Bu kadın kimdi? Bir zamanlar mil-

1 içtihat: özel görüş ya da karar

yonluk mücevherleriyle dünyanın gözünü kamaştıran, koşu atlarına, konaklara, malikanelere, prens unvanlı kocalar ve grandük mertebesinde âşıklara malik bir şantözdü; senelik bütçesi herhangi bir küçük devletinkinden az değildi; yani istese ufak tefek donanmalar satın alır, karınca kaderince ordular besleyebilirdi. Şimdi imarethanede karın doyuruyor, köprü altlarında yatıyordu. Bu kadın, polisin eline düşmekten ve ayazdan titreyerek rutubetli bir kemer kovuğunda mazisini düşündüğü vakit, acaba kaç kere "Keşke... Şayet... Eğer..." edatlarıyla başlayan tefekkürlere dalmıştır. Zihninde kaç muhteşem yatak odası tablosu canlanmış ve her seferinde kimbilir bu edatları ne derin bir kederle tekrarlamıştır! Galata'daki büyük hanların önünden geçerken ekseriya gözümün önüne müsrif bir mirasyedi tipi gelir: Başında yağlı kasket, sakal bıyığa karışmış, ayağında patlak, çamurlu kunduralar, *Şehvet Kurbanı* filminin sonundaki Ertuğrul Muhsin gibi bir şey... Vaktiyle satıp savdığı haşmetli bir banka binasına bakar; belki ah çekmez; şöyle söylenir:

"Keşke hesabımı bilseydim. Şayet bunu olsun satmasaydım, böyle sürünmezdim... Eğer elimde bir şuncağız kalsaydı bugün gül gibi geçinir giderdim!"

Maamafih bu edatlar yalnız har sürüp harman savrulmuş servetler için kullanılmaz; her yaşlı adamın zihninde bir başka yer tutar: Keşke evlenmeseydim, yahut şayet evlenmiş olsaydım, yahut da eğer aile hayatına bağlı kalsaydım, içkiye düşmese, çapkınlığa dadanmasaydım kabilinden... Fersudeleşmiş eski bir koket kadını düşününüz: Uğrunda can vermek mertebesinde kendisine gönül kaptırmış bir candan âşıkını, herkesin yüz çevirdiği son günlerinde nasıl

bir nedametle anar ve yukarıdaki edatları yüreği yanarak nasıl acı acı tekrarlar:

"Keşke kapı dışarı etmeseydim... Şayet Ahmet'in parasına, Mehmet'in gözlerine kapılıp bu can yoldaşımı ölüme sürüklemeseydim, bugün tek başıma kalmayacaktım... Eğer o yaşasaydı hâlâ sevilen ve sayılan bir kadın olacaktım!"

Fakat ben öyle sanıyorum ki, tanınmış adamların, bilhassa siyaset ricalinin âhir ömründe bu edatlar daha müdim birer mevki alır, daha sık kullanılır, manaları daha şümullü, adeta enternasyonaldir. Faraza Napolyon'u, Saint-Helena adasında, her ümit kırıldıktan ve tamir imkânı silindikten sonra gözünüzün önüne getiriniz. Midesindeki aman vermez kanserle bet beniz sapsarı, bir yalçın kaya üzerinden azgın, uğultulu kendisi gibi kabına sığmaz okyanusa bakarak ve hatalarını düşünerek; keşke, şayet, eğer edatlarıyla dolu ne nefis muharebelerine dalmıştır: Keşke hırsına bir had çizebilseydi ve bütün dünyayı hükmüne almak ve avucuna sığdırmak gibi boş hülyaları tatbike kapılmasaydı... Şayet Moskova'ya yürüyüp perişan dönmeseydi, elinde kalan sağlam ordusu sayesinde bir Waterloo felaketini görmezdi ve eğer İngiltere'yi iki diz üstü çöktürmek niyetini gütmeseydi, Fransa istilaya uğramazdı... Ah, evet, şayet şunu böyle yapsa, bunu şöyle etseydi başında taç, altında taht ve elinde asa öyle can verecekti; böyle yalçın bir adada ve adadan daha yalçın suratlı bir İngiliz valisinin karşısında değil!

O itikattayım ki, Napolyon derecesinde son günleri keşke, şayet, eğer edatlarının tesbihi ile geçen meşhur adam pek azdır; Josephine'i sevmesinden ve boşamasından tutunuz da Fouquet gibi bir ahlaksıza bel bağlamasına kadar

hususi ve umumi hayatı hep hatadan ibaret olduğu için ömrünün hangi faslını karıştırsa muhakkak bir "Keşke... Şayet... Eğer..." edatıyla başlayan nedametli bir tefekküre tutulmuştur. Uzağına gitmeyelim. Uzun sürer, bizim yakın tarihimizde de kaçırılmış fırsatlar ve işlenilmiş hatalar itibarıyla oldukça acıklı numuneler mevcuttur. Mesela Abdülhamit, Beylerbeyi Sarayı'ndan Yıldız tepelerine bakarak az mı düşünmüş, az mı keşke, şayet, eğer edatı sıralamıştır?

"Keşke Mithat Paşa'yı boğdurmasaydım, sadarette bıraksaydım, beraberce uyuşarak memlekette mutedil bir hürriyet ve ıslahat politikası takip etseydik... Şayet tahttan indirilmeme vasıta olur korkusuyla donanmayı Haliç'te çürütmese ve kazandığı ikinci dereceden aşağı düşürmeseydim, devlet de, ben de bu hale gelmezdik. Eğer medeniyete sırt çevirip milleti irfansız, yolsuz, şansız ve şerefsiz bırakmasaydım ne Balkan Harbi kopardı, ne de Türkiye uluorta Cihan Harbi'ne girerdi."

Enver Paşa, herhalde, sebep olduğu birçok facia arasında bir de Sarıkamış trajedisini hatırından geçirmiş ve Türkistan bozkırlarında kaç defa "Keşke bu taarruzu yapma, diyen hocalarımın sözünü dinleseydim," diye insafa gelmiş, vicdan azabına tutulmuştur. Şu aşağıdaki cümleler de onun ağzından alınmıştır:

"Şayet umumi harpte bitaraf kalıp hazırlanmış, sapasağlam bir ordu ile sulh masasına otursaydım, elimde on parçaya ayrılan imparatorluğu büsbütün kurtarmış, misilsiz bir şerefe ulaştırmış olacaktım; ben de, yağlı hırkalı hacılardan düzeceğim kırık dökük çetelerle Buhara illerinde kellemi koltuğumun altına almayacaktım. Eğer hürriyet kahramanı

sıfatına bir damet ve bir başkumandan unvanı katmasaydım tarihe ne kudsiyetli bir isim bırakacaktım!"

Ruhlar düşünüyorlarsa bugün zihninden şöyle bir fikir de geçirmiş olabilir:

"Keşke yirmi sene evvel yaptığımı sağ kalıp da şimdi yapsaydım... O zaman koca siyasi bir pot olan hareketim, belki bugün dahiyane bir feraset ve dirayet sayılırdı!"

Fakat fenası budur ki, atılgan hiçbir devlet ve silah adamı hesapsız bir işe giriştiği zaman yarın menfasında, zindanda veya ölüm döşeğinde o edatları yana yakıla kullanacağını zihninden geçirmez; dilinde ve kavait kitabında sanki bu kabil lafızların yeri yoktur. Keşke, şayet, eğer, öyle acayip kelimelerdir ki, işe başlamadan evvel göz önünde tutuldukları takdirde, bir hikmet, iş sarpa sarınca kullanıldıkları zaman ise sadece nedamet ifade ederler. Lisan kitapları onlar için galiba şart ve temenni edatlarıdır, der. Doğru: Önceden hesaba katılması şart olduğundan, vakti geçmiş temenniye mahal kalmaması lazım geldiğinden ötürü!

Bugün Avrupa'da kaç hükümdar ve kaç devlet reisi var ki, gurbet illerinde gözünün alışmadığı ve gönlünün yatmadığı yaban ve yavan manzaralara dertli dertli bakarak, "Keşke, şayet, eğer..." nakaratını zikir ve tesbihle meşgul. Lakin küçüğünden büyüğüne ve her çeşit parti mensuplarına kadar baştan aşağı kan ağlayarak bu edatları saya döke dövünen millet Fransa'dır:

"Keşke süslü 'Normandie' vapuru yapıp sürat rekoru kırdık diye boş yere övüneceğimize, Maginaux'yu Normandiya sahillerine kadar uzataydık da mukavemet rekorunu kırmış olsaydık! Şayet tayyare fabrikalarında sekiz saat mesai

yerine sekiz saat konferans vererek boş vakit geçireceğimize on altı saat iş görseydik, şimdi milli takvimimize bir matem günü geçirmeyecektik! Eğer General Gaulle'ü dinleyip tank imalinde düşmanla yarışa çıksaydık bir buçuk ayda harp harici çıkmazdık!"

Keşke, şayet, eğer...

Hususi ve umumi hayatının son demlerinde bu edatlarla başlayan cümleleri en az kullanmış adam, şüphesiz, ömrünü en memnun ve faydalı şekilde geçirmiş bir adam demektir. Yazık ki, böylesi her şubede, bilhassa devlet işlerinde pek nadir... Anlaşılan fert ve cemiyet hayatının sonu, çok defa bir keşke, şayet, eğer edatıyla kapanıyor; bir nedamet manzarası arzediyor.

Keşke hayat ve mukadderat böyle olmasaydı!

Schlieffen Planı Meselesi

1904 senesi baharında Fransız askeri istihbarat dairesine Belçika'daki Liege şehrinden "Müntekim" imzasıyla bir mektup geldi; zarfın içinde Alman erkânı harbiye planlarına taallûku olan gayet ehemmiyetli birkaç vesika da vardı. Acaba bu mektup ve bu vesikalar bir deli kafasının mahsulü veya bir münasebetsizin azizliği miydi?

Fakat ne olursa olsun, binde bir ihtimali göz önünde tutarak onu gönderen meçhul adamla temasa girişmek icap ederdi. İkinci şubeye mensup yüzbaşı Lanbling bu işe memur edildi; arada muhabereler oldu. İlk randevu Paris'in büyük otellerinden birinde verilmişti; zabit kapıdan kimin gireceğini büyük bir merakla gözlüyordu. Nihayet tam saatinde başı, tehlikeli bir kazadan kurtulmuş gibi yara sargılarıyla örtülü biri göründü; kırçıl bir bıyıktan ve nüfuzlu, keskin gözlerden başka yüzünün hiçbir yeri meydanda değildi. Bu adam dedi ki:

"Kim olduğumu elbette merak ediyorsunuz, hakkınız var. Fakat bunu söylemeyeceğim ve sizler için daima meçhul kalacağım; mektuba attığım imza yetişir, beni 'müntakim' ismiyle anarsınız."

Ve isim yerleri maharetli bir tarzda siyah kâğıtlarla örtülmüş bir memuriyet ve hizmet varakası çıkardı; buna nazaran meçhul adamın, Alman erkânıharbiyesi istihbarat işlerinde çalışmış olduğu anlaşılmaktaydı. Lanbling muvafık cevap alamayacağından korkarak sordu:

"Fotoğrafını çıkarmak için bize bu varakayı muvakkaten vermeye razı olur musunuz?"

"Olurum. Lakin şayet geri vermezseniz ve yahut isim yerlerini kapatan siyah kâğıdı kaldırıp ismimi öğrendiğinizin farkına varırsam bir daha benden bir şey almazsınız. Münasebetimiz kesilir."

İki saat sonra, gizlenmiş satırlara dokunulmadan varaka iade edildi. Yüzü sargılı şahıs, bunun üzerine şöyle söyledi:

"Yaptığım alçaklığın farkındayım; fakat bana karşı daha alçakça, daha namertçe hareket edildi. İntikam alıyorum!"

Biri Brüksel, diğeri Nis'te olmak üzere yine büyük otellerde iki randevu daha tayin edildi ve aynı sargılı çehre ile gelen adam, tevdi ettiği[1] vesika ve planlara mukabil istediği altmış bin Fransız altın frangını alıp ortadan kayboldu.

Bu vesika ve planlar, Fransa için azami ehemmiyeti haiz olan bir Alman istilası planıydı ki, on sene sonra Schlieffen Planı ismiyle Birinci Cihan Harbi esnasında tarihe geçecekti.

Schlieffen kimdir?

Alman erkânı harbiye reisi! Meşhur Moltke bir Fransız-Rus ittifakı karşısında kalındığı takdirde Almanya'nın ne suretle hareket etmesi lazım geldiğini düşünürken şöyle bir plan hazırlamıştı: Fransız cephesinde müdafaa, Rus cephe-

---

1 tevdi etmek: vermek, bırakmak

sine tecavüz... Kendinden sonra yerine gelen General Valderse de aynı planı muhafaza ediyordu. Fakat Schlieffen, Fransız askeri kuvvetinin büyümesini ve Rus cephesinin de bir tecavüzle yıkılması ihtimalinin azalmasını dikkate alarak o eski planı tamamiyle değiştirdi; artık Almanya şark cephesinde de müdafaa vaziyeti alacak, garpte müthiş bir tecavüze geçecekti.

Tecavüz garpte tekerrür ettikten sonra bu plana nasıl bir şekil vermek lazım geliyordu?

Fransa'nın şark tarafına sıraladığı istihkâmların kolayca aşılacak manialardan[1] olmadığı anlaşılıyordu. Schlieffen bunları çevirmek için esas hücumunu şimalden yapmak kararını verdi. Zira şimalde kale yoktu, Flandr ovaları büyük harekata müsaitti ve ayrıca eski istila yolları olan nehirler Paris istikametinde toplanıyordu. Alman orduları baştan başa Belçika'yı mümkün olduğu kadar geniş, taşkın bir şekilde aşacaklar, düşman mukavemetini kıracaklar, Fransa'ya yükleneceklerdi.

Schlieffen, 1905 senesindeki notlarında şunları yazıyordu:

"Fransa'yı, Verdun, Belfort gibi harici istihkâmları zaptedilemez bir müstahkem mevki olarak telakki etmeliyiz. Halbuki Dunkerque – Lille - Maubeuge – Mezieres cephesi, tahkim edilmiş olmakla beraber bu istihkâmlar arasında boş yerleri ihtiva eder. İşte Fransa denilen müstahkem mevkiye girmek teşebbüsünü oralardan yapmaklığımız lazımdır."

Fakat bu planın muvaffak olması için Alman sağ cenahının fevkalade kudretli, imkân mertebesinde korkunç bir

1 mania: engel

kuvvette bulunması iktiza ediyordu.[1] Onun içindir ki, bütün cephe üzerinde müdafaa vaziyeti alıp azami kuvveti, kati darbeyi vurcak olan sağ cenaha vermek şarttı. Bunun teferruatı, sağ cenaha ayrılan kuvvetleri gösteren 7 ve 1 numaralı raporlarla beraber, hepsi tamamıyla hazırlandı. İşte yüzü sargılı meçhul adamın Fransa'ya sattığı planlar bunlardı; öyle mühim vesikalardı.

Planı eline geçiren Fransa, büyük bir şaşkınlığa düştü ve tehlikenin vahametinden ürktü. Zira Almanya'nın, harp zuhurunda Garp cephesine yığacağı müthiş bir kuvvetle Liege, Namur, Charleroi, nihayet Maubeuge üzerinden geçip Noyon ve Compiegne yolundan Paris'e yürüyeceğini ve diğer kuvvetleriyle de şimalişarkideki Fransız askerlerini durduracağını öğrenmiş oluyordu. O zamana kadar, Almanların Lorrainne'den hücuma geçeceğini sanmakta olan Fransa erkânı harbiyesi planlarını değiştirmek mecburiyetinde kalmıştı. Fakat acaba, "Müntakim" Alman niyetleri hakkında hakikati mi bildirmişti, yoksa işin içinde bir hile mi vardı?

En emin istihbarat zabitleri hududa gönderilerek tahkikata girişildi ve planın tatbikine doğru Almanya'da bazı hazırlıklar yapıldığı meydana çıktı: Belçika'ya doğru çift tren hatları, lokomotif garajları, asker irkâbına[2] elverişli rıhtımlar vesaire...

Demek ki, "Müntakim"in sözlerine ve getirdiği planlara inanmak için epeyce ciddi sebepler mevcuttu. Bir kısım erkânı harp büyükleri planın doğruluğuna kanaat hasıl et-

---

1 iktiza etmek: gerekmek
2 irkab: bindirme, bindirilme

mişlerdi; bir kısmı ise Almanya'nın şimalişarki hududunu Fransızlara boşalttırmak için bir tuzak kurduklarına kaniydiler. Nihayet ekseriyet bu son fikirde birleşti ve Schlieffen planının sahteliğine inanılarak şimal cephesi yüz üstü bırakıldı.

1914 harbi "Müntakim"in tam bir hain olduğunu ve düşmana hakiki planları sattığını Fransa nazarında ispat etmişti. Zira Belçika üzerinden kopup gelen Alman çığı, Schlieffen planının kuvveden fiile çıkışından başka bir şey değildi. Fakat Almanya birtakım hatalar işleyerek planı sonuna kadar tatbik edemedi ve nihayet Marne'de akamete uğradığını gördü.

Askeri muharrirler, harfiyen başarılması icap eden tek bir plan yerine, hasıl olan vaziyetlere göre değiştirilebilecek bir seri plan hazırlanmasının doğru olduğunu söylerler. Schlieffen planı mükemmel tertip edilmişti, lakin tamamıyla tatbikine imkân bulunamayınca kıymetini kaybedivermişti.

Nitekim General von Kluck'in başka orduları geri bırakarak Paris'i kuşatmak üzere fazla ilerlemesi, başkumandan Moltke tarafından verilen ricat emrinin bir arızaya uğrayıp gecikmesi, Fransız başkumandanının vaziyeti kavrayarak istifade yolunu bulması yüzünden plan alt üst olmuştu. Almanlar çarçabuk Paris'e girmek, düşman ordularını çevirmek ve harbi birkaç ay içinde sona erdirmek hülyasına veda ettiler, neticede de yenildiler.

1940 yılında, işte Almanya, daha mücehhez vasıtalarla hemen hemen yine bu Schlieffen planını tatbike kalkışmıştır. Fransa da şimalden gelecek düşman hücumlarına karşı

hududunu yine zayıf bırakmış, Maginaux hattını şarktaki mükemmel şekliyle buraya temdit etmemiştir.

Tarih tekerrürden ibarettir, derler.

Fakat zannediyorum, daha ziyade, tarih, tarihi hataların tekerrüründen ibaret olacak!

İlk Cihan Harbine Dair Notlar

1914 senesi Temmuzunun 24'üncü günüydü; Paris'teki Alman Sefiri, Hariciye Nezaretine gelerek, Sırbistan'a bir ültimatom veren Avusturya'ya, Almanya'nın müzaheret[1] edeceğini bildirdi. Bu, umumi bir harbin artık önüne geçilemeyeceğini gösteren kati bir işaretti.

Harbiye Nazırlığında bulunan Mösyö Messimy, derhal erkânı harbiye reisi ve müstakbel başkumandan Joffre'yi yanına çağırdı; heyecan içindeydi, ona dedi ki:

"General! Pek yakında harp yapmamız icap edecek."

Joffre, yüzünün hiçbir hattı değişmeden, sararmadan, kızarmadan, ne hayret, ne endişe, gayet sakin, tabii bir sesle sadece şu cevabı verdi:

"Eh, lazım geliyorsa yaparız."

Ve geldiği gibi, sükûneti zerre kadar bozulmamış bir halde dairesine döndü, masasına geçti, işine koyuldu.

Joffre, cihangir Napolyon'un büyük asker tipi olarak tarif ettiği ideal vasıfları tamamiyle haiz bir kumandandı: Gayet soğukkanlı, sağlam muhakemeli, heyecansızdı; ne iyi, ne de fena haberlerden müteessir olurdu; ancak bunları

1 müzaheret: yardım etme, arkalama

zihninde sıralar, layık oldukları ehemmiyeti verirdi. Zekâsı karakterleriyle tam bir muvazene gösteriyordu. İri yapılı, hayatını müstemlekelerde[1] geçirmiş olmasına rağmen sıhhati yerinde, midesi sağlamdı; aldığı haberler, mahiyeti ne olursa olsun, uykusunu bozmazdı. İnsanları birbirinden ayırt etmesini iyi bilir ve kendisiyle çalışacak olanları iyi seçerdi.

Fransa seferberlik ilan etti, başkumandanın, nihayet, cepheye gideceği geceydi; dünya heyecandan, endişeden boğuluyordu. Joffre, daha önceden, ahval henüz fenalaşmadığı bir sırada, o gece için bir dostunun evine, yemeğe çağrılmıştı. Herkes sandı ki, pek haklı olarak mazeret bile beyan etmeden davete gitmeyecek... Hayır, saatinde ziyafette bulundu, zaten az konuşurdu, yine öyle yaptı; iştahlı yerdi, yine öyle yedi ve mutat olan zamanda içtimadan çıktı. Görenler, normal vakitlerdeki gibi onu evine, yatmaya gidiyor zannedebilirlerdi.

Şimal garından hususi trenine bindi, amansız bir harbi idare için cepheye hareket etti!

* * *

Almanya, bu Joffre'nin karşısına başkumandan olarak 1870 harbinin askeri dahisi meşhur büyük Moltke'nin biraderzadesi küçük Moltke'yi koymuştu. Maksat, akrabasının tarihte bıraktığı yüksek isimden manen istifade... Fakat Moltke kendine güvenmeyen bir askerdi; bir mütereddit, bir müvesvis[2] idi. Karısının tesiri altında dini tetkikata, tasavvufa kapılmış, yarı meczuplaşmıştı.

1 müstemleke: sömürge
2 müvesvis: işkilli, kuruntulu, vesveseli

Eski Başvekil Bülow'un yazdıklarına göre bir gün şu itirafta bulunmuştu: "Bende büyük askerlere mahsus olan en lüzumlu hassa, yani tehlikeye atılmak ve mesuliyeti hiçe saymak kabiliyeti yok!" Alman erkânı harbiye dairesinin resmi harp tarihinde de Moltke'nin askeri meziyetleri methedildikten sonra deniliyor ki:

"Doğuştan ince hisli, artist ruhlu idi. Seferberlik ilanı zamanında, hatta daha evvelden sinir buhranlarına tutulmuş, sıhhati bozulmuştu. Harp başladığı sene ise altmış altı yaşında bulunuyordu."

Halbuki Joffre de altmış ikisine, Foch altmış üçüne basmışlardı. Fakat Joffre'nin nefsine itimadı vardı. Harpten birkaç sene evvel Boulogne ormanında bir at gezintisi yaparken, yanındaki Kolonel Alexandre'a heyecansız, fakat kati bir tavırla demişti ki:

"Almanları ben yeneceğim!"

Herkes biliyor ki, Marne muvaffakiyetiyle dört sene sonra temini mümkün olan zaferin temeli atılmıştı.

* * *

Moltke azledildi ve Joffre'nin karşısına bu sefer Falkenhayn dikildi.

Fakat onunla beraber Fransız ordusunun önüne daha müthiş bir general, yaman bir mania daha çıkıyordu. Bu ne idi?

Marne zaferinden sonra düşmanı takibe koyulan kıtalar, kati galebe ümidiyle doludizgin koşup giderlerken General Humbert'in Faslı müfrezeleri de ileriye atılmışlardı.

Bu müfrezelerin birdenbire Çin seddine dayanmış gibi durduğu, yerinde mıhlandığı öğrenildi. Geriden gelen general asabiyetinden tepiniyor, merakından çıldırıyordu. Akşam yemeğini çekilmekte olan Alman ordusunun boşalttığını sandığı bir Belçika kasabasında yemeyi tasarlamıştı.

"Ne var? Ne oluyor? Neden ilerlemiyoruz?"

Nihayet telefon çaldı. Humbert, işin vahametini anlamayarak, kendisiyle konuşan zabite makineden bağırıyordu:

"Tel örgüler mi? Bu durmaya bir sebep midir? Yandan çeviriniz! Kesiniz!"

Halbuki arkasına mitralyözler konmuş olan tel örgüler ne çevrilebiliyor, ne de kesilebiliyordu... Taburlar onların önünde dondu kaldı. Hem de, ufak tefek değişikliklerle dört sene kaldı!

Hareket harbi sona ermişti; yeni usul bir harp, Tranşe muharebeleri başlıyordu.

Tranşe ve tel örgü –yaralılar, sakatlar ve hastalıktan, muhaceretten ölenler hariç– on milyon kişinin canına mal olmuştu.

* * *

Tayyare 1914 harbinde kullanılmaya başlanmıştı; fakat o zamanki toplar ancak ufki şekilde mermi atabildiklerinden bura karşı elde müdafaa ve imha silahı olarak tüfekten başka bir şey yoktu. Askerlerin tayyareleri nasıl vuracaklarına dair bir talimatname hazırlandı, ordulara tebliğ edildi; lakin tecrübeler iyi netice vermedi. Nihayet ilk önce Almanya, arkasından Fransa, harp sahalarına namluları göğe çevrilebilen hususi toplar sevkettiler. Almanya bunları 1910

senesinden beri hazırlamakla meşguldü. Fransa ise bir müddet ihmal etmiş olmakla beraber harp esnasında tekemmül ettirdi ve bir sene içinde yeni toplarla yüz düşman tayyaresi düşürebildi ki, o zaman için bu bir rekordu!

Halbuki havadan ağır bir vasıta ile uçmak tecrübesini ilk önce, yani mucidi sanılan meşhur Santos Dumont'tan on altı sene evvel 9 Birinciteşrin 1890'da yapmış olan Clèment Adler, Harbiye Nazırı General Mercier'ye daha o tarihte bir layiha[1] vermiş, demişti ki:

"Kanaatime göre yarınki harplerde hava muharebeleri olacak, gökten hücumlara maruz kalacağız ve hücumlara girişeceğiz. Binaenaleyh, şimdiden topları, amudi şekilde gülle atacak şekilde ıslah etmeliyiz!"

O devirde herkes tayyareciliği Jules Vernes'in romanlarına yakışır bir hülya sanmaktaydı. Mucidin dahiyane irşadına kulak asan olmadı; omuz silktiler. Şimdi Adler'i hayret ve takdirle anıyorlar.

Başka mühim bir adam da, cihan harbinde şöhret bulan tayyareci Vérdines, bir gün, düşman cephesinin gerisine istihbarat ajanları indirip döndüğü zaman şu fikri ileri sürmüştü.

"Yirmi, otuz tayyare bir arada kalksa, düşman hatlarının arkasındaki sevkülceyş noktalarına hususi surette talim görmüş ve teçhiz edilmiş bir miktar asker indirse, zannederim köprü, baruthane, silah fabrikası gibi yerleri bombalamak suretiyle bu müfrezeler büyük işler görebilirler!"

Dinleyenler güldüler ve şöyle dediler:

"Sen romancısın!"

---

1 layiha: herhangi bir konuda bir görüş ve düşünceyi bildiren yazı

Bugünkü harpte tayyarelerin paraşütlerle yaptıkları marifet, işte o Vérdines'in fikrini daha mükemmel bir şekilde tatbikten ibarettir. Vérdines'e gülenler, şimdi ağlayanların babalarıdır.

Maamafih umumi harp esnasında birinci defa İngiliz ordusunun kullandığı tank da Almanları, tel örgünün Fransızları şaşırttığı gibi hayret ve telaşa düşürmüştü. Tank mucidi, yıllarca hükümet kapılarında sürünmüş, her taraftan kovulup atılmış, icadını bir türlü kabul ettirememişti. Fakat 1917'de bu müthiş silah Aisnes cephesinde harbe sokulup da 37'lik topuyla bütün ufku dövmeye, siperleri atlamaya, tel örgüleri sürükleyip götürmeye başlayınca, düşmanın aklı başından gitti. Nihayet bir tanesini ele geçirdiler ve kısa bir zaman sonra muharebe meydanlarına onlar da tank sevkettiler. Harpte tekerlekli araba kullanmak milattan dört bin sene evveline ait bir keşiftir. Atlı arabalar 1900'den sonra otomobil şekline girince, atlı harp arabasının ve atın da çelik zırhlarla kaplı bir yeni çeşit arabaya ve motora tahavvül etmesi lazım gelecekti. Harpte baş mucit olan Almanlar nasılsa bu noktayı düşünememişlerdi! 1939 harbinde ise tank Almanya'nın elinde zafer arabası değilse de hiç şüphesiz en esaslı muvaffakiyet vasıtası oldu.

* * *

O, harp sahnesine girişini bir tesadüfe borçludur: 21 Ağustos 1941 günü Coblence'de bulunan Alman umumi karargâhına fena bir haber gelmişti. Ruslara mağlup olan General von Gaffon mütemadiyen gerileyerek Vistule'ün sol

kıyısına çekilmeye hazırlanıyordu. Derhal azledildi; fakat yerine kimin getirileceği henüz kararlaşmamıştı. Moltke, her zamanki gibi tereddüt, sinirlilik içindeydi.

Bu sırada maiyetinde bulunan General von Stein'in gözüne, masa üstünde bir mektup ilişti; odadaki derin sükûttan istifade ederek okudu. Mektupta deniliyordu ki: "... Şayet, vekayiin aldığı şekil bir ordu kumandanına ihtiyaç gösterirse beni hatırlayınız. Yaşımdaki asker arkadaşlarımın cepheye gidişlerine bakarken içim kan ağlıyor; sokaklardan geçmeye utanıyorum."

Stein, bu mektubu yüksek sesle okudu ve amiri Moltke' nin suallerine karşı izahat verdi: Müracaat eden generalin adı Von Hindenburg'dur; altmış yedi yaşındadır, fakat demir gibi sağlamdır; Hannover şehrindeki evinde harita üzerine bayraklar iliştirip harbi uzaktan takip ile meşguldür. Ve, Moltke'nin asabi haline işaret eder gibi şunu ekledi:

"Ekselans! Bu general için derler ki, ordumuzun içinde siniri olmayan tek kumandandır."

"Âlâ. Hemen vazifesinin başına gitsin!"

Vakit geç idi; generali telefonda bulamadılar. Zira, saat on bir oldu mu, hiçbir hadise onu yatağına girip horul horul uyumaktan men edemezdi. Birbiri üstüne üç telgraf çekildi. Birincisinde: "Hazır mısınız?" diye soruluyordu. Cevabını verdi: "Hazırım." İkincisinde General Ludendorf kendisini, ertesi sabah hususi bir trenle gelip alacağını bildiriyor, fakat tayin edildiği vazifeyi söylemiyordu. Üçüncüsü; bu ciheti de halletti: Uhdesine Rus cephesindeki VIII. Ordu Kumandanlığı verilmişti.

Tek vagonlu hususi tren, gece yarısından sonra saat üçte Hannover garına girdi; içinden tek gözlüklü şık bir general indi, yeni ordu kumandanının karşısına dikildi, ökçelerini vurup emre hazır olduğunu söyledi.

Yolda, Hindenburg erkanı harp zabitlerinin mütalaalarını dinledikten sonra sordu:

"İlave edecek başka bir mütalaanız var mı?"

"Hayır."

Bunun üzerine gidip yattı. Hatıratında o gece mükemmel bir uyku çektiğini yazmaktadır. Halbuki Almanların hâlâ büyük alaylar, alayişlerle tesit ettikleri meşhur Tannenberg zaferinin planını, Hindenburg, aynı gecede zabitlerini dinlerken tasarlamış ve uykuya çekildiği zaman da bunu zihninde bütün teferruatıyla çoktan hazırlamıştı!

Fakat…

Fakat, gün geldi, bu sinirsiz büyük askerin karargâhını bir dehşettir kapladı. 1918 senesi ilkteşrininin birinci günüydü; karargâh nezdindeki Hariciye Nezareti mümessili Berlin'e şöyle bir telgraf çekiyordu: "Ludendorg şimdi bana müracaat ederek her an bir cephe yarılışı ve kıtalar arasında bir itaatsizlik vakası karşısında bulunulduğundan buna meydan vermeden sulh talep edilmesi lüzumunda ısrar etti."

O sırada karargâhtaki huzursuzluğa, şaşkınlığa, sinirliliğe şahit olan bir Alman diplomatı, notlarında der ki: "Burada en büyüğünden en küçüğüne kadar herkes soğukkanlılığını tamamen kaybetmişti."

İşte harpte bir millet için en korkunç, en felaketli tablo, bu son tablodur.

Yeni Harp Karşısında Eskisine Bakış

Gazetelerimizin siyasi makalelerini okuyor ve yahut Ankara radyosundan hulasalarını dinliyor musunuz? Okuyor ve dinliyorsanız, vaziyet hakkında herhalde şu kati, tam, sağlam kanaate vasıl olmuşsunuzdur! Kimsenin bir şey bildiği yok!

Arka arkaya dinlenirken bu makaleler bana sekiz, on kişi bir odaya toplanıp birbirleriyle münakaşa ediyorlar, birbirlerinin dediklerini şiddetle, hiddetle, kökünden ve temelinden yalanlayıp aksini ispata çalışıyorlar tesirini yapıyor. O kadar ki, ayrı ayrı odalarda bulunmasalar aralarında hır çıkacağına inanacağım geliyor. Hiçbirinin dediği ötekine uymuyor.

Kimine göre harp tehlikesi gelip çatmıştır; kimine göre ise uzaklaşıp gitmiştir. Bazısına göre harp zaten mevcuttur, devam etmektedir; bazısına göre mevcuttu; şimdi nihayete ermiştir.

Birini okurken ona inanıyorum; sonra ikincisini dinleyince fikrimi değiştirip buna taraftar oluyorum; üçüncüsünde yine eski fikrime yaklaşıyorum; dördüncüsünde büsbütün başka bir fikir hasıl ediyorum. Sonunda kendi öz fikrimi de kaybedip tamamen kararsız, şuursuz, şaşkın ve yorgun, ka-

fatasımın içinde beynimin o bildiğimiz diri ve çizgili şeklini terk ederek sarı havyardan yapılmış tarama haline girdiğini, ezmeleştiğini duyuyorum, bön bön etrafıma bakıyorum.

Kendimi tekrar toparlayınca düşünüyorum: Dünya haritasının harpsiz bu derece geniş miktarda değişmesine imkân olmadığına ve halbuki değişmekte bulunmasına göre harp mevcuttur; fakat kan dökülmeden koca ülkeler alınıp verilmeyeceğine nazaran da harp yoktur.

İşte yirminci asır ortasında vasıl olduğumuz tekamül budur: Harp var mıdır, yok mudur, fark edememek!

Harp lakırdıları, hazırlıkları, daha doğrusu kısaca, harp yapıldığı şu sırada devlet ricali ve hepimiz için ibretle okunacak yazılar; gündelik makale ve mütalaalardan ziyade umumi harbe ait kitaplar, bilhassa o devir adamlarının neşrettikleri "hatıralar"dır.

Şimdi masamın üzerinde Avrupa diplomat ve kumandanlarının yazdıkları cilt cilt "hatırat" duruyor. Umumi harpten evvel, harp esnasında ve sulh devrinde devletlerin kimler elinde ve ne günlere kaldığı, nasıl vehimler, hayaller üzerine yürünüldüğü okunacak facialardandır.

Bütün bu kitaplarda işin nereye varacağını bilerek harbe giren tek kişiye rastlamadım. Bazı kimseler harbe, sonu gayet iyi tahmin edilerek mantık ve hesapla girişildiğini iddia ederler. Bunun böyle olmadığına uzak ve yakın tarih çok belagatli bir şahittir. Eserlerden anladığıma göre, harbe daha ziyade zan ile, hülya ve ümitle, evdeki pazarın çarşıya uyacağı kanaatiyle, yani tamamen mantıksız ve hesapsız girişilirmiş. Hele istila harbini açanlar, cihangirlik hevesine ka-

pılanlar, yıldızlara bakarak istikbali gördüklerine inananlar kadar yanlış ve hayali programlara aldanırlarmış.

Zamane ruhiyatçıları ve hekimleri harbi tıp bakımından tahlil edilerek bunu bir "psikoz" sayıyorlar; harp bir ruh hastalığıymış ve asıl fenası da sariymiş.[1] Şayet bu hastalar politika mevkiinden uzaklaştırılırsa, muharebelerin de önüne geçilirmiş! İyi ama harbe sebebiyet verecek olan zararlı hastalar harbi çıkarmadan evvel öyle sağlam mevkilere çıkmış bulunuyorlar ki, değil hastabakıcılar ve gardiyanlar, ordular bile kendilerini yerlerinden indiremiyorlar. Kedinin kulağına çıngırak takmak kabilinden bu fare hulyası derde deva olamaz. İstila harbi yapacak büyük hastalar, dikkat ediniz, önceden dahili bir harbe girişiyorlar, evvela kendi milletlerini yeniyorlar; sonra haricisine başlıyorlar.

Tıp bakımından muharipler madem ki hastadırlar, onlardan mantık ve hesap beklemek de elbette abestir; bu itibarla vehim ve hulyaya istinat ettiği hakkındaki mütalaam doğru çıkıyor. Mesela umumi harpte Almanya imparatoru hazırlığına güvenmekle beraber vehim ve hulyaya da kapıldı. "Belçika'yı çiğner geçerim, İngiltere aldırmaz!" dedi, aksi çıktı, İtalya'yı sürüklerim sandı; yaya kaldı. Amerika seyirci durur ümidinde de tamamen aldandı. Bilhassa altı ayda harbi bitirivermek planı bu en büyük aldanış zafer hulyasını kökünden baltaladı. Netice bildiğimize vardı.

Maamafih sade istila harbi yapanlar değil, müdafaa harbine girişenler de mütemadiyen aldandılar. Rusya'ya güvenerek Türkiye'ye, başlangıçta, surat asıp çatık kaşla sakız çiğ-

1 sari: bulaşıcı hastalık

neyen itilaf devletleri bir "hasta adam" nağmesi tutturmuşlardı; Osmanlı Devleti bir yatalaktı; Avusturya ve Almanya bu yatalağın iki yanına iki koltuk değneği gibi sıkışırken pandomima seyrine hazırlanır alaycı bir vaziyet aldılar. Pandomima sandıkları bir trajedi gibi neticelendi. Çanakkale'nin hakikaten hayalet ve Türkiye'nin bir yatalak olmadığını anladılar. Neticede yeni bir Kaynarca bekliyorlardı. O civarda bir muahede imzalandı ama bunun adı Brest-Litovsk idi.

İstanbul'a teşrifi tahayyül edilen Çar, cenup yerine şarkı boyladı; Bizans'ta yeni bir tahta çıkarılacakken Sibirya'da bir bodruma indirildi. Ayasofya'da krallar elinden taç giyecekti, Ural ötesinde kırbaç yedi. Bu bedbaht imparator tahtlar çöktürmek, devletler parçalamak, milletleri namsız, şansız bırakmak niyetindeydi, halbuki ciğeri beş para etmez bir serseri onu ailesiyle beraber yere çökertmiş, paramparça etmiş, mezarını bile nişanesiz bırakmıştı.

Bulgaristan'da bir çarcık vardı ki, bütün hayatınca gaf yapmaya ant içmişti; gözü Balkanlar imparatorluğundaydı; vurguna gidiyorum sanmıştı, sürgüne gidiyordu. Hulasa bütün hesaplar yanlış çıkmıştı. Bu yanlışlık, asıl tuhafı, harpten sonra da devam etti; hem bilhassa galipler harptekinden ve mağluplardan daha fazla aldandılar.

Zira umumi harp diplomatsızlıktan o berbat hale girmişti, umumi sulh da diplomat noksanından şu perişan vaziyete düştü. Dünya; sulh esaslarının kurulduğu zamandaki kadar diplomat kıtlığına, kısırlığına hiçbir devirde uğramamıştır. Diplomat, hasmı olan milletin izzeti nefsi hususunda ne dereceye kadar zillete[1] katlanabileceğini sezmelidir. Harpten

1 zillet: hor görülme, aşağılanma

sözde muzaffer çıkanlar mağlup ettiklerini sandıkları devletlere karşı diplomat gibi değil, bir zenci kabilesini yenip esirliğe sokmak isteyen müstemleke başçavuşu zihniyetiyle hareket ettiler. Hoş, bugün harpsiz istila yolunu bulanların da yaptıkları odur.

Avrupa'da harpten evvel 26 devlet vardı, 33'e iblağ, yani yedi hudut belası daha icat edildi ve dırıltı, sızıltı o miktarda artırıldı. Eskiden 5 cumhuriyet mevcuttu, bunu 17'ye çıkardılar. Bir düzine daha buyuruk, kuyruk ve toy diplomat kafilesi! Bugünka Avrupa'yı ortaya koyan diplomatlar, ördek yumurtasından civciv çıkaran tavuklar gibi bu mini mini devletçiklerin şuraya buraya kaçışıp nihayet göle atıldıklarını görünce kenarda çırpınmaya başladılar! Kimi devlet, haddinden fazla büyütülmüş; kimisi tahammül edilemeyecek derecede küçültülmüş, kimisi yoktan var edilmiş, kimisi de haritadan silinmek istenmişti. İşte sulh diplomatlarının hata silsilesi!

Harbe girişte Osmanlı Devleti'nin gösterdiği hesapsızlık ve işlediği hata da tüyler ürpertici bir manzara arz eder. Alman ittifakına ne şekilde girildiğini anlatan dikkate şayan bir vesikaya Cemal Paşa'nın "Hatırat"ında rast geliyoruz. Kabinede bahriye nazırı bulunan merhumu, bir fırtınalı gecede Sadrazam Sait Halim, Boğaziçi'ndeki yalısına çağırıyor:

"Nerede kaldınız Paşa? Arkadaşlar beklediler, beklediler, şimdi gittiler. Size gayet memnun olacağınız bir havadis vereceğim. Almanya hükümeti bize ittifak teklif etti; biz de bunu menafii memlekete muvafık telakki ettiğimizden bugün ittifaknameyi sefir ile beraber imza ettik."

Öp babanın elini!

Dükkân gediği icar senedi bile bu kadar kolay, istişaresiz, müzakeresiz imzalanamaz. Cemal Paşa için yapılacak ilk şey –her sebep bir yana dursun– imzadan evvel kendisine haber verilmemesini emniyetsizlik, meşruti idarede usulsüzlük telakki ederek hemen istifasını vermekti. Hayır, öyle yapmıyor, sadrazamı bu muvaffakıyetli işten dolayı tebrik nezaketinde bile bulunuyor!

O gün 1914 senesi Ağustosunun ikinci günüdür. Derken, 11 Ağustos gecesi (Görüyorsunuz a, her mesele karanlıkta geçiyor!) dört, beş nazır, Sait Halim'in yalısında otururlarken içeriye Enver Paşa giriyor. Kendisine has olan sakin tavrıyla gülerek, diyor ki:

"Bir oğlumuz dünyaya geldi!"

Nazırlar hazaratı bu mahalle kahvesi ve kadınlar hamamı ağzı ile verilen müjdeden bir şey anlamıyorlar, alık alık Enver merhumun masum ve mahçup edalı yüzüne bakıyorlar. Meğerse bu dünyaya gelen çocuk, Çanakkale'den içeri soktuğu Alman zırhlılarıymış. Genç kumandan ne sadrazama, ne bahriye nazırına, ne de mensup olduğu partiye söylemeden, sormadan, sezdirmeden arka kapıdan bu ecnebi toplarını Marmara'ya, yani Osmanlı İmparatorluğu'nun yatak odasına sokuvermiş. Mecliste yine itiraz, münakaşa, hitap, itap yok; yine tebrikler var!

Zaten "Hatırat"taki usulsüzlükleri, hataları, halitaları inceleseniz, hayretinizden küçük dilinizi yutmuş, imparatorluğun da niçin hapı yuttuğunu öğrenmiş olursunuz! Devlet ricali, bir gün olsun, tenezzül edip de birbirleriyle istişareye yanaşmamışlar, hepsi bir tarafta ayrı ayrı, akıllarının dikliğine, dilediklerini işlemişler.

Bir bu yolsuzluğu, anarşiyi, başıbozukluğu düşününüz, bir de bugün Türk milletinin başında bulunan ricalin demokrasi prensibine uygun temkinli, ihtiyatlı, ağır başlı, kılı kırk yaran dürüst hattı hareketine bakınız; iftihardan kendinizi alamazsınız. Eski devre kıyasen yeni rejimin açtığı mektepler, yaptığı yollar, kuruttuğu bataklıklar, kurduğu şehirler ve işlettiği fabrikalar, hulasa her şubede uhdesinden geldiği işler bir istatistiğe ve grafiğe sığabildiği için mücessem bir şekil alabiliyor. Fakat görülecek, gösterilecek bir mühim mesele daha vardır ki, çizgi ve rakam ile ifade olunamaz. Bu, bütün diplomatik faaliyetlerin hesabını –en eski ve sağlam demokrasilerde olduğu gibi– hükümetin meclis grubunda memleketin tasvibine arz etmesidir.

Siyasi rüşt buna derler.

Umumi harp başlangıcında büsbütün aksi hareket edildiğini, neticenin de ne fena bittiğini yukarıda görmüştük. Zaten o devir hükümdar ve ricalinden hiçbiri, hiçbir ülkede kâfi dirayet gösterememiştir. Harbi kazanan Clemenceau ve Lloyd Georges gibileri de fena idareleriyle sulhu kaybettiler.

Talat Paşa fıtraten politikacıydı, yani kurnaz, sevimli bir tilkiydi, halkı avlardı. Fakat diplomatlık tilkilik değildir; tilkiyi kapana sokan bir hünerdir. Alman sefiri onu kafese soktu. Enver Paşa ne idi? Ne politikacı, ne diplomat; barut kokusuna can atan cins bir at! Harp isterim diye eşindi, tepindi, kişnedi, kükredi, nihayet en zararlı şekilde meramına erdi. Cemal Paşa'ya gelince, aklınca, hem Cromwell, hem Deli Petro, hem Dâra, hem Sokullu, hatta hem de Haussmann! Yani hem ihtilalciydi, hem ıslahatçı, hem imparatordu, hem diplomat, hem de imarcı ve bulvarcı!

Tabiidir ki, ne birincisi diplomat, ne ikincisi cihangir, ne üçüncüsü halaskâr olabildi.

Hamdolsun ki, bugün Türkiye bambaşka bir vaziyettedir. İşte bunu ve bundan evvelkini iyice bildiğim, bildiğimi de yeniden kitaplarda okuyup gözden geçirdiğim içindir ki, harbi hiç istemememekle beraber dünya alt üst olsa da en az zararla hatta epeyce kârla çıkacağımıza şüphe etmiyorum.

Ve yine bunun içindir ki, Bay Hitler nutuk söylerken, ben de –teşbihte hata olmaz– memleketine güvenen Bay Roosewelt gibi uyuyorum!

“Ne İdim? Ne Oldum? Daha Ne Olacağım?

Küçüklüğünüzde nineniz, dadınız, bacınız, komşu kadın, hoca hanım, kurşuncu Molla, içlerinden herhalde biri size kurukafa masalını söylememiş miydi? Şayet işittiniz, dinledinizse unutmamışsınızdır. Aradan kırk şu kadar sene geçtiği halde benim hâlâ aklımdan çıkmıyor, zira hem oldukça korkunçtur, hem de dünya ahvalinin aldığı insafsız şekil karşısında manalı ve kendisini hatırlatıcıdır.

Masalı anlatmadan evvel, onu, çocukluğumun üzerinden yıllar aştıktan sonra ilk defa nerede ve nasıl bir münasebetle zihnimden geçirdiğimi hikâye etmek isterim:

1924 senesinde Lübnan’da bir köye çekilmiş oturuyordum ve odamın bir kenarına büzülüp pineklememek, arpacı kumrusu gibi düşünüp büsbütün gam, kasavet bağlamamak için dağda, kırda uzun, yorucu, fakat avutup canlandırıcı gezintiler yapıyordum. Günün birinde yoluma, çoktan terk edilmiş bir ücra mezarlık çıktı; ama öyle servilerinin uğultusuyla ahiretten ecdadım kulaklarıma, “Gel aramıza!” diyormuş gibi münasebetsiz davet sesleri fısıldayan, yüzüme şeyh nefesi, türbe kokusu üfleyen loş İstanbul mezarlıklarından

değil... Yosunlu gölgeleri insanın içine çürük toprak ıslaklığı doldurmuyor ve kavuklu başlar yeniçeri kıyamlarını hatıra getirmiyor. Hoş bir yer: Bir dere yatağı sırtındayım, üstümde beş, altı turunç ağacı, keskin bir şubat güneşi ve çocuk gözleri maviliğinde, yani süt mavisi bir masum gök... Öyle bir gök ki, aklından ne yağmur, ne fırtına, hatta ne de bir tek kara bulut geçiriyor; bahar havası, ışığı, heyecanı içindeyim. Turunçlar Marmara'nın lodoslu guruplarını hatırlatan pişkin, ağdalı bir kızıllıkla güneşin koynunda gittikçe olgunlaşıyorlar; bal ve rayiha ile sanki, emzikli göğüsler gibi dolup kabarıyorlar, ağırlaşıyorlar. Etrafa kızdırıcı ve şifalı bir punç kokusu, alevli ve baharatlı bir hava yayılmaktadır; iksir gibi iç ısıtıyor, bu dekor ve muhit ortasında gurbete rağmen bir yaşama zevki duyarken birden, gözlerime sel yatağında haddinden fazla lekesiz, bembeyaz duran birbirinin eşi, iri, toparlakça cilalı taşlar ilişti.

Bunlardan bir tanesine, ucu demirli gurbet asamı uzattım ve hafifçe vurdum.

Bir dokun, bin ah dinle kâsei fağfurdan

Mısraındaki gibi pek billuri değilse de taştan beklemediğim bir acayip ses çıktı. Kavanoz, küp gibi pişmiş topraktan yapılmış eşyanın içleri boş olunca verdikleri kuru, yarı akisli ve iniltili seslerden... O zaman gördüm ve anladım. Son şiddetli sağanaklar sel halinde toprağı eşmiş ve bu bahtiyar ülkede cihan harbi sırasında felakete uğrayarak kıtlıktan can verenlerin kafataslarını meydana çıkarmış!

Yine bastonumun ucunu, ağız veya göz, bir deliğine takarak başlardan birini yükseğe kaldırdım. Sapasağlam dişlerinin aylarca ekmeğe hasret kaldığına inanamayacağım geldi. Etrafım o kadar aydınlık, mevsim o derece neşeli, turunçlar öyle rayihalı ve çamurlarla cilalanıp yağmurlarla yıkanmış bu kemikler öyle beyaz, temiz, adeta tebessümlüydü ki, keder duymadım. Zaten bahar, insanı her mevsimden fazla ölüye uzak, diriye yakın eder; gideni değil, geleni arattırır, uhreviliğe yabancı yapar, cismaniliğe yanaştırır.

İşte, o gün bu kurukafa, bana çocukluğumdan aklımda kalmış olan garip masalı hatırlatmıştı; size de hatırlatayım:

Adamın biri, akşam vakti kırlarda gezerken, ayağına sert bir şey çarpmış; bakmış bir kafatası... İtip geçiyormuş, dikkat etmiş, tam alın yerinde için için ışıldayan, fosforlu bir yazı var. Eğilmiş, gözlerini merakla açmış ve şunu okumuş: Ne idim? Ne oldum? Daha ne olacağım?

"Allah Allah," demiş. 'Ne idim' ile 'ne oldum'u anladım. Fakat artık daha 'ne olacağım'ı var mı? Böyle kupkuru bir kemik parçası haline geldikten sonra olacak bir şey kaldı mı?" Ve merak verici yazısını arkadaşlarına göstermek, fikir danışmak için kafatasını mendiline koymuş, evine götürmüş, götürmüş ama adamcağızın hırçın, titiz, ürkek, aksi, delişmen, yani bugünkü tabirle kısacası sinirli bir karısı varmış; ayılıp bayılmasından, çıngar koparmasından, ahkâm çıkarmasından korkmuş, mendilindekini gizlice dolaba koymuş, saklamış, kilitlemiş... Meğerse bunu yaparken şüpheli hareketleri hanımın gözünden kaçmazmış... Acaba kocası oraya ne sakladı? Dostunun namelerini mi, altın desteleri veya inci dizileri mi?

Bir gün, iki gün, dolabın önünde fare kokusu almış bir kedi hırsı veya pastırma kokusu sezmiş bir fare telaşı ile döner dolaşır, gider gelir, eğilir kalkar, sürünür, yoklar, bir türlü ayrılamazmış. Nihayet dayanamamış, kapıyı kırıp açmış ve bittabi, kuru kafayı sırıtıp kendisine bakar görünce: "Hay!" demiş, düşmüş bayılmış...

Lakin ayılınca düşünmüş: "Muhakkak, kocamın sevdiği bir kadın vardı, öldü; o da tutup başını mezardan aldı, hatıra diye sakladı. Ben ona gösteririm!" Ocağa çıralı kütükleri yığmış, tutuşturmuş, sonra kıskançlığından, efsunlu yazıyı gözü fark etmeyerek kafayı bir demir çubuğa geçirip ateşin ortasına dikmiş ve tam o sırada da kocası kapıdan içeriye girmiş.

Adamcağız bakmış ki, alnında "Ne idim? Ne oldum? Daha ne olacağım?" diye yazılı kuru kafa; alevlerin sıcağıyla döne çatırdaya demirin ucunda yanıyor, çatır çatır kavruluyor... O zaman nükteyi anlamış, şöyle söylenmiş:

"Meğerse, 'Daha ne olacağım?' diye düşünüp sormakta hakkın varmış. Zavallı kurukafa!"

Bu masalı, şu sırada, neden tekrar hatırlıyorum ve yazıyorum? Üsküdar'da mezara sokulurken dirildiği sanılan adamdan dolayı mı? Yoksa on yedi yaşında ikinci cinayetini işleyen küçük katili düşünerek, yahut gırtlağından kanlar boşana boşana yürüyen kapıcının müthiş hayalini göz önüne getirerek mi? Bu son manzara, olsa olsa yine çocukluk zamanımın hikâyelerinden *Kesik Baş*'ı zihnimde canlandırabilir. Bizim neslimizden hangi küçük vardı ki, o din masalını, tecvit kitapları şeklindeki taş basması risalede okuduk-

tan sonra, karanlıkta evin üst katına çıkabilsin? Kesik Baş denilen evliya, taze kan sızan kellesi koltuğunda, beni merdiven sahanlığında bekliyor sanırdım; gözlerimi yummadan buradan geçemezdim. Hayır, kurukafa masalını bugün o gündelik ve olağan vakalardan dolayı değil, daha mühim ve şümullü bir davadan nâşi hatırlamaktayım: Bana alnında "Ne idim? Ne oldum? Daha ne olacağım?" yazılı mahut iskelet başı, alelade bir kafa şeklinde görünmüyor, böyle bir alın yazısıyla semanın boşluğunda bizim dünyamızı dönüyor farz ediyorum; masaldaki kurukafayı kendi dünyamıza benzetiyorum.

Hafta içinde birbiri arkasına gelen haberler, yani yeni ittifaklar, yeni sevkiyat, yeni hazırlıklar, Amerika bahriye şefinin harbin umumileşeceğine dair beyanatı, askeri şura toplantıları, Fin ve Çin muharebeleri, hususuyla H. G. Wells'in, Wilson'u ve uğursuz on dört maddesini hatırlatan beyannamesi, hepsi arzın alın yazısındaki son sorguya hak verdirecek mahiyettedir.

Ey masaldaki kafatası, aklımdan çık! Zira haritaya bakıp da mesela Polonya'ya gözüm ilişince, üzerindeki irili ufaklı, eğri büğrü yazılar –sinemalarda darmadağınık harfler halinde iken birdenbire toplanıp meydana "Divers-Faits" başlığını istifleyen dünya havadisi filmleri gibi– birleşiyorlar ve bana kurukafanın alnındaki sualler şekline girmiş görünüyorlar! Ne idim? Ne oldum? Daha ne olacağım? Yarın belki de Finlanda için böyle olacak, başka komşuları için de... Avusturya'da okuduğum budur. Çekoslovakya'da keza! Kürei mücesseme dediğimiz tek ayaklı arz maketi –korkunç

sözlere inanınca– kurukafadan ve yazıları da o kafadaki yazılardan başka bir şey değildir. Ne idim? Ne oldum? Daha ne olacağım?

Büyük harpten sonra sulh müzakereleri başlayınca, arzın kadit[1] kafasına bakıtğım zaman yine bu alın yazısını sezmiyor değildim. Fakat diyordum ki:

"Ne idin? Onu aşağı yukarı biliyorum; ne olduğunu da işte gördük, artık ne olacağın var mı? Bu kadar kan aktı, nüfus tükendi, servet eridi, hanıman yıkıldı, kimsede harbe, darbe mecal kalmadı; iskelete döndün. Şüphesiz ki, asırlarca olduğun yerde, olduğun gibi kalacaksın; son çileni doldurdun, sükûnete, rahata kavuşacaksın!"

Meğerse, yirmi sene geçmeden bu dertli kafanın uğrayacağı bir bela daha varmış, onu alev alev yanan bir ocak ve demir bir şiş bekliyormuş.

Bizim yaşta olanlar, yani ellisini bulanlar kendi kendilerine bir teselli icat ederler:

"Öyle bir devirde dünyaya geldik ki, cetlerimizin asırlarca yaşamış olsalar göremeyecekleri en mühim ve en müthiş vakaları idrak edebildik: İlk Yunan harbi, İspanya-Amerika harbi, Rus-Japon harbi, Trablus ve Balkan harpleri, Birinci Cihan Harbi, Rus inkılabı, Anadolu, Habeş, Japon-Çin harpleri, İspanya ihtilali, şimdi de İkinci Cihan Harbi... Aralarında dahili yüz çeşit kargaşalıklar da başka! Ya harplerin bol bol faydalandığı ihtiralar? Tahtelbahirler, tayyareler, telsizler, radyolar, tanklar, zehirli gazlar, Maginaux hatları, mıknatıslı mayınlar, neler de neler, dinamitli köfteler! Bunların

1 kadit: iskelet

hepsi de yarım asrın içine sığmıştır ve gözümüzün önünden geçmiştir.

Tarih, zannederim, hiçbir asırda beş kıtayı birden kaplamış böyle bir felaket serisi kaydetmiyor. Yalnız bir tanesi, bir teki insan ömrünün tamamına kâfi ve vafi[1] gelebilirdi. Onun sillesi içine düştüm diye böbürlenmek yalnız insan denilen manasızca, mantıksızca, mecmunca mağrur bir münasebetsiz mahlukun kârı olabilir. Haydi, ellisine kadar, gençlik ve dinçlik sayesinde, dünyanın misilsiz çekişmesine az çok bir metanetle göğüs gerdik diyelim; lakin tam huzur ve intizama, sakin, endişesiz hayata girmek, tatlı bir yaşlılığa ermek zamanı gelince asıl büyük kıyametle karşılaşmak hiç de hoşlanılacak ve bilhassa övünülecek bir akıbet, bir şans sayılamaz.

İşte bu düşüncelerledir ki, her gazete sayfası bana çocukluğumun o masalını hatırlatmaktadır. Hatta bazen içim o derece kararıyor ki, radyoda son havadisleri aldıktan sonra geceleyin pencereden dertli dertli dışarıya baktığım zaman, başımın üstündeki gök –Lübnan'daki dere içi gibi– bana sellerin eştiği süslü bir mezarlık ve yıldızlar da meydana çıkmış cilalı kafatasları şeklinde görünüyor. Bunların arasında bizim zavallı arz, muhakkak, masaldaki tılsımlı kurukafadır ve etrafına saldığı ışık, seçebilen için, şu fosforlu alın yazısını yaymaktadır: Ne idim? Ne oldum? Daha ne olacağım?

Maamafih bu sefer de siz benim bedbinliğime bakmayınız. Belki bir mide bozukluğu geçirmekte olduğum için hafifçe zehirlenmiş bir haldeyim; her şeyi olduğundan ve

1 vafi: sözünde duran, sözünün eri

olacağından fena görüyorum; bir kara sevda krizi geçiriyorum; yarın, iştahım açılınca güzel bir yemek yer, sigaramı tüttürür, köpüklü sade kahvemi içer ve koltuğa uzanırsam, önümdeki dünya manzarası herhalde değişir. O değişmese bile benim görüşüm değişir, tesellisini bulur, hiç olmazsa şöyle derim:

"Adam sen de... El ile gelen düğün bayram!"

Zira her makalede, bedbinlik ve nikbinlik biraz da mide veya kese vaziyetine bağlıdır!

Profesör Piccard'la Uzaktan Hasbihal

İşittim ki, yedi kat göğe çıktıktan sonra, şimdi de denizlerin esfelisafilinine[1] inecekmişsin. Demek ki, dünyanın en fazla yükselen ve en çok alçalan adamı sen olacaksın. İlk yaptığın güç işti; yarın yapacağın ise daha zor... Bulutlardan yeryüzüne burnun bile kanamadan inebildin; fakat okyanusun dibinden su üstüne cansız bile çıkabileceğine pek aklım ermiyor!

Belki de şöyle düşünüyorsun: "Çıkmazsam ne çıkar? Yaşım yetmiş, işim bitmiş... Zaten bir ayağım çukurda; vaziyet de kötü, hiçbir tarafta rahat, huzur kalmadı; ahir ömrümde yine istilalar görüp muhaceretlere uğrayacağıma şu belalı dünyadan ustaca sıyrılıvereyim. Sonsuz bir zulmet ve sükûn içinde kimseye nasip olmamış bir istirahatgâh seçeyim ki, ona ne düşman bombası, ne dost gözü ilişebilsin; herhangi bir fatihin hayat sahsında da adı, sanı bulunmasın. Ayrıca vatandaşlarımla, akrabalarımı da kabir ziyaretinden ve çelenk masrafından kurtarmış olurum!"

Diyojen de bu asırda ömür sürseydi böyle yapmak isterdi. Onun zamanındaki cihangirler ve İskenderler daha in-

1 esfelisafilin: cehennemin en alt katı, cehennem

saflı adamlarmış; "Gölge etme, başka ihsan istemem!" diye aksi cevap veren filozofun sırtını okşar, geçer giderlermiş. Şimdikiler olsaydı, aslında Yahudilik aramaya kalkışırlar, arkalarına takılıp partilerine girmeyen bu kâmil insanın fıçısını bile elinden alıp ya sürerler, yahut da temerküz[1] kamplarına sürüklerlerdi. Delidir, frengilidir diye operasyon, daha has tabiriyle hitlerasyon yaptırmaları da mümkündü!

Seninle beraber, yeni icat tahtelbahirinin içinde olmayı istediğim dakikalar yok değil, üstad! Muharebe ve ihtiras sahalarından uzaklaşıp denize gömüldükçe her metrede daha rahat nefes alacağıma, propaganda ve harp şamataları ile arama engin deryalar girerek sesler kısılıp tıkandıkça gönlüme ferahlık dolacağına eminim. Tam manasıyla baş dinlendirecek yer, ancak senin varmak istediğin deniz dibidir; yani dünya yaratılalı beri insan adımının basamağı ebedi karanlık! Orada, göğsümü gere gere pervasızca diyebilirdim ki:

"Haydi gel buraya bakayım, Germen topu, Slav tankı, Anglosakson torpidosu, Frank tayyaresi! Yetişin hele göreyim, kırk ikilik, mıknatıslı mayınlar, iperitli bombalar, bütün motorize ordular! Artık ne perçemli, ne posbıyık, ne iri çene, hiçbir çehreden, şemsiyeli, silindirli, gömlekli hiçbir kıyafetten; totaliter veya demokrat hiçbir rejimden korkum yok. Onlardan beni sekiz yüz metre deniz, yani milyonlarca, milyarlarca tonluk aşılmaz, taşınmaz bir sıklet ayırıyor; ancak isim itibarıyla sudan olan, fakat çeliğe meydan okuyan asıl geçilmez ve yakılmaz Maginaux istihkâmı arkasında duran benim Profesör! Kadehimi şerefine kaldırıyorum: İnsan zararından masun bir noktaya beni ulaştırdığın için!"

---

1 temerküz: toplama

İmkân varsa, dalarken dört senelik erzakını da beraber götürmelisin. Ta ki, dünya yüzüne çıkmak için acele etmeyesin ve harp devrini felaket haberi girmez ve dert işlemez yuvanda huzur ve sükûnla geçirebilen tek adam da yine sen olasın! Hani, nerede o kış mevsimini Akdeniz kıyılarında tenis oynayarak, yelken açarak, kürek çekerek, alayla, eğlenceyle, sporla kaygusız geçiren İskandinavya kralları? Damlarına kar çökmüş loş saraylarında başlarını haritaya eğmişler: "Hangi istila ordusu, hangi semtten gelecek?" diye gözleri faltaşı gibi açılmış, yürekler Selanik! Senin yurdunda da hal öyle, komşun kraliçe de böyle! İşin nereye varacağı belli olmadan, onca zahmet ve tehlike mukabili daldığın derinliklerden fırlayıp yine bu belalı arz üzerine dönmek hakikaten izansızlık olur. Bir kere dibi buldun mu, otur oturduğun yerde!

Hem fikrimce denizlerin dibindeki esrarı öğrenmeye sıra gelmemiştir. Madem ki, iniş ve çıkış meraklısısın, evvela cihangir kafalarındaki hayalat bulutlarına veya gönüllerindeki karanlıklar uçurumuna bir çık ve in. Oralarda yapacağın tetkikler ve alacağın neticeler şüphesiz beşer için daha faydalı olacaktır. Okyanus dibindeki balıklardan bize, dert ve musibet gelmiyor, bırak zavallıları kendi hallerine! Bugün ilmin ve fennin tek bir gayesi olmalıdır: Harbi önlemek... Zekânı, teşebbüs kudretini ve cesaretini bu işe hasret; yedi kat göğe çıkacak ve yedi kat denize inecek aletler ve nakil vasıtaları yerine bize dünya yüzünde kardeş kardeş yaşamayı temin edecek bir serum keşif ve icat edemez misin? Mesela, bir çocuk doğar doğmaz, ebesi göbeğini kestikten sonra ikinci ameliye olarak bu hayırlı ilacı cam şırıngaya doldurup iğne-

yi kaba etine daldırıyor. Artık korkma o yavrudan bir Sezar, bir Attila, bir Napolyon, herhangi bir cihangir ve diktatör çıkamaz. Beyninde ve gönlünde insan canına ve hürriyetine kastedicilik istidadının köküne kibrit suyu ekilmiştir. Müstakbel Sezar, ordular sevkedeceğine mektep müdürü olup talebe, yahut turizm tellalı olup seyyah gezdirebiliyor; Attila, büyük yarış atı ahırlarına manej hocalığı ve diktatörlük ediyor; Napolyon ise dünyayı silah zoru ile fethe kalkışacağına, vatandaşı ve hemşehrisi Tino Rossi gibi şarkı söyleyip kitara çalarak sesi ve sazı ile gönüller fatihi oluyor!

Gördün mü büyük keşfi, hayırlı icadı, inkılap ve kemali!

İşte asıl o zaman eski tarih ve vahşet devri sayılabilir ve yenisine medeniyet ismi verilebilir. Yoksa her asırda bir cihangir ve diktatör çıkıp her vesileyle eskisine rahmet okutacak icraata girişecek ve bütün keşifleri, icatları, fena niyetlerine alet yapacak olduktan sonra, sekiz bin metre derinlerde yaşayan balıkların sırrını öğrenmen ve biyoloji ilmine birkaç malumat ekledim diye övünmen abestir. Yok, şayet yıllarca kafa patlatıp milyonlarca lira sarfettikten sonra ölümü göze alarak daldığın derinlikten bize, yukarıda bahsettiğim serumu getirecek ve insanları yepyeni bir adalet ve insaf rejimine kavuşturacaksan diyeceğim yok; yolun açık olsun: Fe illâ,[1] vazgeç bu manasız işten de aklını ve paranı zamanın icaplarına hasret.

1940 senesinde görülecek iş başka türlüdür: Memleketin olan Belçika'nın şark ve garp hudutlarına, bir patlayışta Berlin'in altını üstüne getirecek veya Londra'yı adalarıyla

1 fe illâ: olmazsa

birlikte denizin dibine çökertecek yeni icat birer top yerleştir. Yıkıcı, yakıcı, ölüm ve felaket yapıcı keşifler zamanındayız. Bugün okyanus dibinden bir damla su alıp mikroskopta afal afal seyrine dalmak veya bir böcek kabuğu çıkarıp, ahmak ahmak tırtıllarını sayarak yaşını bulmak sırası değil! Dünya, "Sakalım tutuştu!" diye haykırıyor, sen, "Dur, çubuğumu yakayım!" diyorsun; arkanda bir kan ve ateş Avrupa'sı bırakıp denizaltı seyahati projeleri yapıyor, safayı hatırla sefer hazırlığı görüyorsun.

Canın sıkılmasın ama, ben bir vatandaşın olsaydım, başımızda felaket dolaşırken, senin bu derece geniş ilminle ve icat kabiliyetinle su dibinde dalga geçirmeye hazırlandığını işitince isyan ederdim: "Be hey adam," derdim. "Hudutlarımızın kara tarafına ejderha gibi tanklar dizilmiş, deniz kıyısına dağ parçası zırhlılar sıralanmış, göğümüzden her gün tabiiyetleri meçhul, fakat niyetleri malum tayyareler vızır vızır dolaşıyor; memleket yarının istilalarını önlemek için setler, siperler kurmakla meşgul. Sen, bu sırada, sekiz bin metre derinlikte yaşayan balıkların acaba gözleri görür, kulakları işitir mi, diye, şu ana baba gününde akla gelmesi kabil olmayan şeylerle kafa patlatıyorsun. O balıklar görürler veya görmezler; işitirler veya işitmezler, onu bilmiyorum, fakat senin burnunun ucundaki top namlularını bile görmeyip kulağının dibindeki bomba seslerini bile işitmediğine imanım var. Sana ne 'Yüksel ki, yerin bu yer değildir,' ne de 'Alçal ki, yerin bu yer değildir,' diyeceğim. Diyeceğim şudur! Senin yerin düpedüz bir şifa yurdudur, düş önüme!"

Ama sen de şöyle cevap verebilirsin: "Ben ilim, fen namına kellemi koltuğumun altına aldım, bakınız ne keşifler

yapıyorum!" Bizim ilim ve fen erbabından beklediğimiz "Strongilos polisimüs" nevine mensup yassı balıkların kaç sene yaşadıklarını veya "Plirium serinia" fasilesine ait deniz yosunlarının kaç metre yükseldiklerini öğrenmek değildir. Daha doğrusu insanlığa hürriyet temin etmeyecek bir ilmi sen gecelik külahıma dinlet ve istilalara set çekmeyecek fenni al da rafa koy!

Şu cihet var:

Olabilir ki, yakında teşrif edeceğin en alt sularda hiç de aklımızdan geçmeyen bir başka kainat, bizce karanlıkta kalmış daha mükemmel bir medeni dünya vardır. Madem ki biz bile henüz oraya senin himmetinle gideceğiz, onlar da buraya daha gelememiş olabilirler. Sen onları yakalayıp, etüt edeyim derken, onlar seni yakalarlar, evirirler, çevirirler, "Ha, anlaşıldı," derler, "biz de bir şey zannettik, meğerse insanmış... Hani, arzın ancak üstünde, ne fazla sıcağa, ne keskin soğuğa, ne hava tazyikine, ne su ağırlığına tahammül edemediğini yarım yamalak işittiğimiz aciz mahluk! Hele şunun, bir de beynini muayene edelim." Ve seni laboratuvarlarına götürüp marifetli aletlerle kafatasını açıyorlar; tahlilini yapıyorlar ve sonra şu hükmü veriyorlar: "Bu mahluklar bir cins mütekâmil basil ve mikrop nevine mensupturlar; kendi kendilerinin düşmanıdırlar ve birbirlerini yiyerek yaşarlar. İcat kabiliyetleri varsa da mantık yanlarına yanaşmamıştır. Zira bir taraftan ölmüş tavuğun yüreğini bin ustalıkla kavanozda yaşatmaya çalışırlar, öte tarafta milyonlarca insan ciğerini kurşunla delik deşik ederler; bir yandan maymun aşısı yapıp yaşlıları gençleştirmeye uğraşırlar, öbür yandan

gençleri top, tüfek ateşiyle kırıp geçirirler, çekiverin kuyruğunu!"

Ne doğru bir hüküm!

Benim kendi hesabıma alim, mütefennin, demokrat, otokrat, sulhçu, muharip insanın her türlüsünden sıtkım sıyrıldı. Hoş, sen de şayet bir tesadüfle kendini fen sergüzeştçiliğine, fenni akınlara vakfetmeseydin ne olacaktın: Muhakkak bir cihangir ve fatih değil mi? Zira baksana, ihtirası o dereceye götürmüşsün ki, göklerin içini arşınlamak ve deryaların dibini karışlamak azmine düşmüşsün. Bu hırs, maazallah, başka bir surette partiler kurmak, ordular yürütmek, hayat sahaları aramak şeklinde tecelli etseydi. 1914-1939 harpleri arasında bir de senin yüzünden başka bir cihan harbine daha karışmış olacak, on milyon insanı da senin uğrunda feda etmiş bulunacaktık!

Zaten doğrusunu istersen ben senin tekrar dünya yüzüne çıkmana taraftar değilim. Şahsi düşmanın mıyım? Hayır. Fakat olabilir ki, denizin sekiz bin metre dibinde bir zengin bakır, nikel, krom, radyum madenine, yahut maazallah coşkun bir petrol kaynağına rastlarsın, dönüşte dilini tutamaz, söylersin. Cihangirler için yeni bir hayat sahası, bankerler için de ihtiras meydanı açıldı demektir. Gelsin dalgıç bölükleri deniz dibi gemileri, suda patlar toplar ve balık şekline sokulmuş motorize ordular! Beşeriyet için toprak üstü, yeraltı, gökyüzü muharebeleri yetişmiyormuş gibi bu defa da deniz dibi akınları başlar. Okyanusun ağırlığı sırtında, dövüş bakalım Himalaya dağlarının tersine çevrilmiş uçurumlarında! İnsan kanı biraz da ezelden beri güneş yüzü

görmemiş yosun ormanlarını sular ve insan cesedi, biraz da bu ormanların balıktan sırtlanlarına yem olur.

Artık dünyanın derdi bir kat, bin kat daha artmış demektir. Mekteplerde başlarız deniz altı coğrafyası okumaya... Deniz altında yeni İngiltereler, Japonyalar, Almanyalar, Balkanlar, İskandinavyalar, sizler, bizler, bir sürü devlet ve tabiatıyla dizi dizi Maginaux teessüs etmiştir. Toprağın üstünden ne hayır gördük ki, denizin altından görelim? Gelecek nesillerinin başını nara yakmış olacaksın; işte bütün marifetin! Kuşa döndük, tarla faresine döndük, balığa döndük, iki kollu, iki bacaklı insanlığımızı çoktan kaybettik; bir de şimdi insanları yamyassı bir nevi kalkan ve pisi şekline sokacaksın; elverir! Daha bir belayı atlatmadan yenisini açma! Daha yüzümüzden korkunç gaz maskelerini atmadan göğüslerimize bir de balıkların teneffüs cihazını taktırıp bizi katmerli maskara yapma! Vesselam!

Ne Dediler! Ne Çıktı?

İçinde ve üçüncü yılında bulunduğumuz şu cihan harbinden önceydi; gazetelerde gelecek harpler hakkında bir sürü yazılar çıkar, ortaya birtakım fikirler atılırdı. Başa geleceğini biliyormuşum ve bir gün karşılaştırıp doğruluklarıyla eğriliklerini meydana koyacakmışım gibi –kötü bir sezinmeye kapılarak– bunlardan merak verici olanlarını ve dikkate değer bulduklarımı kesip saklamışım.

Oysa ki ne üzerine olursa olsun, yazı toplamak, sıralamak, biriktirmek adetim değildir. Dün çekmeleri yerleştirirken, önüme, alışmadığım bir tomar gazete kesiklerinin düşüvermesi tuhafıma gitti; göz atınca şaşırakaldım ve merakla okumaya başladım: "Gelecek harplerde neler olacak?" sorusuna cevaplar…

O sırada uzak bir ihtimalle "gelecek" denilen harp, işte, çoktan gelip çatmıştır, çoktandır dünyayı alt üst ediyor, beş kıtaya da bulaştı; tam civcivli zamanındayız. Bakalım, harp işlerinden anlayanlar sekiz, on yıl önce neler buyurmuşlar? Geleceği, olacağı kestirmek bakımından ne derece yeterlik göstermişler? Ne kadar üzerine basmışlar?

* * *

Önümdeki yazıların birinde *What Would Be the Character of a New War*[1] başlıklı bir eserden bahsediliyor. Bu, Londra'da basılmış bir dergiymiş; içi Avrupalı, Amerikalı, Japonyalı on sekiz tane yüksek askerin, bilginin, kimya üstadının –birbirinden habersizce– yazdıkları makalelerle doluymuş. Kitabı okurken insanı bir kasvet, bir korku, bir ümitsizlik, bir karamsamadır basıyormuş. Ve asıl kötü tesir yapan nokta, o bilginlerin takındıkları son derece soğukkanlı, donuk, vurdumduymaz halleri, bilgiçliğe yakışır objektif görüş ve anlatış tarzlarıymış!

Anlıyorum, meraktasınız: "Acaba harp, dedikleri gibi mi çıktı? Olacağı sezmişler mi? Yoksa bir sürü falcılık etmişler, işin içinden yüzlerinin akı ile sıyrılıp çıkamamışlar mı?"

* * *

Fikirler arasında gerçeğe uyan da var, uymayan da...

İngiliz generali Fuller'e göre, piyade kuvvetlerinin rolü, gelecek savaşta –yani şimdiye kadar bulaşmadan seyircisi bulunduğumuz bugünkü cihan harbinde– sıfıra inecektir. Tanklar karşısında piyade kolay yutulur, eritilir bir yemden başka bir şey değildir. "Zira," diyor, "1918 yılının 24 Nisanında, topu topu 21 subay ve erin kullandığı yedi İngiliz tankı 3 tabur düşmanı kaçırmış ve 400 kişiyi ölü olarak yere sermiştir." Piyadeye karşı tank? Bu, bir harp sayılmaz, bir katliam –Türkçe tabiriyle– bir kırımdır!

Halbuki her tarafta görmekteyiz ki, piyade, hâlâ önemli rolünü kaybetmemiştir; harplerin temel taşı, demirbaş kuvveti yine piyadedir... Tank dizilerine, uçak sürülerine, makine üstünlüğüne karşı bile!

1 yeni bir savaşın nasıl bir karakteri olurdu? (İng.)

Yine bu general süvari kıtaları için de şöyle diyor: "Bir zamanlar ad, san, dehşet salan atlı kuvvetler –tıpkı piyadeler gibi– ortadan kalkacak, müzelere konacak, modası geçmiş bir kıyafet örneği olacaktır!"

Motorlu vasıtaların lök gibi karlara saplanıp benzinleri donarak işlemez, ilerlemez olduğunu ve süvarinin ise sıfır altı yirmi beş derecede har sarıp harman savurduğunu gözümüzle görmüş gibi bildiğimiz için, Fuller'in aldandığında kimsenin şüphesi kalmamıştır sanırım!

* * *

Gerek dergide, gerek öbür gazete parçalarında uçaklar, yeni kopacak harplerin en keskin, önlenmez, göğüs gerilmez bir silahı olarak öne sürülmektedir; herkes bu yönde birleşiyor. 1914 yılının başında onlardan beklenen fayda düşman hareketleri hakkında haber almaktan, düşman hazırlıklarını kollamaktan başka bir şey değilken, harp sonunda uçakların silah olarak da yüksek kıymeti anlaşılmıştı: Yarınki harp havalarda olacak! En çok tayyaresi bulunan harbi kazanacak! İşte verilen hüküm budur.

Diyorlar ki: "Düşman, uçaklarıyla yalnız ordu teşkillerine, kalelere, demiryollarına ve istasyonlara saldırmakla kalmayacaktır. Fabrikalara, maden ocaklarına, değirmenlere, bütün hayat kaynaklarına sataştıktan başka, daha korkuncu, cephe gerisine, sivillere, açık şehirlere de bombalar yağdıracaktır. Zira, harbin sona ermesi, kazanılması üzerinde asıl tesir yapacak olan yer, cephe gerisidir; sivil halkın kolunu kanadını kırmakla üstünlük elde edilecektir. Bu sebepledir

ki, yarının harbinde en fazla ölü verecek, felaket görecek olan meydan, cephe önü değildir, gerisidir; savaş alanından uzakta bulunan şehirlerdir."

Bu fikirlerin doğruluğuna hiç diyecek yok. Fakat daha doğru çıkan fikir şudur: "Yarınki büyük savaşın, harp ilan edilmeden, önceden hazırlanmış, bir hava kuvvetini ve motorlu vasıtaları ileri sürerek baskın şeklinde yapılacağını tasınlamak lazımdır. Baskın... İşte yeni harplerin başlangıcı bu olacak!"

Nitekim de böyle oldu!

* * *

Başka bir askerin fikrine göre uçaklar ve motorlu vasıtalar, harbin devamı sırasında biteviye çoğaltılacak ve yeni yeni ilerlemeler göstererek zafer bunları başaracak tarafta kalacaktır. Savaş başladığı zaman en iyi hazırlanmış bulunmakla ancak geçici kazançlar elde edilir; sonuna doğru en çok makine yapabilenler ve yapma kudretine hız verebilenler, bu yeterliği gösteremeyeceklerin sırtını yere getirecektir. Zira o derece uçak, tank ve motorlu taşıt harcanacaktır ki, onların yerlerini dolduramayanlar, önceden kazandıklarını geri vermek zorunda kalacaklardır.

"Yeni harplerin askerleri kışlalardan fazla fabrika ve garajlarda yetiştirilecektir." Bir general böyle diyor ve şunu ekliyor: "Zira geçen cihan harbinde anlaşıldı ki, en iyi asker, şoförler, fabrika işçileri, makineye eli yatanlar ve makineye doğuştan eğimli olanlardır. Bundan ötürü yeni harbi makine amelesi ve fabrika ustaları yapacaktır!"

Birkaç kişi, gelecek harplerde elektriğin büyük rolü olacağı ve telsizle, hava dalgalarını kullanarak içinde adam

bulunmayan büyük silahların, tankların, denizaltıların, uçakların çok uzaktaki düşman üzerine saldırılabileceğini söylemektedirler. Bir uçak filosu, kendiliğinden havalanacak, istenilen yere gidecek, bombalarını boşaltacak ve dönecek... Hiçbirinde bir tek insan olmadığı halde! Bunun, şimdilik gerçekleşmediğini görüyoruz. Elektrik, daha insan yerini tutmuyor; ancak onun işini kolaylaştırıyor.

* * *

Önümdeki yazılar her şeyden fazla, gelecek harplerde eczalı bomba, zehirli gaz ve mikrobun insanlığa yapacakları zarardan bahsetmektedirler. Bugüne kadar el atılmayan o en keskin ve amansız silah, anlattıklarına göre, dünyanın yıkımı olacak... Madam Wolker adındaki bir kimya üstadına bakılırsa, öyle dehşetli eczalar kullanılacaktır ki, bunlarla doldurulmuş sekiz, on bomba, birkaç uçağa yükletilip 3 milyonluk bir şehre atılabildi mi, o şehir birkaç dakika içinde yanıp kavruluverecektir. "Arz bile tutuşabilir!" Kimyagerin fikri budur.

Profesör Langevin, meslektaşına kıyas edilirse biraz daha aşağıdan atıyor. "Böyle bir şehri yakmaya 100 uçak lazımdır," diyor. Alman generali Altrok'a bakarsanız: "Yarınki harpte yalnız sivil halkı yok etmek yoluna gidilecek; cephelerde rahat edilecektir!" Amerikalı general Squier, düştüğü yerdeki insanları 24 saat mışıl mışıl uyutan eczalı bir bombayı tavsiye ediyor. Hani ya, nerede? Bunu kullanmanın sırası gelmedi mi?

Bu yazımda size, sözü geçen çeşit çeşit kötü gazların vücutlar üzerinde yapacağı gerçekten korkunç zararları saymayacağım. Tehlike büsbütün uzaklaşmadan öyle bahislerin sırası değil! Mikrop meselesine gelince, önümdeki makale-

lerden birinde deniliyor ki: "Yarınki harplerde şüphe yok ki, bundan da yardım beklenecektir. Fakat 1914 harbinde yapılan birkaç deneme istenilen sonucu verememişti. Mikrobu tanınmış hastalıklara karşı düşman, güç dahi olsa tedbirler alabilir. Bu sebeptendir ki, gelecek harpte kullanılması lazım gelen mikrop bilinmeyen, görülmemiş bir hastalığınki olmalıdır; bu mikrobun gayet kuvvetli, salgınlığa eğimli, lakin uzun zaman yaşayamayacak bir cinsten seçilmesi de gereklidir ki, yayılıp sonradan öbür tarafa da zarar vermesin!"

Bu satırları yazanlar şunu da ekliyorlar: "Laboratuvarlarda mikrop ve hastalık denemeleriyle de gece gündüz, durmadan uğraşılmaktadır. Yarının harbinde o zalim silahı hesaba katmamak ise yanlıştır. Harbe atılan devletlerin sakın insanlık duygusuna kapılıp vicdansızca hareketlerden sakınacaklarına inanmayınız. Zira, geçen cihan harbi bize gösterdi ki, harp eden bir devlet için tek düşünce asker ve sivil, bütün düşmanı, nerede ve nasıl olursa olsun yok etmektir!"

* * *

Sizinle bu konuşmaya bir avunma yolu bulmak için girdiğimi anlamış olmanız gerektir. İçinde bulunduğumuz dünya harbi, şüphesiz ki eskisinden yakıcı, yıkıcı, altüst edici, kanlı ve korkunçtur. Fakat, olacağı sanılandan çok daha hafif, daha az zararlı geçmektedir. Zira fen ve teknik –Tanrıya bin şükür– ilim adamlarının kafalarında hayalini kurdukları dereceye henüz ulaşamamıştır.

Ulaşamaz olsun!

Ayların Yamanı Temmuz Ayıdır

Büyük hadiselerin doğum ayı olan temmuza girdik.

Temmuz, tarih itibarıyla bir bakıma pek sakar, başka bakıma pek uğurlu, şakaya pek gelmez, omuz silkip geçilemez, "adam sen de..." denilemez bir aydır. Devletler ve milletler tarihinde bazı kere çok hayırlı, bazen de pek netameli bir yer almıştır. Fakat ilk vasfı –Fransa'da, Amerika Birleşik Hükümetlerinde ve Türkiye'de olduğu gibi– üç mühim hürriyet ve milli istiklal bayramını takvime, tarihe geçirmesidir.

Bunlar meşhurlarıdır.

Meraklısı araştırırsa, gene –temmuz ayına rastlayan çeşitli ülkelere dair– ne inkılaplar, ihtilaller, hükümet darbeleri, kıyamlar ve küçük kıyametler bulabilir. O arada bizim de çoğumuzun unutur gibi olduğumuz bir "Arnavutluk hadisesi" vardır ki, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin düşmesi, "Büyük Kabine"nin hükümete geçmesi, Balkan Harbi'nin patlaması, Babıali baskını, Mahmut Şevket Paşa'nın katli gibi vakalar hep bunun arkasından çorap söküğü gibi nefes aldırmadan gelmiştir. Hatta Birinci Cihan Harbi bile...

Zaten temmuz yalnız doğum ayı değildir; büyük hadiselerin ana rahmine düştüğü veya sancıların başladığı bir aydır da... Mesela geçen büyük harbi bitiren ay ikinciteşrin

ise de Alman ordusundaki ilk yorgunluk ve cephe gerisinde ilk bozgunluk temmuz içinde kendini göstermişti ve Kayser Wilhelm'in karargâhı, harbi kaybettiğini kesin olarak gene temmuz ortasında anlamıştı.

İtilaf orduları başkumandanı zafere bir yıl sonra ulaşılacağını sanırken, Lüdendrof, temmuz ortasında imparatoruna: "Üç ay dayanmamız şüphelidir!" diyordu. Mütareke ve sulh maksadıyla Amerika'ya başvurulması fikri de temmuzda belirmişti.

Birinci Cihan Harbi'ni sona erdiren gerçek tarih 1918 Temmuzudur.

* * *

İkinci Cihan Harbi ilk emarelerini temmuzda göstermiştir.

Rahmetli Chamberlain –aklımda kaldığına göre– karışan vaziyet dolayısıyla hafta tatilini balık avında geçirmekten ilk defalar 1939 Temmuzunda vazgeçmişti.

Sulha da, harbe de gebe kalan ay temmuzdur. Temmuzdan hem ürkmeli, hem ümitlenmeliyiz.

Hatta dikkat edersek görürüz ki hususi hayatlarımızda bile temmuz çok defa önemli rol oynamaktadır. Mesela benim için bu ay –tam manasıyla– bir dönüm noktası olmuştur: Memlekete uzun bir gurbetten sonra temmuz içinde döndüm.

"Dönüm noktası" tabiri hiçbir zaman bu hayırlı hadisedeki kadar "dönüm" sözüyle uyuşup bağdaşamaz sanırım.

Sanki benim için icat edilmiştir.

Eskiden –çocukluğumda ve gençliğimde– temmuz, aşk ayı idi de... Biz her aydan fazla temmuzda âşık olur, ilk sıcaklarla beraber aşk ateşinin ilk hararetini de yüreğimizde o ay hissederdik.

Neden?

Zira kadına az çok yüzü görülür, insana benzer şekilde ve kıyafette ancak yazın, yaz gezintilerinde veya komşu bahçelerinde rastlardık ondan!...

Kalender, Fenerbahçe, Kuşdili, Göksu, Küçüksu mesireleri, temmuzda civcivli bir hal alır, asıl mevsim temmuzda başlar, bu yerlerdeki karşılaşmalar, bakışlar ve bakışmalarla gönüllere ilk sevda tohumları düşüp ilk yeşermelerin –diş çıkaran çocuklardaki gibi– ilk tatlı gidişmeleri temmuzda duyulurdu!

Yan taraftaki köşklere taşınmış yaz komşusu kızlarını da dut silker, kiraz dalı çeker, hatta haşarıcalarını bizim bahçenin o tarafa sarkmış ham kayısılarını gizlice aşırıp acele acele, pembe dilli ağzında avurtlarını şişirerek yer vaziyette gene bu ayda gizlenerek gözetlerdik.

Yüz buldukça, perde perde o gizlenmeleri açığa vurmak, kendimizi göstermek, bağ kuytularında mümkünse bir çift laf etmek, olamazsa mektup atmak lazım gelirdi. Aşk mektuplarının birincisi temmuzda yazılıp mehtaplı bir gecede verilir, sonuncusu eylül sonuna doğru taş kovuğuna bırakılırdı. Güz yağmurlarıyla ıslanmasın diye kovuğun ağzını paslı bir teneke parçası bulup kapatmak ihtiyatlı bir hareket olurdu!

Bağ, bahçe komşusu ile böyle uzaktan uzağa, çok kere eli eline sürülmeden sevdalaşmak imkânını bulan gençler için yaz, –göz dışarıda kalmadığından ve seyir yerlerine devam ihtiyacı artık duyulmadığından– pek pratik hatta ekonomik geçebilir. Evdekiler, evden ayrılmak istemeyen kitap ve kalem elde –"deme kız yaz, oku; yaz" nasihatine uymuş görünerek– uslu akıllı ömür süren delikanlıyı övecek söz bulamazlardı. Öte yandaki kız ailesi de... İki gencin beklediği

şey, herkesin gezme yerlerine dağılıp evde el ayak çekilmesi ve umumi gezintiye katılmamak için küçük hanımın bulduğu bahane: Baş ağrısı. Fakat bunun "ecel geldi cihane, baş ağrısı bahane" lafıyla münasebeti yoktur. Cihana aşk da hemen hemen ecel kadar bizi geç de olsa, güç de olsa atlayıp geçmeyen bir akıbet olarak gelmiştir.

Mesire denilen ve henüz güzelce bir karşılığı elde edilemeyen yerlerdeki sevişmeler zorluğa uğrardı. Sevgilisine ancak orada rastlayabilecek olan bayanın bahanesi gene sıhhatle münasebetli: İç sıkıntısı ve sinir krizi!

Fenerbahçe'yi veya herhangi bir gezme yerini dolaşmadıkça hafakan dursa yürek çarpıntısı başlıyor... Lokman ruhu kokusundan herkes şikâyetçi.

* * *

İşte böyle bir devirdeydik. Aylardan temmuz...

Yaşım on dokuz. (Ne mükemmel kafiye düşürdüm. Yazık ki mevsime ve mevzua uymayan "buz", "muz" ve "otuz", 100'ün Yahudi ağzıyla söylenen "yuz" kafiyelerini kullanamıyorum.) Memleket, yaprak oynamayan bir temmuz gecesindeki gibi huzur, sükûn, uyuşukluk içinde... Otuz üç yıl süren bir rejimin yerleşmiş serveti ve hayat tarzı pürüzsüz, kıtırında, gösterişli ve kendine göre saltanatlı sürüp gidiyor. Hele İstanbul, yarından korkusuz, her şey yerli yerinde ve hiç sarsılmayacak kadar sağlam sanılan bir kararlılık içinde, en güzel yazlarından birinin ve sıcakça hoş bir temmuzun keyfini sürüyor.

Denizlerde, hilali gömlekler giymiş sırma cepkenli hamlacıların çekip götürdükleri haşmetli kayıklar ve narin kikler... Karada Bender markalı tekerleklerinin cilası güneşe rastla-

yınca, çekirge kanadının pembeli yeşilli tayfına benzeyen kumaşındaki hareketli ışık oyununu tekrarlayan arabalar. Keten mendilli, keten takkeli, top sakallı, fersah gönüllü ricalin rahat oturuşlarını pencerelerinden seyrettiğimiz şahane yalılar... Akıllara durgunluk veren bir güven... Bir varlık ki binlerce kuş barındıran çınar gibi gelişmiş, fütursuz ve şuursuz!

Temmuz bunu yıktı. O zamanki 10 Temmuz, şimdiki tarihle 23 Temmuz...

Bu cümbüşlü kasırga bestesi ki güftesi şu idi:

Yaşasın Niyazi'yle Enverler!

Çok geçmedi, kikler kayıkhanelere, faytonlar arabalığa çekildi: Ak sakallı rical adalara sürüldü ve ancak uzaktan baktığımız züppe evlatlar ise utana çekine içimize karıştı. Temmuz, beklenilen oyununu bizde de oynadı. Yepyeni bir alemin kapısını açtı.

Yurdumuzda iyi veya kötü her vakanın anası bu 10 Temmuz'dur. İnkılaplarımız onun oğlu ve torunudur. Yazık ki oğlunun adı "Harp" ve bereket ki torunununki "Sulh" oldu.

* * *

Temmuza güveniniz.

Temmuzdan çekininiz.

Temmuz cana can katabilir, canı cehenneme de yollayabilir.

Temmuz hem Cebrail'dir, nübüvvet[1] getirir; hem Azrail'dir, son nefesi alıp götürür ve çok defa da İsrafil meşhur "sûr"unu temmuzda öttürür!

1 nübüvvet: peygamberlik

Öyle Başladı, Böyle Bitecek

Ajans haberlerinden birinde yeni okuduk: "Sel süratiyle ilerliyoruz; zira bir an önce düşmanın başşehrine girmemiz lazımdır ve pek yakında gireceğiz!"

Girilmesi lazım gelen ve girileceği şüphe götürmez görünen bu başşehir hangisidir? Dün Moskova idi ve o zaman haberi bildiren Alman ajansıydı. Bugün Berlin'dir ve haber Moskova'dan gelmektedir.

Şöyle bir ajans haberi daha okumuştuk: "Yıldırım süratiyle ilerliyoruz; zira bir an önce karşımızdaki başşehre girmemiz lazımdır ve gireceğiz!"

Bu baş şehir hangisidir? Dün Paris idi. Yarın gene Paris olacaktır. Birincisini Hitler karargâhı bildirmişti; ikincisini Amerikan tebliğinde okuyacağız.

Bir aralık denmişti ki:

"Çöllerde tozu dumana katarak kum kasırgası gibi ilerliyoruz. Zira bir an önce şu koca şehre girmemiz lazımdır ve gireceğiz!"

Bu koca şehir hangisidir? Dün İskenderiye idi. Ertesi günü Roma oldu. Boş ümide düşen Mussolini hükümetiydi, gerçek yapan müttefikler ordusuydu.

İşte İkinci Cihan Harbi'nin üç tebliğe sığdırılmış tarihi!

Öyle başladı; böyle bitecek.
Faşizm ve Nazizm ile birlikte!...

* * *

Almanya'nın harbi kazanacağına, Japonya ve İtalya ile beraber dünyayı paylaşacağına, faşistlerin ve nazilerin cihanı hükümleri altına alacaklarına bizi inandırmaya çalışanlar kimlerdi?

Beş yıldan beri bu propagandayı yapan tanıdığım çeşitli ırklar ve milletler arasındaki şahıslara zihnimde bir geçit resmi yaptırıyorum; gene zihnimin içindeki kampa hepsini sokuyorum; birer birer ruh haletlerini inceledikten, bütün yazıları, konuşmaları, atıp tutuşları sinip bocalamaları ile hayatlarını gözden geçirdikten sonra şu hükme varıyorum: Bunları dört gruba ayırmak lazım:

1- Ruh, terbiye, irs, gelenek ve görenek bakımından militarist, yahut otoriter, yahut da oligark olanlar; (Yani devlet nüfuzunun belli başlı birkaç kişi ve aile elinde bulunmasını isteyenler.)

2- Kendilerini dev aynasında görenler ve devcesine iş göreceklerini sananlar, megalomanlar;

3- Bugünkü mevkilerini az bulup göz diktikleri, imrendikleri yerlere bir rejim değişikliği ile geçmek ümidine bağlananlar, muhterisler;

4- Faşist propagandasını yapmaya memur edilen ücretliler; yani kimin arabasına binerlerse veya bineceklerini hissederlerse onun türküsünü çağıran menfaatçiler.

* * *

Birinci gruptakiler arasında iğri büğrü de olsa bir kanaat sahibi bulunanlar yahut hüküm geçiremedikleri bazı tesirler altında otomatça hareket edenler vardır ve öylelerine samimiyseler fazla bir diyeceğimiz yoktur. Ancak çoğu üçüncü gruba sokulmaları icap eden saf görünüşlü kurnazdırlar. İhtiraslarını ilim ve politika nazariyelerinin yaldızına sararak gizlemek yolunu bulmuşlardır. İkinci grubun çoğunluğunu da gene onlar teşkil ederler. Yani sahici megalomani hastası değillerdir; halka daha büyük, daha geniş, daha refahlı, daha şanlı, pek saltanatlı ve fütuhatlı,[1] yağmacı bir geleceği yalancıktan vaadederek ve inanmış görünerek başa geçmek hırsına tutulmuş yalancı pehlivanlardır.

Demek ki zihnimin içindeki faşistler kampında en kalabalık bölme üçüncü grubun tıkıldığı yerdir. Dördüncü grubun incelenmesi işini hükümetlere bırakmak daha doğru olur. Zira bu, bir konuşma konusu olamaz. Zabıta ve emniyet işidir, fikir olmaktan çıkmış, fiile girmiştir; suçtur.

Bir de faşizmin dış parlaklığına, başlangıçtaki hamleli hareketine, o, tereyağı yemeyip top yapmak, insan saçından sorguç takmak, sırtına kara gömlek giymek veya otobüsü durdururcasına kol uzatıp selam vermek gibi kıyafet ve adet tuhaflıklarına kapılarak bütün bunlarda insanlık üstü bir kuvvet ve teşkilat kudreti gören küme vardır ki, dünyaya cahil gelip gitmek için yaratılmıştır. Yarın vişne çürüğü don giyip kafasına oturak geçirecek bir başka çeşit faşistin veya haşistin de arkasına takılır!

* * *

1 fütuhat: zaferler, fetihler

Bence aşırı politika hırsına düşmüşlerin faşist olmak istemeleri pek tabiidir.

Baş olursam daha âlâ, ama başa geçenin yanında yer almak, hoşa gitmek de az menfaat sağlamaz. İş ona bir kere çatmakta, onun kapıkulluğuna yazılmaktadır. Artık önde engel kalmaz. İstediğin neyse –profesörlük mü, amirallik, generallik, nazırlık, sefirlik, korporasyon reisliği, rektörlük, banka müdürlüğü mü?– hepsi elde bir, deste güldür.

Asıl hoşluk, kimsenin ağzını açıp da, "Bu olamaz! Usule, kanuna uymaz!" diyememesindendir. Hele diktatör ve faşist idarelerde seçim zahmeti, korkusu, imtihanı, azabı hiç yoktur. Duçe veya Führer seni bir seçti mi, yan gel de keyfine bak!

Halbuki demokrat rejimlerde bir kişinin değil, binden fazla kişinin kulusundur. Politikacı için seçim zorluğu, herhangi bir işte de tenkide uğramak güçlüğü vardır. Sonra bu idareler kararsızdır, güvensizdir. İkbal insana pek kısa müddet için yar olur; hem de hareketlerin hakkında boyuna sorguya çekilmek, hesap vermek şartıyla...

Faşistlikte ne haddine, biri sana ağzının üstünde burnun var bile diyebilsin? İnsanın ağzını yırtarlar ve burnundan yakalayıp çengele takarlar!

Ah, Sinyor Gayda gibi bir gazeteci olmak! Ah, Dr. Goebels gibi propaganda nazırlığına erişmek! Ya otuz yaşında, pırıl pırıl formalar giyerek beş, on düzine nişan takarak, kılıcını sürüyüp tebessümler saçarak Kont Ciano gibi damatlığa, hariciye nazırlığına ulaşmak, İngiltere'ye harp notası vermek! Hele Ciano'nun babası gibi hayat kaydı şartıyla nazır tayin edilmek ve bir iki yılda, bir iki milyar liret servete konmak!

Olmak, erişmek, ulaşmak, konmak... Ve bir kelime tenkit nerede, bütün gazeteler tarafından alkışlanmak!

Gel de faşist çömezi olmak isteme...

* * *

Aşk ile şevk ile istediler ama olmadı. Kafir Churchill, Dunkerque'ten sonra yelkenleri suya indirmedi ve Londra bombardımanlarıyla diz üstü çöküp aman dilemedi. Roosevelt denen adam da allem etti, kallem etti, Amerika'ya harp fikrini aşıladı, siyaset sandalyasına mıhlandı ve dünyayı gırtlağına kadar silahlandırdı. Ya öteki? Ah, hele o! O ölümlü medücezrin yaman sihirbazı!

Eyvah, şu miskin demokrasi yok mu, hangi topsuz tüfeksiz, tanksız tayyaresiz, ordusuz donanmasız, parlamentolu kongreli, modası geçmiş demokrasi... Sen mi Duçe'yi önüne katacak, sen mi Roma'yı alacak, sen mi bizim denizi bizim diyenlerden başka herkese açacaktın! İkinci cepheyi de hakikat yapacaktın, ha?...

İşte bir harp böyle bitti ve bir sürü ümit böyle söndü. Şimdi onların ağzıyla konuşalım:

"Demokrasinin faziletlerini saysak mı dersin? Demokrat devletlerin kudretini övsek mi dersin? Kesip koparamadığımız eli öpsek mi dersin? Yoksa bu diyardan göçsek mi dersin?"

SON

Refik Halid Karay'ın Eserleri

Anı

1- Minelbab İlelmihrab

2- Bir Ömür Boyunca

Hikâye

1- Memleket Hikâyeleri

2- Gurbet Hikâyeleri ve Yeraltında Dünya Var

3- Memleket Hikâyeleri – Gençler İçin

4- Gurbet Hikâyeleri – Gençler İçin

Kronik

1- Bir Avuç Saçma

2- Bir İçim Su

3- İlk Adım

4- Makyajlı Kadın

5- Tanrı'ya Şikâyet

6- Üç Nesil Üç Hayat

7- Üç Nesil Üç Hayat – Gençler İçin

Mizah

1- Ago Paşa'nın Hatıratı

2- Ay Peşinde

3- Deli

4- Guguklu Saat

5- Kirpinin Dedikleri

6- Sakın Aldanma, İnanma, Kanma

7- Tanıdıklarım

Roman

1- Anahtar

2- Ayın Ondördü

3- Bu Bizim Hayatımız

4- Bugünün Saraylısı

5- Çete

6- Dişi Örümcek

7- Dört Yapraklı Yonca

8- Ekmek Elden Su Gölden

9- İki Cisimli Kadın

10- 2000 Yılın Sevgilisi

11- İstanbul'un Bir Yüzü

12- Kadınlar Tekkesi

13- Karlı Dağdaki Ateş

14- Nilgün

15- Sonuncu Kadeh

16- Sürgün

17- Yerini Seven Fidan

18- Yezidin Kızı

19- Yüzen Bahçe

Refik Halid Karay'a Dair Bir İnceleme

Refik Halid Karay – Ankara

Hazırlayan: Ali Birinci

Refik Halid Karay

Tanrı'ya Şikâyet

"Ulu Tanrı, aman, halimize nazar kıl! Şimdi, bizi bir gün kabul edeceğin 'Cennet' ile 'Cehennem'in işleriyle meşgul olacak sıra değil. Temmuzun ortasındayız; bu, zaten bir netameli aydır. Yeni tabirle -sen âlimsin, elbette manasını bilirsin- radikal bir düzene muhtacız.

...

Sen bunu yapmazsan, sanıyorum ki, harbe hazırlana hazırlana, yere, göğe, denize dinamit, gaz, bomba yığa yığa, pek yakında bizler, bizim küremizi kuyrukluyıldız haline sokup senin yıldızlarına, belki de dosdoğru sana saldırtacağız. İşi o derece azıttık, haberin ola!

Hâşâ, elbette bilirsin!"

Tanrı'ya Şikâyet, insan canının hiçe sayıldığı, modernleşme adı altındaki ilerlemenin aslında makineleşmeden ibaret olduğu ve bu makinelerin katliam aracına dönüştüğü İkinci Dünya Savaşı yıllarını konu alıyor. Refik Halid Karay, hicivli kalemiyle ve trajik olaylara mizahla yaklaşmadaki başarısıyla okuyucusuna tam bir kara mizah örneği sunuyor.

ISBN 978-975-10-3062-7

